

ISSN 1847-8662

19. LOŠINJSKI DANI BIOETIKE

Veli Lošinj, Hrvatska, 10.–13. listopada 2021.

S i m p o z i j

Integrativna bioetika i nova epoha

11.–12. listopada 2021.

O k r u g l i   s t o l

Pandemija i bioetika

11. listopada 2021.

S t u d e n t s k a   b i o e t i č k a   r a d i o n i c a

Bioetika, odgoj i obrazovanje

10.–13. listopada 2021.

19th LOŠINJ DAYS OF BIOETHICS

Veli Lošinj, Croatia, October 10–13, 2021

S y m p o s i u m

Integrative Bioethics and New Epoch

October 11–12, 2021

R o u n d   T a b l e

Pandemic and Bioethics

October 11, 2021

S t u d e n t   B i o e t h i c s   W o r k s h o p

Bioethics, Upbringing and Education

October 10–13, 2021

Osnivači i organizatori *Lošinjских dana bioetike*

Hrvatsko filozofsko društvo
Hrvatsko bioetičko društvo
Grad Mali Lošinj

Suorganizatori *Lošinjских dana bioetike*

Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Suorganizatori *Studentske bioetičke radionice*

Udruženje studenata filozofije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za filozofiju
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

The founders and organisers of the *Lošinj Days of Bioethics*

Croatian Philosophical Society
Croatian Bioethics Society
Town of Mali Lošinj

The co-organisers of the *Lošinj Days of Bioethics*

Centre of Excellence for Integrative Bioethics
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb

The co-organisers of the *Student Bioethics Workshop*

Students of Philosophy Association,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Zagreb

Department of Philosophy,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Zagreb

Pokrovitelj 19. *Lošinjskih dana bioetike*
Primorsko-goranska županija

The patron of the 19th *Lošinj Days of Bioethics*
Primorje-Gorski Kotar County

SADRŽAJ / CONTENTS

Organizacijski odbor <i>Lošinjskih dana bioetike</i> / Organisation Committee of the <i>Lošinj Days of Bioethics</i>	7
Uvod / Introduction	11
Program 19. <i>Lošinjskih dana bioetike</i> / Programme of the 19th <i>Lošinj Days of Bioethics</i>	15
Sažeci izlaganja / Paper abstracts	29
• Simpozij <i>Integrativna bioetika i nova epoha</i> / <i>Integrative Bioethics and New Epoch Symposium</i>	31
• Okrugli stol <i>Pandemija i bioetika</i> / <i>Pandemic and Bioethics Round Table</i>	85
• Studentska bioetička radionica <i>Bioetika, odgoj i obrazovanje</i> / <i>Bioethics, Upbringing and Education Student Bioethics</i> Workshop	91
Predstavljanje recentnih bioetičkih izdanja / Presentation of recent bioethical publications	131
Adresar sudionika / Addresses of the participants	139
Donatori / Donors	151

**organizacijski
odbor**
*lošinjskih dana
bioetike*

**organisation
committee of the**
*lošinj days of
bioethics*

**ORGANIZACIJSKI ODBOR LOŠINJSKIH DANA BIOETIKE /
ORGANISATION COMMITTEE OF THE LOŠINJ DAYS OF BIOETHICS**

Predsjednik / President:

ANTE ČOVIĆ (Zagreb)

Glavni tajnik / Chief Secretary:

HRVOJE JURIĆ (Zagreb)

Poslovna tajnica / Business Secretary:

MIRA MATIJEVIĆ (Zagreb)

Članovi / Members:

PAVO BARIŠIĆ (Zagreb), RUŽICA BAUMGARTEN (Mali Lošinj), ZVONKO BOŠKOVIĆ (Rijeka), SULEJMAN BOSTO (Sarajevo), IVAN CIFRIĆ, IGOR ČATIĆ (Zagreb), BARDHYL ČIPI (Tirana), DEJAN DONEV (Skopje), ROBERT DORIČIĆ (Rijeka), IGOR ETEROVIĆ (Rijeka), ALEKSANDRA FRKOVIĆ (Rijeka), SREČKO GAJOVIĆ (Zagreb), LIDIJA GAJSKI (Zagreb), MICHAEL GEORGE (Fredericton), NADA GOSIĆ (Rijeka), GORAN GRGEC (Zagreb), KENJI HATTORI (Gunma), THOMAS SÖREN HOFFMANN (Hagen), LUKA JANEŠ (Zagreb), ORHAN JAŠIĆ (Tuzla/Sarajevo), ANA JELIČIĆ (Split), VLADIMIR JELKIĆ (Osijek), MARIJAN JOŠT (Križevci), ŽIVKA JURIČIĆ (Zagreb), JOSÉ ROBERTO GOLDIM (Porto Alegre), ŽELJKO KALUĐEROVIĆ (Novi Sad), VALENTINA KANEVA (Sofija), MARINA KATINIĆ PLEIĆ (Zagreb), IVICA KELAM (Osijek), KATICA KNEZOVIĆ (Zagreb), LIDIJA KNORR (Zagreb), DENIS KOS (Zagreb), MARKO KOS (Zagreb), TOMISLAV KRZMAR (Zagreb), ANA KUČIĆ (Mali Lošinj), SNJEŽANA KUČIĆ-KRSTAŠ (Mali Lošinj), MISLAV KUKOČ (Zagreb), MATO MARKOVIĆ (Zagreb), NADA MLADINA (Tuzla), NEVENKA MOROVIĆ-JANKOVIĆ (Mali Lošinj), AMIR MUZUR (Rijeka), TEODORA NOT (Zagreb), BORUT OŠLAJ (Ljubljana), JASMINKA PAVELIĆ (Zagreb), MILENKO A. PEROVIĆ (Novi Sad), LUKA PERUŠIĆ (Zagreb), ŽELJKO POLJAK (Zagreb), ALEKSANDAR RACZ (Zagreb), SANDRA RADENOVIĆ (Beograd), IVA RINČIĆ (Rijeka), DARIJA RUPČIĆ KELAM (Osijek), HANS-MARTIN SASS (Washington/Bochum), WALTER SCHWEIDLER (Eichstätt), MARIJA SELAK RASPUDIĆ (Zagreb), ĐURĐICA ŠIMIČIĆ (Mali Lošinj), MATIJA MATO ŠKERBIĆ (Zagreb), MICHAEL CHENG-TEK TAI (Taichung), KIRIL TEMKOV (Skopje), MARIJA TODOROVSKA (Skopje), LUKA TOMAŠEVIĆ (Split), MARKO TRAJKOVIĆ (Niš), IVANA TUCAK (Osijek), KAREL TURZA (Beograd), VELIMIR VALJAN (Sarajevo), IVANA VINKOVIĆ VRČEK (Zagreb), NIKOLA VISKOVIĆ (Split), VALERIJE VRČEK (Zagreb), IVANA ZAGORAC (Zagreb), KURT WALTER ZEIDLER (Wien), LJILJANA ZERGOLLERN-ČUPAK (Zagreb)

**ORGANIZACIJSKI TIM STUDENTSKE BIOETIČKE RADIONICE /
ORGANISATION TEAM OF THE STUDENT BIOETHICS WORKSHOP**

ANA DARIA BOKAN (Zagreb), JAN DEFRANČESKI (Zagreb), JOSIP PERIŠA (Zagreb), MATIJA VIGATO (Zagreb), MIHAEL VRBANC (Zagreb)

uvod

introduction

Bioetika je mnogo više od nove znanstvene ili akademske discipline, ona je postala »znakom vremena«, i to posebnim znakom koji obilježava prelamanje epoha svjetske povijesti. I više od toga, postala je akterom procesa u kojima se okončava novi vijek kao doba znanstveno-tehničke civilizacije i počinje nova epoha. No, da bi postala znakom i akterom nastajanja nove epohe u povijesti svijeta, bioetika je i sama morala proći intenzivnu razvojnu preobrazbu od stadija »nove medicinske etike« do stadija »integrativne bioetike«. Bio je to put od detektiranja »opasnog znanja« i Potterove vizije bioetike kao »mosta prema budućnosti« do stadija metodološke izgrađenosti bioetike kao orijentacijske znanosti, odnosno »znanosti opstanka« (Potter).

Opasnost za opstanak nastupila je u vidu apsolutiziranja i dominacije tehnološkog znanja. A kako tamo gdje je opasnost »raste i ono spasonosno« (Hölderlin), u protuteži prema redukcionizmu opasnog znanja, te s onu stranu tradicionalne etike nastala je nova etička kultura kao zajednički horizont niza etičkih projekata i inicijativa – od projekta »svjetski ethos« Hansa Künga, preko integrativne gospodarske etike Petera Ulricha i ekološke enciklike pape Franje, do projekta integrativne bioetike. Nova etička kultura pretpostavka je za »kulturu znanja«, a kultura znanja pretpostavka je za zasnivanje nove epohe u povijesti svijeta. Epohе se, naime, ne zasnivaju na događajima, nego na dominantnom tipu ili paradigmi znanja. Metodološki obrazac pluriperspektivizma, koji je razvijen u sklopu projekta integrativne bioetike, uvodi kulturne perspektive u novu paradigmu znanja te time, naspram tehnološkim redukcije znanja, uspostavlja kulturu znanja ili znanje kao kulturu.

Znanstveno-kulturnu manifestaciju *Lošinski dani bioetike* treba utoliko vrednovati prema najvišem mjerilu doprinosa duhovnom zasnivanju nove epohe. U dijaloškom okviru *Lošinskih dana bioetike* odvijala su se i preplitala dva komplementarna idejna procesa:

- izgrađivanje koncepta integrativne bioetike;
- programsko osmišljavanje (»europelizacija bioetike«) i stvarno etabliranje europske bioetike.

U sintezi tih procesa nastala je *integrativna bioetika* kao izvorni i zasnivajući koncept europske bioetike. U istom je razdoblju europska bioetika, otkrićem proto-bioetičara Fritza Jahra, dobila i polazišnu točku vlastite tradicije. U otvoreni prostor nove tradicije ugrađeno je i potterovsko nasljeđe, koje je bioetički redukcionizam u međuvremenu u bitnome obezvrjedilo. Doprinos *Lošinskih dana bioetike* u osmišljavanju tradicijskog niza *Jahr – Potter – integrativna bioetika* nedvojben je i očigledan, dok prave razmjere ukupnog doprinosa *Lošinskih dana bioetike* u prijelomnom vremenu povijesti bioetike, koje je bioetiku učinilo »znakom i akterom« prijelomnog vremena u povijesti svijeta, tek treba istražiti.

Lošinski dani bioetike u sinergiji s drugim stalnim manifestacijama (*Riječki dani bioetike* u Rijeci, *Osječki dani bioetike* u Osijeku, *Dani kulturne animalsTike* u

Bioethics is much more than a new scientific or academic discipline, it has become a "sign of the age", a special sign that marks the turn of epochs of the world history. Even more, it has become the protagonist of processes of coming to an end of the Modern Age as the age of scientific-technical civilisation, and dawning of the new epoch. However, in order for it to become the sign and protagonist of the emergence of the new epoch, bioethics itself had to go through intensive developmental transformation from the stage of "new medical ethics" to the stage of "integrative bioethics". It was a path from detecting "dangerous knowledge" and Potter's vision of bioethics as a "bridge to the future" to the stage of methodological development of bioethics as the orientational science, i.e. "science of survival" (Potter).

Threat to survival has appeared in the form of absolutisation and domination of technoscientific knowledge. And since "where the danger is, also grows the saving power" (Hölderlin), in counterbalance towards reductionism of dangerous knowledge and beyond the traditional ethics, a new ethics culture as a common horizon of numerous ethics projects and initiatives – from Hans Küng's "World Ethos Project", through Peter Ulrich's integrative economic ethics and Pope Francis' ecological encyclical, to the project of integrative bioethics. The new ethics culture is a prerequisite for a "culture of knowledge", and the culture of knowledge is a prerequisite for establishing a new epoch in the history of the world. In fact, epochs are not based on events, but on the dominant type or paradigm of knowledge. Methodological framework of pluriperspectivism, developed as a part of the project of integrative bioethics, introduces cultural perspectives in the new paradigm of knowledge and thus establishes the culture of knowledge or knowledge as culture, as opposed to techno-scientific reduction of knowledge.

The scientific-cultural event *Lošinj Days of Bioethics* should be evaluated according to the highest scale of contribution to the spiritual establishment of the new epoch. In the dialogical framework of the *Lošinj Days of Bioethics* two complementary conceptual processes have been developing and intertwining:

- forming of the concept of integrative bioethics;
- programmatic formulation ("Europeanization of bioethics") and the actual establishment of the European bioethics.

Through synthesis of these processes *integrative bioethics* emerged as an original founding concept of the European bioethics. In the same period, the European bioethics came upon the starting point of its tradition with the discovery of the proto-bioethicist Fritz Jahr. Potterian heritage was also built in the open area of the new tradition, but in the meantime it was essentially devalued by bioethical reductionism. Contribution of the *Lošinj Days of Bioethics* to the conceptualisation of the tradition series *Jahr – Potter – integrative bioethics* is undeniable and obvious, while the true dimensions of the overall contribution of the *Days* in this crucial peri-

Splitu, *Ljetna škola »Bioetika u kontekstu«* u Njemačkoj i zemljama Jugoistočne Europe, uključujući Hrvatsku), s razvijenom međunarodnom suradnjom, izgrađenim bioetičkim institucijama, bogatom publicistikom te s brojnim bioetičkim projektima učinili su Hrvatsku geografskim i duhovnim središtem europske bioetike i mjestom razvojnih pomaka globalno-svjetske bioetike.

Devetnaesta po redu međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Lošinjski dani bioetike* trebala se održati u svibnju 2020. godine, ali se zbog okolnosti povezanih s pandemijom koronavirusa nije mogla održati na otoku Lošinju, a organizatori nisu bili skloni njezinu preseljenju u »virtualni svijet«.

Ove, 2021. godine okolnosti nisu sasvim drugačije, no budući da se navikavamo na život u takozvanoj »novo-normalnosti« i spretnije se nosimo s odgovarajućim izazovima, odlučili smo upriličiti skup na Lošinju »po svaku cijenu«, s dvostrukim pomakom: ne u svibnju, nego u listopadu, i ne u Malom Lošinju, nego u Velom Lošinju. Nažalost, mnogi koji su 2019. i 2020. zdušno prihvatili poziv i najavili svoj dolazak na Lošinju nisu u mogućnosti sudjelovati na ovogodišnjoj manifestaciji, ali vjerujemo da će nam se pridružiti narednih godina.

Nadamo se da je »promašaj« iz 2020. godine bio samo kratka epizoda u dugoj i uspješnoj seriji naših lošinjskih skupova i da više neće biti takvih diskontinuiteta te da će *Lošinjski dani bioetike* i nadalje biti jedna od najznačajnijih konferencija u Hrvatskoj i Jugoistočnoj Europi, koja okuplja filozofe i druge znanstvenike iz cijeloga svijeta u duhu interdisciplinarnosti i pluriperspektivnosti.

Ironična izreka »Dabogda živio u zanimljivim vremenima« svakako se tiče bioetike jer ono što je bioetika činila i što treba činiti ujedno je i blagoslov i prokletstvo: bioetika kao takva (dakle, ne samo »bioetika katastrofa« ili »bioetika kriznih situacija«) pokazuje se kao neophodna u situacijama poput pandemije koronavirusa jer se zaoštrenim moralnim dilemama vezanima uz život uvijek već bavi. Budući da su *Lošinjski dani bioetike* uvijek bili prostor za diskusiju o gorućim problemima suvremenog svijeta, devetnaesti *Lošinjski dani bioetike* otvorit će prostor za raspravu o bioetičkim aspektima pandemije koronavirusa, ali i o drugim, podjednako važnim bioetičkim problemima.

Prof. dr. sc. Ante Čović
Predsjednik Organizacijskog odbora
Lošinjskih dana bioetike

Prof. dr. sc. Hrvoje Jurić
Glavni tajnik *Lošinjskih dana bioetike*

od in the history of bioethics, which has made bioethics the "sign and protagonist" of the turning point in the world history, is an issue yet to be explored.

The *Lošinj Days of Bioethics* in synergy with other regular conferences (the *Rijeka Days of Bioethics* in Rijeka, the *Osijek Days of Bioethics* in Osijek, the *Days of Animal Studies* in Split, the *Summer School "Bioethics in Context"* in Germany and the Southeast European countries, including Croatia), a developed international cooperation, established bioethical institutions, numerous publications and bioethical projects have made Croatia a geographical and spiritual centre of the European bioethics and a place of developmental shifts of the global bioethics.

Nineteenth international scientific and cultural conference *Lošinj Days of Bioethics* was supposed to be held in May 2020, but due to coronavirus pandemic circumstances it could not be held live, on the island of Lošinj, and the organizers were not inclined to move it to the "virtual world".

The situation in the year 2021 is not completely different, but since we are getting used to living in the so-called "new normality" and are more adept at dealing with related challenges, we decided to organize a gathering on the island of Lošinj "at any cost", with a double shift: not in May, but in October, and not in Mali Lošinj, but in Veli Lošinj. Unfortunately, many who, in 2019 and 2020, wholeheartedly accepted the invitation to participate and announced their arrival to Lošinj are not able to participate in this year's conference, but we believe they will join us in the coming years.

We hope that the "failure" of 2020 was just a short episode in a long and successful series of our Lošinj conferences and that there will be no more such discontinuities. We hope also that the *Lošinj Days of Bioethics* will continue to be one of the most important conferences in Croatia and Southeast Europe, bringing together philosophers and other scientists from around the world in a spirit of interdisciplinarity and pluriperspectivity.

The ironic proverb "May you live in interesting times" certainly concerns bioethics because what bioethics has been doing and should do is both a blessing and a curse: bioethics as such (not only "disaster bioethics" or "crisis bioethics") is necessary in situations such as the coronavirus pandemic because it always deals with sharpened moral dilemmas related to life. Since the *Lošinj Days of Bioethics* have always been a space to discuss the burning issues of the contemporary world, the nineteenth *Lošinj Days of Bioethics* will open space for discussion on the bioethical aspects of the coronavirus pandemic, but also other, equally important bioethical problems.

Prof. Ante Čović, Ph.D.
President of the Organisation Committee of
the *Lošinj Days of Bioethics*

Prof. Hrvoje Jurić, Ph.D.
Chief Secretary of the *Lošinj Days of Bioethics*

program

programme

NEDJELJA, 10. listopada 2021. / SUNDAY, October 10, 2021

*Dolazak i smještaj sudionika (Hotel Punta, Veli Lošinj) /
Arrival and accommodation of participants (Punta Hotel, Veli Lošinj)*

19.00 *Večera / Dinner*

20.00 DVORANA A / HALL A

*Otvaranje Studentske bioetičke radionice »Bioetika, odgoj i obrazovanje« /
Opening of the Student Bioethics Workshop “Bioethics, Upbringing and Education”*

*Plenarno predavanje Matije Mate Škerbića »Čemu bioetika u odgoju i obrazovanju?« /
“Why Bioethics in Upbringing and Education”, a plenary lecture by Matija Mato
Škerbić*

PONEDJELJAK, 11. listopada 2021. / MONDAY, October 11, 2021

9.00–9.45 DVORANA A / HALL A

*Otvaranje skupa i pozdravne riječi /
Opening ceremony and welcoming speeches*

9.45–10.30 DVORANA A / HALL A

*Plenarno predavanje dobitnice Nagrade »Fritz Jahr« za 2020. godinu /
Plenary lecture by the winner of the Fritz Jahr Award for 2020*

LUISELLA BATTAGLIA (Italy/Italija): The Importance of Fritz Jahr’s Thought for Contemporary Bioethics of Complexity / Važnost misli Fritza Jahra za suvremenu bioetiku kompleksnosti

10.30–10.45 *Pauza / Break*

10.45–12.45 DVORANA A / HALL A

***Okrugli stol »Pandemija i bioetika« /
Round table “Pandemic and Bioethics”***

- *Uvodne riječi / Introduction*
- MARCUS KNAUP (Germany/Njemačka): The Corona Crisis as a New Epoch? Philosophical Considerations / Koronakriza kao nova epoha? Filozofska razmatranja
- ZORAN TODOROVIĆ, DANIJELA TIOSAVLJEVIĆ, SANDRA RADENOVIĆ (Serbia/Srbija): The Origin of the SARS-CoV-2 Virus as a Bioethical Problem / Porijeklo virusa SARS-CoV-2 kao bioetički problem
- LUDWIG KRÜGER (Germany/Njemačka): The Need for Rational Justification of Freedom Restricting Measures in the Course of the Corona Epidemic in Germany / Potreba za racionalnim opravdanjem mjera koje ograničavaju slobodu tijekom epidemije koronavirusa u Njemačkoj
- SREĆKO GAJOVIĆ (Croatia/Hrvatska): Zombification of Society: Can a Virus Transform a Human Being? / Zombifikacija društva: može li virus promijeniti ljudsko biće?
- VANJA KOPILAŠ, SREĆKO GAJOVIĆ (Croatia/Hrvatska): Mental Health During COVID-19 Pandemic / Mentalno zdravlje tijekom pandemije COVID-19
- *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

DVORANA A (hrvatski) / HALL A (Croatian)

- 15.00–15.15 IVA RINČIĆ, AMIR MUZUR (Hrvatska/Croatia): Na Zapadu nešto novo: suvremeni trendovi u španjolskoj bioetici / In the West Something New: Contemporary Trends in Spanish Bioethics
- 15.15–15.30 AMIR MUZUR, IVA RINČIĆ (Hrvatska/Croatia): Ukazanje Ivana Šegote u Besarabiji gornjoj ili kako mala Moldavija razvija veliku bioetiku / The Apparition of Ivan Šegota in Upper Bessarabia or How Small Moldavia Develops Great Bioethics

- 15.30–15.45 TONI BUTERIN, ROBERT DORIČIĆ, IVA RINČIĆ, AMIR MUZUR (Hrvatska/Croatia): Institucionalizacija bioetike na Kosovu i u Albaniji: daleko od završetka / Bioethics Institutionalisation in Kosovo and Albania: Far from Completed
- 15.45–16.00 *Rasprava / Discussion*
- 16.00–16.15 *Pauza / Break*
- 16.15–16.30 BRUNO ĆURKO (Hrvatska/Croatia): Kulturna animalistika kao edukativni alat za prevladavanje predrasuda o životinjama / Cultural Animalistics as an Educational Tool for Overcoming Prejudices about Animals
- 16.30–16.45 JOSIP GUĆ (Hrvatska/Croatia): Teorija i praksa angažmana Nikole Viskovića u Zelenoj akciji Split / Theory and Practice of Nikola Visković's Engagement in Zelena akcija Split (Green Action Split)
- 16.45–17.00 IGOR ETEROVIĆ (Hrvatska/Croatia): Distribucija i narav bioetičkih tema mediteranskih autora na primjeru časopisa *Jahr* / Distribution and Nature of Bioethical Topics by Mediterranean Authors on the Example of the Journal *Jahr*
- 17.00–17.15 *Rasprava / Discussion*
- 17.15–17.30 *Pauza / Break*
- 17.30–17.45 JAN DEFRANČESKI (Hrvatska/Croatia): Ekofilozofska i kognitivnolingvistička analiza pojma *okoliš* / An Ecophilosophical and Cognitive-Linguistic Analysis of the Concept of Environment
- 17.45–18.00 SAŠA ZAVRTNIK, JELENA LOBOREC, DAMIR ŽUBČIĆ (Hrvatska/Croatia): Nestanak pčela – zadiranje u tkanje života na Zemlji / Extinction of Bees – Tearing the Weaving of Life on Earth
- 18.00–18.15 FRANO BARBIR (Hrvatska/Croatia): Principi pravedne globalne energetske tranzicije / Principles of Just Global Energy Transition
- 18.15–18.30 *Rasprava / Discussion*

**DVORANA B (hrvatski): Studentska bioetička radionica /
HALL B (Croatian): Student Bioethics Workshop**

15.00–15.15 *Otvaranje drugog dana Studentske bioetičke radionice /
Opening of the second day of the Student Bioethics Workshop*

15.15–17.15 Seminarske grupe / Seminary groups

Grupa »Gama« / Group “Gama”

Tema: Bioetika i obrazovanje / Topic: Bioethics and Education

Sudionici//Participants: Josip Periša (voditelj/team leader), Mihael Vrbanc (voditelj/team leader), Juraj Bobanović, Karla Grašić, Ana Klasnić, Nikolina Koprivnjak, Jana Krstić, Marija Pudak

Grupa »Delta« / Group “Delta”

Tema: Bioetika i odgoj / Topic: Bioethics and Upbringing

Sudionici//Participants: Ana Daria Bokan (voditeljica/team leader), Danijela Mali (voditeljica/team leader), Lorena Dolinar, Klara Jurković, Ivana Margaletić, Fran Miškić, Ena Pavičić, Kristian Peter, Magdalena Ričko, Josip Tišlar

Grupa »Epsilon« / Group “Epsilon”

Tema: Bioetika i filozofija odgoja / Topic: Bioethics and Philosophy of Education

Sudionici//Participants: Matija Vigato (voditeljica/team leader), Jan Defrančeski (voditelj/team leader), Marija Barić Đurđević, Filip Čotić, Luka Draganić, Ivana Gašparić, Martina Ivanović, Karla Njegrić, Matea Tunjić

17.15–17.30 *Pauza / Break*

17.30–19.00 Interaktivna radionica »*Bioethics and Chill* – Bioetika i alternativne pedagogije« / Interactive workshop “*Bioethics and Chill* – Bioethics and Alternative Pedagogies”

**DVORANA C (hrvatski): Studentska bioetička radionica /
HALL C (Croatian): Student Bioethics Workshop**

17.30–19.00 Studentska debatna radionica »(Bio)etika rasprave« /
Student Debate Workshop «(Bio)ethics of Discussion»

19.00 *Večera / Dinner*

21.00 DVORANA A / HALL A

***Predstavljanje recentnih bioetičkih izdanja /
Presentation of recent bioethical publications***

- JOSIP GUĆ, HRVOJE JURIĆ (ur./eds.): *Nikola Visković: pravo – politika – bioetika* [Nikola Visković: Law – Politics – Bioethics]
- ANTE ČOVIĆ, HRVOJE JURIĆ (ur./eds.): *Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja* [Integrative Thinking and New Paradigm of Knowledge]
- TOMISLAV KRZNAR (ur./ed.): *Filozofija i ekonomija* [Philosophy and Economy]
- ANNA LYDIA SVALASTOG, SREĆKO GAJOVIĆ, ANDREW WEBSTER (eds./ur.): *Navigating Digital Health Landscapes* [Navigacija krajolicima digitalnog zdravlja]
- MARTIN WOESLER, HANS-MARTIN SASS (eds./ur.): *Medicine and Ethics in Times of Corona & Medizin und Ethik in Zeiten von Corona* [Medicina i etika u vremenu korone]
- HRVOJE JURIĆ: *Pandemija kao simptom* [Pandemic as a Symptom]
- DANIJELA DE MICHELI VITTURI: *Strah od rađanja* [Fear of Childbirth]
- MILOŠ MARKOVIĆ: *Fizička kultura i etika* [Physical Culture and Ethics]
- POSADA MEDITERANSKOG DANA OBALE 2020: *Jadrane, imamo problem!* [Adriatic, We Have a Problem!]

Predstavljajući / Presenters: Ivica Kelam, Lidija Knorr, Vanja Kopilaš, Marko Kos, Matija Vigato, Anita Dučkić Sertić, Matija Mato Škerbić, Josip Guć

UTORAK, 12. listopada 2021. / TUESDAY, October 12, 2021

9.00–9.45 DVORANA A / HALL A

*Plenarno predavanje dobitnika Nagrade »Fritz Jahr« za 2021. godinu /
Plenary lecture by the winner of the Fritz Jahr Award for 2021*

THOMAS SÖREN HOFFMANN (Germany/Njemačka): Integrative Bioethics – Bridge to the Future / Integrativna bioetika – most prema budućnosti

9.45–10.15 *Pauza / Break*

DVORANA A (engleski) / HALL A (English)

10.15–10.30 FRANCO MANTI (Italy/Italija): A Planetary Bioethics for the Sons of the Earth / Planetarna bioetika za sinove Zemlje

10.30–10.45 BERNARD ŠPOLJARIĆ (Croatia/Hrvatska): The Inseparability of Human from Nature and the Internal Dynamics of Beingness / Neodvojivost čovjeka od prirode i unutarnja dinamika bivstva

10.45–11.00 ALEKSANDAR FATIĆ (Serbia/Srbija): Life Goals and Life Plans: The Application of Wittgenstein's Idea of Form to Life Planning / Životni ciljevi i životni planovi: primjena Wittgensteinove ideje forme na planiranje života

11.00–11.15 IVANA PERIČIN, ALEKSANDAR FATIĆ (Serbia/Srbija): Life Goals and Life Plans: The Parallel Between Meaning of Life and Life Plan / Životni ciljevi i životni planovi: paralela između smisla života i životnoga plana

11.15–11.30 *Rasprava / Discussion*

11.30–11.45 *Pauza / Break*

11.45–12.00 ELENI KALOKAIRINO (Greece/Grčka): From Infertility and Genetic Technologies to Bioethics, Biolaw and Bioauthority / Od neplodnosti i genetičkih tehnologija do bioetike, bioprava i biovlasti

- 12.00–12.15 LUKA PERUŠIĆ (Croatia/Hrvatska): Gilbert Hottois and the Imperative of Technics / Gilbert Hottois i imperativ tehnike
- 12.15–12.30 MATIJA VIGATO (Croatia/Hrvatska): Perspective-Taking in Bioethics / Preuzimanje perspektive u bioetici
- 12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

DVORANA B (hrvatski) / HALL B (Croatian)

- 10.15–10.30 DANIJELA DE MICHELI VITTURI (Hrvatska/Croatia): Postabortivni sindrom – logoterapijski pristup / Post-abortion Syndrome – a Logotherapeutic Approach
- 10.30–10.45 ANITA DUČKIĆ SERTIĆ (Hrvatska/Croatia): Duhovnost kao resurs u nadilaženju obiteljskih kriza – primjena logoterapijskog pristupa u bračnom i obiteljskom savjetovanju / Spirituality as a Resource in Overcoming Family Crises – Application of Logotherapeutic Approach in Marital and Family Counselling
- 10.45–11.00 MARKO KOS (Hrvatska/Croatia): Uvodne napomene uz pojam cinizma / Introductory Remarks on the Concept of Cynicism
- 11.00–11.15 *Rasprava / Discussion*
- 11.15–11.30 *Pauza / Break*
- 11.30–11.45 IGOR ČATIĆ (Hrvatska/Croatia): I medicinu treba vrednovati / We Also Need an Assessment of Medicine
- 11.45–12.00 DRAGANA SREBRO, SONJA VUČKOVIĆ, KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ, BRANISLAVA MEDIĆ BRKIĆ, BRANKO DOŽIĆ, MILICA PROSTRAN (Srbija/Serbia): Bol kao peti vitalni znak / Pain as the Fifth Vital Sign
- 12.00–12.15 DANIJELA TIOSAVLJEVIĆ (Srbija/Serbia): Eutanazija – legalni i etički aspekti / Euthanasia – Legal and Ethical Aspects
- 12.15–12.30 MATIJA MATO ŠKERBIĆ (Hrvatska/Croatia): Transrodne žene protiv žena u sportu – Slučaj Laurel Hubbard na Olimpijskim igrama u Tokiju

/ Transgender Women vs. Women in Sport – the Case of Laurel Hubbard at the Tokyo Olympics

12.30–12.45 SANDRA RADENOVIĆ (Srbija/Serbia): »E-sportovi« – bioetički i sociološki aspekti / “E-sports” – Bioethical and Sociological Aspects

**DVORANA C (hrvatski): Studentska bioetička radionica /
HALL C (Croatian): Student Bioethics Workshop**

10.15–12.15 Seminarske grupe (»Gama«, »Delta«, »Epsilon«) /
Seminary groups (“Gama”, “Delta”, “Epsilon”)

13.00 *Ručak / Lunch*

DVORANA A (hrvatski) / HALL A (Croatian)

15.00–15.15 LIDIJA KNORR (Hrvatska/Croatia): Zaraženi tržištem / Infected by Market

15.15–15.30 IVICA KELAM, KRISTINA DILICA (Hrvatska/Croatia): Bioetički aspekti utjecaja teorija zavjere na percepciju javnosti o pandemiji COVID-19 i program cijepljenja u Republici Hrvatskoj / Bioethical Aspects of the Impact of Conspiracy Theories on the Public Perception of COVID-19 Pandemic and the Vaccination Program in the Republic of Croatia

15.30–15.45 BRANISLAVA MEDIĆ BRKIĆ, KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ, DRAGANASREBRO, ALEKSANDAR VUJOVIĆ, ANA OPANKOVIĆ, ANA JOTIĆ (Srbija/Serbia): Farmakogenetika i COVID-19: etički izazovi i razmatranja / Pharmacogenetics and COVID-19: Ethical Challenges and Considerations

15.45–16.00 KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ, BRANISLAVA MEDIĆ, DRAGANA SREBRO, ANA JOTIĆ, ANA OPANKOVIĆ, ALEKSANDAR VUJOVIĆ (Srbija/Serbia): COVID-19 kod trudnih žena: etička pitanja i dileme / COVID-19 in Pregnant Women: Ethical Issues and Dilemmas

- 16.00–16.15 ROBERTO MUŽIĆ, IVANA PAVIĆ ŠIMETIN, DANIJELA ŠTIMAC GRBIĆ (Hrvatska/Croatia): Očuvanje mentalnog zdravlja u Sisačko-moslavačkoj županiji / Preservation of Mental Health in Sisak-Moslavina County
- 16.15–16.30 *Rasprava / Discussion*
- 16.30–16.45 *Pauza / Break*
- 16.45–17.00 DARIJA RUPČIĆ KELAM, LIDIJA ŠTIMAC (Hrvatska/Croatia): Kinestetička empatija i vrijednost neverbalne komunikacije u terapiji plesom i pokretom / Kinesthetic Empathy and the Value of Non-verbal Communication in Dance/Movement Therapy
- 17.00–17.15 MARIJANA NEUBERG, NIKOLA MIHINJAČ (Hrvatska/Croatia): Volontiranje – dodana vrijednost u obrazovanju zdravstvenih djelatnika / Volunteering – an Added Value in the Education of Health Professionals
- 17.15–17.30 LUKA JANEŠ, IVAN PERKOV (Hrvatska/Croatia): Integrativna bioetika, okoliš i društvo – metodička evaluacija jednog kolegija / Integrative Bioethics, Environment and Society – Methodical Evaluation of a Course
- 17.30–17.45 JULIJA ERHARDT, IVANA GREGURIC, NATAŠA JOKIĆ-BEGIĆ, EVA JURKOVIĆ, ANITA LAURI KORAJLIJA, ANA MASKALAN, IRIS SARAJLIĆ-VUKOVIĆ, MARIJA SELAK RASPUDIĆ, DUBRAVKA ŠVOB ŠTRAC (Hrvatska/Croatia): Farmakološka »poboljšavanja« čovjeka: stavovi i prakse studenata Sveučilišta u Zagrebu / Pharmacological Human “Enhancement”: Attitudes and Practices of Students at the University of Zagreb
- 17.45–18.00 *Rasprava / Discussion*
- 18.00–18.15 *Pauza / Break*
- 18.15–18.30 JELENA PUĐAK, VLADIMIR IVANOVIĆ, TIJANA TRAKO POLJAK (Hrvatska/Croatia): *Fridays for Future Hrvatska*: obilježja i putanja pro-ekološkog pokreta mladih / *Fridays for Future Croatia* Movement: Aspects and Trajectory of the Pro-environmental Youth Movement
- 18.30–18.45 KSENIJA KLASNIĆ, JELENA PUĐAK, TIJANA TRAKO POLJAK (Hrvatska/Croatia): Nova generacija klimatskih aktivista – tipologija stavova i neke determinante sudjelovanja u *Fridays for Future* prosvjedima hrvatskih srednjoškolaca / A New Generation of Climate Activists – a

Typology of Attitudes and Some Determinants of Participation in *Fridays for Future* Protests of Croatian High School Students

18.45–19.00 BRUNO ŠIMAC, JELENA PUĐAK, TIJANA TRAKO POLJAK (Hrvatska/Croatia): Pro-okolišno ponašanje hrvatskih studenata za vrijeme pandemije COVID-19 / Pro-environmental Behaviour of Croatian Students During the COVID-19 Pandemic

19.00–19.15 TIJANA TRAKO POLJAK, ANTONIJA BUKVIĆ-LETICA, TEA TOMIĆ (Hrvatska/Croatia): Etičke pozicije mladih u Hrvatskoj pri davanju prava životinjama i postupanju prema su-svijetu / Ethical Positions Behind Giving the Rights to Animals and Behaving Toward the Living Co-world Among Young People in Croatia

19.15–19.30 *Rasprava / Discussion*

**DVORANA B (hrvatski): Studentska bioetička radionica /
HALL B (Croatian): Student Bioethics Workshop**

14.30–16.00 Interaktivna radionica »*Bioethics and Chill* – Bioetika i alternativne pedagogije« / Interactive workshop “*Bioethics and Chill* – Bioethics and Alternative Pedagogies”

16.00–16.15 *Pauza / Break*

16.15–17.45 Seminarska rasprava / Seminary discussion

17.45–18.00 *Pauza / Break*

18.00–19.00 Istraživački inovatorij: uvod u pisanje interdisciplinarnog rada / Research Inovatorium: Introduction into Writing an Interdisciplinary Paper

**DVORANA C (hrvatski): Studentska bioetička radionica /
HALL C (Croatian): Student Bioethics Workshop**

14.30–16.00 Studentska debatna radionica »(Bio)etika rasprave« / Student Debate Workshop “(Bio)ethics of Discussion”

19.30 *Večera / Dinner*

21.00 DVORANA A / HALL A

***Bioskop: Epidemija i pandemija na filmu /
Bioscope: Epidemic and Pandemic on Film***

- *Uvodne riječi / Introduction*
- Projekcija filma (srpski s engleskim titlovima): *Variola vera*, redatelj: Goran Marković, Jugoslavija, 1982., 110 minuta / Film projection (Serbian with English subtitles): *Variola vera*, director: Goran Marković, Yugoslavia, 1982, 110 minutes

SRIJEDA, 13. listopada 2021. / WEDNESDAY, October 13, 2021

10.00 *Izlet / Excursion*

10.00 **Studentska bioetička radionica: svečana dodjela priznanja /
Student Bioethics Workshop: Acknowledgment ceremony**

12.30 *Ručak / Lunch*

Odlazak sudionika / Departure of participants

sažeci izlaganja

paper abstracts

Simpozij
INTEGRATIVNA BIOETIKA I NOVA EPOHA
Plenarna predavanja

Symposium
INTEGRATIVE BIOETHICS AND NEW EPOCH
Plenary lectures

LUISELLA BATTAGLIA

*University of Genoa, Italy /
Sveučilište u Genovi, Italija*

**THE IMPORTANCE OF FRITZ JAHR'S THOUGHT
FOR CONTEMPORARY BIOETHICS OF COMPLEXITY**

The interest of bioethics for entire living world, documented since its origins in the work of Fritz Jahr (1927), is nowadays confirmed by the *Barcelona Declaration* (1998) which considers the purpose of extending its fundamental principles – autonomy, integrity, dignity, vulnerability – to all living beings. Many researchers are currently working on a research concerning the *complex thinking*, which is able to recognize the interrelations between forms and aspects of life, the relations between phenomena and their backgrounds, and between their backgrounds and the Earth. Thanks to this new approach, it is possible to understand new forms of relationships between the patients and physicians (*medicine of complexity*) and re-think our relationship with nature, proposing a new humanism open to the ecological dimension (*environmental bioethics*). Finally, the *bioethics of complexity* could teach us to think in a non-antagonistic way the couple humanity/animality, leading to a new kind of *animal bioethics*.

VAŽNOST MISLI FRITZA JAHRA ZA SUVREMENU BIOETIKU KOMPLEKSNOSTI

Interes bioetike za cijeli živi svijet, koji je dokumentiran od njezina nastanka u djelu Fritza Jahra (1927.), u naše je vrijeme potvrđen *Barcelonskom deklaracijom* (1998.) koja razmatra svrhu proširenja svojih temeljnih načela – autonomije, integriteta, dostojanstva, ranjivosti – na sva živa bića. Mnogi istraživači trenutno rade na istraživanju koje se tiče *kompleksnog mišljenja*. Ono je u stanju prepoznati međuodnose između oblika i aspekata života, odnose između fenomena i njihovih pozadina te između njihovih pozadina i Zemlje. Zahvaljujući tom novom pristupu, moguće je razumjeti nove oblike odnosa između pacijenata i liječnika (*medicina kompleksnosti*) i promisliti naš odnos s prirodom, predlažući novi humanizam koji bi bio otvoren prema ekološkoj dimenziji (*okolišna bioetika*). Naposljetku, *bioetika kompleksnosti* mogla bi nas naučiti da mislimo na ne-antagonistički način o dihotomiji čovječstvo/životinjstvo, što bi dovelo do nove vrste *bioetike životinja*.

THOMAS SÖREN HOFFMANN

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Hagen, Germany /
Fakultet za humanističke i društvene znanosti, Sveučilište u Hagenu,
Njemačka*

INTEGRATIVE BIOETHICS – BRIDGE TO THE FUTURE

The lecture explores the question: In which sense integrative bioethics can build a real and sustainable “bridge to the future”? Integrative bioethics, as a substantial reflection on the inner normativity of life, cannot appear and act as a mere utopia that creates images of the future based on mere desirability, nor can it be understood in the sense of a political program with which a certain present wants to “dispose of” and determine the future.

The answer to the question of the “bridge to the future” lies rather in the fact that integrative bioethics deals with the totality, the real whole of our individual and social physical existence. Its theme is that of the continuum as which life unfolds in all its diversity. Thinking according to the view of integrative bioethics means understanding and explaining the continuum of life, means even participating in it by doing so. And it also means exposing abstrac-

tions as such and – without lapsing into vitalism – learning to acknowledge the primacy of the living in every reasonable aspect.

INTEGRATIVNA BIOETIKA – MOST PREMA BUDUĆNOSTI

Ovo predavanje istražuje pitanje: u kojem smislu integrativna bioetika može izgraditi stvaran i održiv »most prema budućnosti«? Integrativna bioetika, kao supstancijalna refleksija o unutarnjoj normativnosti života, ne može se pojaviti i djelovati kao puka utopija koja stvara slike budućnosti temeljene na pukoj poželjnosti, niti se može shvatiti u smislu političkog programa s kojim se određena sadašnjost želi »riješiti« budućnosti ili odrediti budućnost.

Odgovor na pitanje o »mostu prema budućnosti« leži prije u činjenici da se integrativna bioetika bavi totalitetom, stvarnom cjelinom naše individualne i društvene fizičke egzistencije. Njezina je tema kontinuum u kojem se život odvija u svoj svojoj raznolikosti. Razmišljati u skladu s gledištem integrativne bioetike znači razumjeti i objasniti kontinuum života, znači čak i sudjelovati u njemu na taj način. To također znači razotkrivati apstrakcije kao takve i – bez zapadanja u vitalizam – naučiti priznati primat živoga u svakom razumnom aspektu.

Simpozij
INTEGRATIVNA BIOETIKA I NOVA EPOHA
Sekcijska izlaganja

Symposium
INTEGRATIVE BIOETHICS AND NEW EPOCH
Section papers

FRANO BARBIR

Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje,

Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

*Faculty of Electrical Engineering, Mechanical Engineering and Naval
Architecture, University of Split, Croatia*

**PRINCIPI PRAVEDNE GLOBALNE
ENERGETSKE TRANZICIJE**

Globalno zatopljenje i rezultirajuće globalne klimatske promjene postaju ozbiljna prijetnja čovječanstvu. Znanstveni je konsensus da je glavni uzrok globalnog zatopljenja akumulacija ugljičnog dioksida i drugih takozvanih stakleničkih plinova u atmosferi, uglavnom kao rezultat izgaranja fosilnih goriva kako bismo zadovoljili energetske potrebe nužne za gospodarske aktivnosti i rast. Kako bi se usporio i zaustavio rast globalne temperature sve zemlje planiraju prestanak korištenja fosilnih goriva i prelazak na čiste izvore energije. Ova neizbježna tranzicija zapravo je već započela. Kako je globalno zatopljenje posljedica izgaranja fosilnih goriva kroz decenije, bilo bi pravedno da teret i trošak energetske tranzicije snose zemlje koje su najviše i doprinijele akumulaciji stakleničkih plinova u prošlosti. Stoga pravedna tranzicija znači da razvijene zemlje moraju pomoći zemljama u razvoju u ovoj tranziciji.

PRINCIPLES OF JUST GLOBAL ENERGY TRANSITION

Global warming and resulting global climate changes have become a serious threat to humanity. It is a scientific consensus that a major cause of global warming is accumulation of carbon dioxide and other so-called greenhouse gases in the atmosphere mainly as a result of combustion of fossil fuels to satisfy the energy needs required for economic activity and growth. In order to slow down the global temperature rise all the countries are planning to stop burning fossil fuels and switch to clean energy sources. This inevitable transition has already begun. Because the global warming is the result of decades of fossil fuels burning it would be just that the burden of energy transition is on the countries who contributed to greenhouse gases accumulation in the past. Therefore, a just transition means that the developed countries should assist the developing countries in this transition.

TONI BUTERIN, ROBERT DORIČIĆ, IVA RINČIĆ, AMIR MUZUR

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Medicine, University of Rijeka, Croatia*

INSTITUCIONALIZACIJA BIOETIKE NA KOSOVU I U ALBANIJU: DALEKO OD ZAVRŠETKA

Posljednjih desetljeća post-potterovska i post-hellegerovska bioetika u Europi nesumnjivo je uspjela pronaći puteve vlastita razvoja i niše opstanka. To su prvenstveno bile pojedinačne znanstvene institucije i centri koji su u velikoj mjeri rezultat individualnih napora, a ne sustavne institucionalne i državne potpore.

Kao i u nekoliko drugih istočnoeuropskih zemalja, bioetika je »stigla« na Kosovo i u Albaniju tek početkom 1990-ih, nakon sloma komunističkih režima. Bioetika se počela razvijati među stručnjacima za sudsku medicinu i njihovim angažmanom. Novije publikacije pokazuju širi raspon tema, uključujući medicinsku etiku, etiku umjetne inteligencije itd. Pojava UNESCO-ovih katedri, kao i spor, ali sljediv porast broja publikacija, pokazuje određeni stupanj napretka bioetike u obje zemlje.

BIOETHICS INSTITUTIONALISATION IN KOSOVO AND ALBANIA: FAR FROM COMPLETED

Over the last few decades, post-Potterian and post-Hellegerian bioethics in Europe has succeeded in finding certain paths of development and niches of survival. These have primarily been individual scientific institutions and centres which are to a great extent the result of individual efforts rather than the systematic institutional and state support.

Like to several other Eastern-European countries, bioethics “arrived” to Kosovo and Albania only in the early 1990s, after the collapse of the Communist regimes. Bioethics started to develop among and by forensic medicine experts first. More recent publications demonstrate a broader range of topics including medical ethics, ethics of artificial intelligence, etc. The appearance of the UNESCO Chair units, as well as the slow but traceable growth of publications, demonstrate a certain degree of advancement of bioethics in both countries.

IGOR ČATIĆ

*Fakultet strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture, University of
Zagreb, Croatia*

I MEDICINU TREBA VREDNOVATI

Osnovni je zadatak medicine održavanje stanja i liječenje. Razvijen je koncept »Vrednovanje medicine 2.0« sa sastavnicama »Medicinsko vrednovanje« i »Društveno-humanističko vrednovanje«. Nastoji se produljiti prosječno trajanje života. Kako osigurati troškove života kada je već sada u sve brojnijim zemljama, životni vijek dvostruko dulji od važećeg radnog vijeka. Očito je da generacijska solidarnost više neće moći podnijeti sve više troškove kvalitetnog, a sve duljeg života. Tri temeljna društvena kriterija su gospodarstvenost, sociološkičnost i psihološkičnost. S medicinskog motrišta posebno su važni etički kriteriji. Medicinska je etika vrlo stara. Razvojem tehnike u posljednjih sedam desetljeća, medicini se nametnula integrativna etika koju čine bioetika s težištem na kiborgoetici te etika neživoga, tehnioetika. Posebno robotioetika. Za oba je područja od sve veće važnosti etika povezana s umjetnom inteligencijom.

WE ALSO NEED AN ASSESSMENT OF MEDICINE

The basic task of medicine is to maintain the condition and to treat. The concept of “Assessment of Medicine 2.0” has been developed, with the components “Medical Evaluation” and “Social-Humanistic Evaluation”. Efforts are being made to prolong average life expectancy. How to ensure the cost of living when, in an increasing number of countries, the life expectancy is already twice of the current working life. It is obvious that generational solidarity will no longer be able to bear the increasing costs of a quality and longer life. The three basic social criteria are economy, sociology, and psychology. From a medical point of view, ethical criteria are particularly important. Medical ethics is very old. With the development of technology in the last seven decades, integrative ethics has been imposed on medicine. It consists of bioethics with a focus on cyborgoethics and the ethics of the inanimate, i.e. technoethics. Especially roboethics. For both areas, ethics related to artificial intelligence is of increasing importance.

BRUNO ĆURKO

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

KULTURNA ANIMALISTIKA KAO EDUKATIVNI ALAT ZA PREVLADAVANJE PREDRASUDA O ŽIVOTINJAMA

Uzmemo li bilo koju životinju i pokušamo li istražiti kako je ona opisana, prikazana i promovirana kroz našu, ljudsku kulturu naići ćemo na mnoštvo predrasuda koja se najvjerojatnije i danas smatraju sasvim uobičajenim. Istražimo li jednu životinju, kako nas je u svojoj knjizi podučio istražiti profesor Nikola Visković, tvorac koncepta *kulturne animalistike*, jasno će nam biti da se istraženoj životinji kroz povijest kulture pridodalo mnoštvo različitih karakteristika koje nemaju veze s prirodom istraživane životinje. Najčešće mi ljudi životinjama dajemo ljudske karakteristike. Primjerice, vuk se smatra opasnom i krvoločnom životinjom koju se preporuča eliminirati. Vuk je želio pojesti svih sedam kozlića i to mu se uzima za zlo, iako sam čovjek uzgaja kozliće kako bi ih na kraju ubio i pojeo. Smatra li se lisica lukavom samo zato što instinktivno zna doći do plijena? Jesu li ljudi sovu proglasili mudrom zato što ima velike

oči? Još od Platona, ali i prije, magarac se smatrao tvrdoglavim, proždrljivim i glupim, a sam Platon kaže kako oni ljudi koji su se predavali proždrljivosti, nasilništvu i pijančevanju, po svoj prilici ulaze u tijela magaraca i sličnih životinja. Veliki dio tih pozitivnih i negativnih predrasuda završio je u dječjim pričama, bajkama i basnama. Uputimo li se u takva istraživanja, možda nećemo doći do stvaranih uzroka neke predrasude, ali ćemo detektirati predrasudu. Zato se čini kako je jasan odgovor na pitanje mogu li se, uistinu, promišljanjem u kulturnoj animalistici rasvijetliti ustaljene predrasude o životinjama. Sljedeće pitanje koje se samo nameće jest možemo li tim istraživanjima promijeniti naš odnos prema životinjama? Ako bi se na taj način promijenio odnos djece prema životinjama, onda rano bioetičko obrazovanje takvo nešto mora imati u svom kurikulumu. Naravno, uz primjerene metode i dobro osmišljene zadatke.

CULTURAL ANIMALISTICS AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR OVERCOMING PREJUDICES ABOUT ANIMALS

If we take any animal and try to explore how it is described, portrayed, and promoted through our, human culture, we will come across a multitude of prejudices that are most likely still quite common today. If we investigate one animal, as professor Nikola Visković, the creator of the concept of *cultural animalistics*, taught us to research in his book, it will be clear that we will add many different characteristics that have nothing to do with animals in the nature. Most often humans give animals human characteristics. For example, the wolf is considered a dangerous and bloodthirsty animal, which is recommended to be eliminated. The wolf wanted to eat all seven little goats but what is not considered is the fact that the man himself raised the little goats to eventually kill and eat them. Is the fox considered cunning just because it instinctively knows how to get prey? Did people declare the owl wise because it has big eyes? Ever since Plato, and even before him, the donkey has been considered stubborn, voracious, and stupid, and Plato himself says that those people who indulged in gluttony, violence, and drunkenness are likely to enter the bodies of donkeys and similar animals. Much of these positive and negative prejudices ended up in children's stories, fairy tales and fables. Let us start researching and we may not come to the created causes of some prejudice, but we will detect it. Therefore, it seems to be a clear answer to the question of whether, indeed, reflections in cultural animalistic can shed light on established prejudices about animals. The next question that arises is whether or not this re-

search changes our attitude towards animals? If in this way children's attitudes towards animals were to change, then early bioethical education would have to have such a thing in its curriculum. Of course, with appropriate methods and well-designed tasks.

JAN DEFRANČESKI

*Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia*

EKOFILOZOFSKA I KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA POJMA OKOLIŠ

Polazeći od temeljnih misli ekofilozofije Arne Næssa i osnovnih pretpostavki kognitivne lingvistike, postavljaju se tri istraživačka pitanja: (I) Što uopće znači riječ *okoliš*?; (II) Na koji način ljudi poimaju okoliš?; te (III) Što okoliš predstavlja u životu suvremenog čovjeka? Do odgovora na ta pitanja nastojat će se doći pomoću jezičnih resursa (*Hrvatski jezični korpus – knjižni potkorpus, Hrvatski mrežni korpus i Korpus dnevnog tiska* Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku) te alata (*Sketch Engine i MAXQDA Analytics Pro*), odnosno ekofilozofskom i kognitivnolingvističkom analizom različitih značenja i konteksta pojavljivanja leksema *okoliš*. Cilj je izlaganja predstaviti metodologiju, opće zaključke i glavne rezultate analize, kao i naznačiti preliminarni pojmovni okvir leksema *okoliš* te otvoriti pitanje potrebe jednog novog, sveobuhvatnijeg pristupa istraživanju pojma okoliš.

AN ECOPHILOSOPHICAL AND COGNITIVE-LINGUISTIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF ENVIRONMENT

Starting from the basic ideas of Arne Næss' ecophilosophy and basic assumptions of cognitive linguistics, three research questions are raised: (I) What does the word *environment* mean?; (II) How do people perceive the environment?; and (III) What does the environment represent in the modern human life? The answers to the latter questions will be sought with the help of language resources (*Croatian Language Corpus – Book Subcorpus, Croatian Web Corpus*, and Centre of Excellence for Integrative Bioethics *Daily Press*

Corpus) and tools (*Sketch Engine* and *MAXQDA Analytics Pro*), that is with ecophilosophical and cognitive-linguistic analysis of different meanings and contexts of the lexeme *environment*. The aim of this presentation is to present the methodology, general conclusions, and main results of this analysis, as well as to present a preliminary conceptual framework of the concept of environment, and to raise the question about the need for a new, more comprehensive approach to the study of the concept of environment.

DANIJELA DE MICHELI VITTURI

Split, Hrvatska /

Split, Croatia

POSTABORTIVNI SINDROM – LOGOTERAPIJSKI PRISTUP

Postabortivni sindrom (PAS) je većini ljudi poznat tek posljednjih nekoliko godina. Prvi su ga opisali psiholozi, svećenici i psihijatri. Izraz je 1981. skovao američki psiholog Vincent Rue. Ovaj se sindrom pojavljuje i kod muškaraca, no o tome se rjeđe govori i slabo je zastupljen u literaturi. PAS je stoga interdisciplinarno pitanje zdravlja. Dijagnoze definirane kao PAS nema u MKB 10, pa bi se moglo zaključiti da i nije medicinski problem ili da je tek usputna pojava. Budući da problem postoji, potrebno je nastaviti istraživati. To je posebno važno za demografsku situaciju u Hrvatskoj koja je karakterizirana padom stope fertiliteta, starenjem populacije i masovnim iseljavanjem mladih ljudi. Logoterapeut svojim specifičnim pristupom može doprinijeti uspješnijem savladavanju smetnji uzrokovanih PAS-om.

POST-ABORTION SYNDROME – A LOGOTHERAPEUTIC APPROACH

Postabortion syndrome (PAS) is known to most people only in the last few years. It was first described by psychologists, priests and psychiatrists. The term was made in 1981 by American psychologist Vincent Rue. This syndrome also occurs in men, but it is less commonly discussed and is poorly represented in the literature. PAS is therefore an interdisciplinary issue of health. There

are no diagnoses defined as PAS in ICD 10, so it could be concluded that it is not medical problem or that it is only a side effect, if one wants to thoroughly investigate the public health significance of the same, the diagnosis needs to be verified, the people in need give adequate health protection and continue research. This is especially important for the demographic situation in Croatia, especially because we are experiencing a population breakdown: falling fertility rates, an aging population, and mass displacement of young people. With a specific approach, the logotherapist can contribute to the successful management of PAS.

ANITA DUČKIĆ SERTIĆ

*Obiteljsko savjetovalište, Caritas Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, Hrvatska /
Family Counselling Centre, Zagreb Archdiocese Caritas, Zagreb, Croatia*

DUHOVNOST KAO RESURS U NADILAŽENJU OBITELJSKIH KRIZA – PRIMJENA LOGOTERAPIJSKOG PRISTUPA U BRAČNOM I OBITELJSKOM SAVJETOVANJU

U uvodnom dijelu izlaganja prikazat će se teorijsko polazište vezano za ulogu duhovnosti u nadilaženju obiteljskih kriza te u jačanju otpornosti. Poseban je naglasak na pojašnjenju primjene koncepta duhovnosti u kontekstu logoterapije, pri čemu se ističe kako duhovnost predstavlja ljudsko traganje za smislom i traženjem odgovara na transcendentalna i egzistencijalna pitanja ljudskog života. U središnjem dijelu izlaganja bit će prikazana studija slučaja o primjeni duhovnosti i logoterapijskih tehnika u bračnom savjetovanju. Cilj prikaza studije slučaja jest produbiti uvid u načine na koje duhovnost u logoterapijskom pristupu potiče pozitivnu promjenu u bračnim i obiteljskim odnosima. Zaključno, u radu će biti izložena iskustva iz prakse koja potvrđuju da integracija duhovnosti u bračno i obiteljsko savjetovanje pomaže u razvijanju potencijala bračnih partnera za uspješno nadilaženje kriza.

SPIRITUALITY AS A RESOURCE IN OVERCOMING FAMILY CRISES – APPLICATION OF LOGOTHERAPEUTIC APPROACH IN MARITAL AND FAMILY COUNSELLING

The introductory part of the presentation will present a theoretical starting point regarding the role of spirituality in overcoming family crises and strengthening resilience. Special emphasis is placed on clarifying the application of the concept of spirituality in the context of logotherapy, emphasizing that spirituality is a human search for meaning and seeking answers to transcendental and existential questions of human life. In the central part of the presentation, a case study on the application of spirituality and logotherapeutic techniques in marital counselling will be presented. The aim of the case study is to deepen the insight into the ways in which spirituality in a logotherapeutic approach encourages positive change in marital and family relationships. In conclusion, presentation will present practical experiences that confirm that the integration of spirituality in marital and family counselling helps to develop the potential of marital partners to successfully overcome crises.

**JULIJA ERHARDT¹, IVANA GREGURIC²,
NATAŠA JOKIĆ-BEGIĆ³, EVA JURKOVIĆ⁴,
ANITA LAURI KORAJLIJA³, ANA MASKALAN⁵,
IRIS SARAJLIĆ-VUKOVIĆ⁶, MARIJA SELAK RASPUDIĆ³,
DUBRAVKA ŠVOB ŠTRAC⁷**

¹ *Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Science, University of Zagreb, Croatia*

² *Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

³ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb

⁴ *Sirius – Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje, Zagreb,
Hrvatska /*

*Sirius – Center for Psychological Counselling, Education and Research,
Zagreb, Croatia*

⁵ *Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska /*

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia

⁶ *Sahlgrenska sveučilišna bolnica, Göteborg, Švedska /
Sahlgrenska University Hospital, Gothenburg, Sweden*

FARMAKOLOŠKA »POBOLJŠAVANJA« ČOVJEKA: STAVOVI I PRAKSE STUDENATA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Pod pritiskom povećanih zahtjeva današnjice, sve češće osobe koje nisu pogođene bolešću ili poremećajem posežu za lijekovima i tvarima za pojačavanje tjelesnih i umnih sposobnosti, što nazivamo farmakološkim »poboljšavanjima«. Studentska populacija, izložena akademskim i socijalnim pritiscima i izazovima, ranjiva je i podložna korištenju i legalnih i ilegalnih sredstava, a trendovi njihovog povećanog korištenja zabilježeni su širom svijeta. S ciljem detektiranja ovakvih trendova u Hrvatskoj, utvrđivanja motiva i stavova o moralnoj (ne)opravdanosti ovakvih »poboljšavanja« te procjene informiranosti o zdravstvenim i socijalnim rizicima i etičkim dilemama koji takva »poboljšavanja« prate, provedeno je istraživanje na uzorku studenata Zagrebačkog sveučilišta. U ovom će izlaganju biti predstavljeno spomenuto istraživanje i neki njegovi odabrani rezultati. Rezultati ukazuju da su u većini slučajeva studenti upoznati s postojanjem ovakvih praksi, dok je broj studenata koji su se izjasnili da su koristili neki od supstanci u svrhu »poboljšavanja«, iz uzorka od 917 ispitanika, još uvijek ispod broja zabilježenog u različitim zemljama svijeta.

PHARMACOLOGICAL HUMAN “ENHANCEMENT”: ATTITUDES AND PRACTICES OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF ZAGREB

Under the increasing pressure of everyday living, more and more people who are not affected by disease or disorders are taking drugs and substances that can enhance their physical and mental abilities, in which case we are talking about pharmacological “enhancements”. The student population, exposed to academic and social pressures and challenges, is vulnerable and susceptible to the use of legal and illegal substances resulting in trends of their increased use being recorded around the world. In order to detect such trends in Croatia, determine the motives and attitudes about the moral justification of such “enhancements” and assess information about health and social risks and ethi-

cal dilemmas that accompany such “enhancements”, the study was conducted on a sample of students at the University of Zagreb. In this presentation, the mentioned research and some of its selected results will be presented. The results indicate that in most cases students are aware of the existence of such practices, while the number of students who stated that they used some of the substances for the purpose of “enhancement”, from a sample of 917 subjects is still below the number detected in different countries.

IGOR ETEROVIĆ

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Medicine, University of Rijeka, Croatia*

DISTRIBUCIJA I NARAV BIOETIČKIH TEMA MEDITERANSKIH AUTORA NA PRIMJERU ČASOPISA *JAHR*

Polazeći od osnovnih ciljeva znanstvenog projekta »EUROBIOMED: Od različitosti tradicija do zajedničke euromediterranske bioetičke platforme – stvaranje alata za dijalog i djelovanje« (HRZZ IP-2020-02), u izlaganju se osvjetljava jedan segment bioetičke produkcije mediteranskih autora. Kao korpus istraživanja odabran je bioetički časopis *Jahr* kao jedini časopis u Hrvatskoj, a među rijetkima na Mediteranu, koji već svojim nazivom ukazuje na jasnu tematsku okrenutost bioetici i izlazi više od desetljeća (od 2010.). Analizirat će se tri dimenzije: 1) zemlje/regije Mediterana iz kojih dolaze bioetički autori; 2) teme koje su u njihovim radovima zastupljene; 3) metodologija koju oni primjenjuju u svojim istraživanjima. Rezultati analize, osim distribucije autora iz mediteranskih zemalja, trebali bi imati i svoje potencijalno šire značenje za pitanja zastupljenosti tematike i metodologije Mediterana općenito, a indirektno mnogo reći i o relevantnosti samog časopisa *Jahr* u tom kontekstu.

DISTRIBUTION AND NATURE OF BIOETHICAL TOPICS BY MEDITERRANEAN AUTHORS ON THE EXAMPLE OF THE JOURNAL *JAHR*

Starting from the basic goals of the scientific project “EUROBIOMED: From the Diversity of Traditions to a Common Euro-Mediterranean Bioethical Platform – Constructing a Tool for Dialogue and Action” (HRZZ IP-2020-02), the presentation highlights a segment of bioethical production by Mediterranean authors. The bioethical journal *Jahr* was selected – as the only journal in Croatia, and among the few in the Mediterranean, whose name already indicates a clear thematic focus on bioethics and has been published for more than a decade (since 2010) – as a corpus of research. Three dimensions will be analyzed: 1) Mediterranean countries/regions from which bioethical authors come; 2) topics that are represented in those works; 3) the methodology they apply. Apart from the distribution of authors from Mediterranean countries, the results of the analysis should have their potentially broader significance for the issues of representation of Mediterranean topics and methodology in general, and, indirectly, say much about the relevance of *Jahr* journal in this context.

ALEKSANDAR FATIĆ

*Institute of Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Serbia /
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Sveučilište u Beogradu, Srbija*

LIFE GOALS AND LIFE PLANS: THE APPLICATION OF WITTGENSTEIN'S IDEA OF FORM TO LIFE PLANNING

There is a fundamental difference between life goals and life plans, though the two categories are easily confused. In fact, the common belief that life goals, if chosen well, lead to well developed life plans, is only marginally true. While it is possible, for a lucky person, to be led to adequate life plans through the fortunate (or extremely wise) selection of life goals, the far more common situation is the one where people focus on life goals, while neglecting to develop a life plan. Thus, the frequent situation in psychotherapy, and in experiential relationships with others, that despite the attainment of highly socially desirable life goals, people fail to develop appropriate life plans, and as a

consequence, instead of a fulfillment resulting from the achievement of goals, they sense emptiness, loneliness, and failure. In this paper I will discuss, to a limited extent, the conceptual relationship between life plans and life goals, on one axis of argument, and the temporal tension between two, on the other. I will argue that life plans must be developed well in advance of setting any specific life goals, and that the most important life goals should derive from already elaborated life plans, and not vice versa. I will also discuss why the opposite is usually the case in the Western cultures. Throughout the argument, I will conceptualise life plans along the lines of Wittgenstein's idea of 'form'. At a late stage of argument in his *Tractatus*, Wittgenstein defines form as "the possibility of a structure". This is a conceptualisation that easily lends itself to Lacanian psychoanalysis and to my understanding of life plans within integrative psychotherapy. It is the practical application of this concept that provides a unity to my practical argument about the dependency of living a good life on life plans as an evolution of form into structure, and about life goals as the specific steps in carving out the structure.

ŽIVOTNI CILJEVI I ŽIVOTNI PLANOVI: PRIMJENA WITTGENSTEINOVE IDEJE FORME NA PLANIRANJE ŽIVOTA

Postoji bitna razlika između životnih ciljeva i životnih planova, iako je lako pomiješati ta dva pojma. Ustvari je uobičajeno vjerovanje da životni ciljevi, ako ih dobro izaberemo, vode dobro razvijenim životnim planovima, samo je marginalno ispravno. Istina je da je, ako imamo mnogo sreće, moguće da nas sretan (ili vrlo mudar) izbor životnih ciljeva dovede do dobro razvijenih životnih planova. Međutim, daleko je uobičajenija situacija da se ljudi fokusiraju na životne ciljeve, dok istovremeno zanemaruju razvijanje životnih planova. Otuda česta situacija u psihoterapiji, i u općem iskustvu odnosa s ljudima, da i pored toga što smo dostigli životne ciljeve koji se u našem društvu smatraju izuzetno poželjnima, ne uspijevamo razviti odgovarajući životni plan, a posljedica toga je da, umjesto osjećaja ispunjenja uslijed postizanja naših životnih ciljeva, osjećamo prazninu, usamljenost i neuspjeh. U ovom ću radu razmotriti, u ograničenom opsegu, pojmovni odnos između životnih planova i životnih ciljeva, na jednoj osi argumentacije, kao i vremensku napetost između te dvije životne kategorije, na drugoj osi argumentacije. Pokušat ću pokazati da se životni planovi moraju razviti znatno prije postavljanja bilo kakvih konkretnih

životnih ciljeva te da najvažniji životni ciljevi trebaju proizlaziti iz već elaboriranih životnih planova, a ne obrnuto. Također ću nastojati pokazati zašto je upravo suprotna situacija najčešće slučaj u zapadnim kulturama. Kroz čitav ću rad životne planove razumijevati koristeći Wittgensteinovu ideju 'forme'. U drugom dijelu *Tractatusa* Wittgenstein definira formu kao »mogućnost strukture«. To je konceptualizacija koja se lako podaje lakanovskoj psihoanalizi i mom razumijevanju životnih planova u kontekstu integrativne psihoterapije. Upravo praktična primjena tog pojma omogućuje jedinstvo mog praktičnog argumenta o zavisnosti življenja dobrog života od životnih planova kao evolucije forme u strukturu te o životnim ciljevima kao konkretnim koracima u oblikovanju te strukture.

JOSIP GUĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

TEORIJA I PRAKSA ANGAŽMANA NIKOLE VISKOVIĆA U ZELENOJ AKCIJI SPLIT

Nikola Visković nije samo jedan od hrvatskih bioetičkih pionira u teorijskom, nego i u praktičnom pogledu, tj. u aktivističkom i političkom angažmanu. U tom je kontekstu najznačajnije njegovo sudioništvo u prvo udruženju, a onda i političkoj stranci *Zelena akcija Split*, za čijeg je »neslužbenog ideologa« važio i čiji je jedini zastupnik u prvom sazivu višestranačkog Sabora Republike Hrvatske bio. Njegov je angažman bio u bliskoj vezi s bioetičkim teorijskim radom, kakav se prvenstveno formirao u konceptu kulturne biologije, a nije bio sadržan samo u znanstvenim člancima i knjigama, nego i u novinskim stupcima. U ovom ću izlaganju pružiti historijski prikaz djelovanja Zelene akcije Split, s posebnim osvrtom na Viskovićev angažman u njoj i podudaranje potonjeg s njegovim kulturnobiološkim djelom.

THEORY AND PRACTICE OF NIKOLA VISKOVIĆ'S ENGAGEMENT IN ZELENA AKCIJA SPLIT (GREEN ACTION SPLIT)

Nikola Visković is not only one of the Croatian bioethical pioneers in the theoretical but also in practical aspect, i.e. in the activist and political engagement. In this context his cooperation in first the association and then the political party *Zelena akcija Split* (Green Action Split) is of most importance. He was the “unofficial ideologist” of the association and only MP of the political party in the first multiparty Croatian Parliament. His engagement was in close connection with his bioethical theoretical work, which was formulated in the concept of cultural biology and which was not only contained in the scientific articles and books but also in the newspaper texts. In the presentation, I will make a historical review of Zelena akcija Split's actions, especially regarding Visković's engagement and the adequacy of the latter with his cultural-biological work.

LUKA JANEŠ¹, IVAN PERKOV²

¹ *Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska / Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb, Croatia*

² *Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska / Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

INTEGRATIVNA BIOETIKA, OKOLIŠ I DRUŠTVO – METODIČKA EVALUACIJA JEDNOG KOLEGIJA

U netom okončanoj »pandemijskoj« akademskoj godini 2020./2021., u sklopu diplomskog studija sociologije na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, prvi je put održan izborni kolegij »Integrativna bioetika, okoliš i društvo«. U ovom ćemo izlaganju predstaviti programski diskurs, rezultate i impresije sakupljene tijekom nastave održane u eksperimentalnom modu putem *online*- platforme te ukratko naznačiti ciljeve i težnje postavljene pri osmišljavanju i koncipiranju kolegija. Kroz petnaest tematskih blokova obrađivale su se raznovrsne teme, a najviše je pažnje posvećeno pitanjima integrativnobioetičkog odgoja i obrazovanja, socijalnoekološkim problemima s kojima se susreće suvremeno društvo i slojevitom međudjelovanju čovjeka,

društva i prirode u kontekstu suvremenih globalnih rizika. Pritom su filozofski, bioetički i sociološki sadržaji obogaćeni kulturnim perspektivama pridonijeli slojevitijoj analizi raznovrsnih fenomena. U izlaganju ćemo se posebno osvrnuti na plodotvorni susret studenata sociologije i filozofije, koji su vlastitim angažmanom te aktivnim sudjelovanjem u nastavi odjelotvorili integrativni pristup i dosegali sinteze koje mogu biti primjenjive kao metodički obrazac za pluriperspektivnu orijentaciju u obradi i evaluaciji raznorodnih bioetičkih problemskih jedinica. U izlaganju će se predstaviti i metodički elementi koji su prepoznati kao potencijalni smjerokazi za pokretanje drugih transdisciplinarnih kolegija sukladne tematike na drugim visokoškolskim institucijama.

INTEGRATIVE BIOETHICS, ENVIRONMENT AND SOCIETY – METHODICAL EVALUATION OF A COURSE

In the recently concluded “pandemic” academic year 2020/2021, the elective course “Integrative Bioethics, Environment and Society” was held for the first time within the Graduate Studies in Sociology at the Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb. In this presentation we present the programme discourse, results and impressions gathered during the courses held in experimental mode through the *online* platform, and briefly show the goals and aspirations set in the design and conception of the course. Fifteen thematic blocks covered a variety of topics, with the greatest emphasis on issues of integrative-bioethical education, social-ecological problems of modern society, and the multi-layered interaction of humans, society, and nature in the context of modern global risks. At the same time, philosophical, bioethical and sociological content, enriched with cultural perspectives, contributed to a multi-layered analysis of various phenomena. In the presentation, we will pay special attention to the fruitful encounter of sociology and philosophy students who, through their own engagement and active participation, implemented an integrative approach and achieved syntheses that can serve as a methodological template for a pluriperspective orientation in addressing and evaluating various bioethical problem units. The presentation will also include methodical elements that have been identified as potential guidelines for initiating other transdisciplinary courses on similar topics at other universities.

ELENI KALOKAIRINO

Aristotle University of Thessaloniki, Greece /

Aristotelovo sveučilište u Solunu, Grčka

FROM INFERTILITY AND GENETIC TECHNOLOGIES TO BIOETHICS, BIOLAW AND BIOAUTHORITY

The reproductive and enhancing technologies together with robotics and certain other technologies raise important questions. Above all, however, they raise the important problem that has engaged the philosophers of all centuries, i.e. what is man. That is why we have first to answer this question, to comprehend what is this being that is called man, and then to investigate the main issue that medical technologies give rise to, how these technologies, whether they are reproductive or enhancing, affect the natural given, what has been given to us by nature, because, as we understand them, the medical technologies constitute a kind of intervention on human nature and quite often on human freedom, supposedly for a good purpose. Consequently, medical developments and technologies focus on and underline the problem of the relation between the natural and the human according to a few philosophers (e.g. Socrates Delivogiatzis) or between the natural and the manufactured according to some others (e.g. Jürgen Habermas). In this paper I will try to point out that medical developments and technologies, whether reproductive or enhancing, are neither well – meaning nor naïve as they appear to be at first sight. Given that these technologies are not applied in the lab of the geneticists and the chemists but they are in the end incorporated within human society in which various powers of a socio-political-economical order prevail, they end up to become in the hands of powerful men instruments of control and manipulation of men of the present and future generations. By offering concrete examples, we will try to show that these technologies are employed by the few and powerful men as means of domination, manipulation and oppression of the future generations and, more in particular, as means of alienation of man from his nature and his freedom.

OD NEPLODNOSTI I GENETIČKIH TEHNOLOGIJA DO BIOETIKE, BIOPRAVA I BIOVLASTI

Reproduktivne i poboljšavajuće tehnologije, zajedno s robotikom i nekim drugim tehnologijama, ispostavljaju nam važna pitanja. Međutim, iznad svega, one ispostavljaju važan problem kojim su se bavili filozofi svih vremena, a to je pitanje: što je čovjek? Stoga moramo prvo odgovoriti na to pitanje, shvatiti što je to biće koje se naziva čovjekom, a zatim istražiti glavno pitanje koje medicinske tehnologije iznjedruju: kako te tehnologije, bilo da su reproduktivne ili poboljšavajuće, utječu na ono što je prirodno dano, jer, kako ih mi razumijemo, medicinske tehnologije predstavljaju svojevrsni zahvat u ljudsku prirodu, a često i u ljudsku slobodu, navodno u dobre svrhe. Slijedom toga, medicinski razvoj i tehnologije usredotočuju se na problem odnosa između prirodnog i ljudskog, prema nekim filozofima (npr. Socrates Delivogiatzis), ili između prirodnog i proizvedenog, prema nekim drugim filozofima (npr. Jürgen Habermas). U ovom radu pokušat ću istaknuti da medicinski razvoj i tehnologije, bilo reproduktivne ili poboljšavajuće, nisu dobronamjerni, niti naivni kako se to čini na prvi pogled. S obzirom na to da se te tehnologije ne primjenjuju u laboratoriju genetičara i kemičara, nego su naposljetku ugrađene u ljudsko društvo u kojem prevladavaju razne snage društveno-političko-ekonomskog poretka, postaju u rukama moćnih ljudi instrumenti kontrole i manipulacije ljudi ove i budućih generacija. Nudeći konkretne primjere, pokušat ćemo pokazati da te tehnologije koriste malobrojni i moćni ljudi kao sredstvo dominacije, manipulacije i ugnjetavanja budućih generacija, odnosno, točnije, kao sredstvo otuđenja čovjeka od njegove prirode i njegove slobode.

IVICA KELAM, KRISTINA DILICA

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /

Faculty of Education, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

BIOETIČKI ASPEKTI UTJECAJA TEORIJA ZAVJERE NA PERCEPCIJU JAVNOSTI O PANDEMIJI COVID-19 I PROGRAM CIJEPLJENJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

S prvim informacijama o cjepivima protiv virusa SARS-CoV-2 u studenom 2020. godine svijet je dobio nadu da se bliži kraj pandemije koja je iza-

zvala najznačajniju globalnu zdravstvenu krizu u posljednjih stotinu godina. Pad povjerenja u cijepljenje i snažan rast pokreta protiv cjepiva pridonijeli su globalnom smanjenju prihvaćanja cijepljenja i uklonili prepreke zaraznim bolestima i epidemijama. Učinak dezinformacija raste brzim širenjem neutemeljenih i netočnih informacija putem masovnih medija. U Hrvatskoj internetski portali koji promiču teorije zavjere i društvene mreže igraju veliku ulogu u jačanju pokreta protiv cijepljenja i izravno utječu na pojedince pri donošenju odluke o cijepljenju. U izlaganju ćemo predstaviti bioetičku analizu štetnosti širenja dezinformacija i teorija zavjere koje izravno utječu na rast nepovjerenja javnosti prema kampanji cijepljenja u Hrvatskoj.

BIOETHICAL ASPECTS OF THE IMPACT OF CONSPIRACY THEORIES ON THE PUBLIC PERCEPTION OF COVID-19 PANDEMIC AND THE VACCINATION PROGRAM IN THE REPUBLIC OF CROATIA

With the first information about vaccines against the SARS-CoV-2 virus in November 2020, the world was given hope that the end of the pandemic that caused the most prominent global health crisis in a hundred years is looming. The decline in confidence in vaccination, and the strong growth of the anti-vaccine movement, contributed to the worldwide decrease in vaccination acceptance and removed barriers to infectious diseases and epidemics. The effect of disinformation is growing by the rapid spread of unfounded and inaccurate information through the mass media. In Croatia, internet portals that promote conspiracy theories and social networks play a crucial role in strengthening the anti-vaccination movement and directly influencing individuals in making their vaccination decisions. We will pay attention to the bioethical analysis of the harmfulness of spreading misinformation and conspiracy theories that directly affect the growth of public distrust towards the vaccination campaign in Croatia.

**KSENJA KLASNIĆ¹, JELENA PUĐAK²,
TIJANA TRAKO POLJAK¹**

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

² *Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb, Hrvatska /*

Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb, Croatia

**NOVA GENERACIJA KLIMATSKIH AKTIVISTA –
TIPOLOGIJA STAVOVA I NEKE DETERMINANTE
SUDJELOVANJA U *FRIDAYS FOR FUTURE* PROSVJEDIMA
HRVATSKIH SREDNJOŠKOLACA**

Pokret *Fridays for Future* pojavio se kao nova inačica klimatskog pokreta, okarakteriziran vodstvom mladih srednjoškolaca diljem svijeta s univerzalnim setom ciljeva i zahtjeva upućenih nacionalnim vladama. Kvantitativno istraživanje srednjoškolaca u Hrvatskoj (N=534) na ovu temu provedeno je *online* anketiranjem u sklopu znanstvenog projekta »School Strike 4 Climate Croatia: ekološki stavovi i ekološki aktivizam učenika srednjih škola u gradu Zagrebu« (2018. – 2019.). Pomoću faktorske analize utvrdili smo tri tipa stavova učenika prema prosvjedu i prosvjednicima te smo ih nazvali »borac za zaštitu okoliša«, »univerzalni activist« i »podržavatelj prosvjednika«. Pri tome su po svojim stavovima najzastupljeniji oni »borbeni« (oko jedne trećine učenika), i to naročito među učenicama (40 %). Kako bismo otkrili koje su individualne i kontekstualne determinante povezane sa stavovima i sudjelovanjem mladih u klimatskom pokretu, multivarijatnom analizom testiran je efekt socio-demografskih karakteristika zajedno s konstruktima percepcije kolektivne učinkovitosti, ekološke zabrinutosti, ekološkog svjetonazora te stavova o Greti Thunberg kao inicijatorici globalnog pokreta *Fridays for Future*. Multivarijatne analize pokazuju kako su navedene determinantne statistički značajni prediktori stavova o prosvjedima i sudjelovanja u njima, iako ne na isti način za svaku od tri utvrđene stavovske dimenzije.

A NEW GENERATION OF CLIMATE ACTIVISTS – A TYPOLOGY OF ATTITUDES AND SOME DETERMINANTS OF PARTICIPATION IN *FRIDAYS FOR FUTURE* PROTESTS OF CROATIAN HIGH SCHOOL STUDENTS

Fridays for future movement emerged as a new version of the climate movement, characterized by the leadership of young high school students around the world with a universal set of goals and requirements addressed to national governments. Quantitative research of high school students in Croatia (N = 534) on this topic was conducted through an online survey as part of the scientific project “School Strike 4 Climate Croatia: Environmental Attitudes and Environmental Activism of High School Students in the City of Zagreb” (2018–2019). Using factor analysis, we identified three types of students’ attitudes toward the protest and the protesters called “environmental fighter”, “universal activist” and “protester supporter”, with the “environmental fighter” being most prevalent (about one third of students), especially among female students (40%). To find out which individual and contextual determinants are related to the attitudes and participation of young people in the climate movement, multivariate analysis tested the effect of socio-demographic characteristics together with constructs of perception of collective efficiency, environmental concern, ecological worldview and attitudes about Greta Thunberg as the initiator of *Fridays for Future* movement. Multivariate analyses show that these determinants are statistically significant predictors of attitudes about protests and participation in them, although not in the same way for each of the three identified attitudes.

LIDIJA KNORR

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

ZARAŽENI TRŽIŠTEM

Problem s kojim se susrećemo kada govorimo o pojavi i širenju virusa SARS-CoV-2 i bolesti COVID-19 ne nalazi se samo u tome na koji je način taj virus utjecao na život ljudi i zajednica nego i u tome što se sam uzrok nastanka virusa maknuo iz fokusa te se u fokus stavlja samo promjena načina života,

tzv. »novo normalno«. Međutim, ukoliko želimo razumjeti kako je do ovakvog stanja stvari zaista došlo te na koji način možemo prevenirati buduće pandemije, utoliko moramo krenuti od samog početka problema te, uz prilagodbu na »novo normalno«, tražiti i promjenu u političkom i ekonomskom aspektu društva. U izlaganju ću se baviti preispitivanjem mokrih tržnica kao primjera kapitalističkog iskorištavanja u svrhu ostvarivanja profita multinacionalnih korporacija te koje je perspektive potrebno istaknuti kada se o ovom problemu radi. Problem nije samo u kineskim mokrim tržnicama i nije potrebno tražiti samo njihovo ukidanje. Potrebno je preispitivanje odnosa čovjeka prema ostalim ne-ljudskim životinjama, ali i prirodi općenito, da bi se uvidjela rješivost problema i zahtijevanjem potpune promjene odnosa čovjeka prema ne-ljudskim životinjama i prirodi omogućila prevencija idućih pandemija.

INFECTED BY MARKET

The problem we are facing when we talk about the SARS-CoV-2 virus and COVID-19 disease is not only how the virus affects the life of an individual or society but also how the cause of the emergence of the virus was pulled away from the focus and only the change of life, that is, the “new normal”, is under the spotlight. However, if we want to understand how this happened and how we can prevent future pandemics, we must start from the beginning of the problem and, together with our adjustment to the “new normal”, we must seek changes in the political and economic aspect of society. In my presentation, I will question the need for wet markets as an example of capitalistic exploitation serving multinational companies’ profit and which perspectives it is important to point out when discussing this problem. The problem is not only in Chinese wet markets, and we should not seek their abolition only. It is necessary to review the relations of humans towards non-human animals and towards nature itself, to realise the solvability of the problem and make the prevention of future pandemics possible by requesting a complete change of the attitude of human beings towards non-human animals and nature in general.

MARKO KOS

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

UVODNE NAPOMENE UZ POJAM CINIZMA

Prezentacijom se nastoji otvoriti rasprava o konceptu cinizma u suvremenom kontekstu na primjeru koji nalazimo u djelu Jacquesa Ellula. Stav koji je prikazan u Ellulovom članku »Victoire d'Hitler?« (Hitlerova pobjeda), objavljenom 23. lipnja 1945. godine, usporedit će se sa suvremenom propagandom na krajnjoj desnici. Cilj je ove prezentacije ispitati okolnosti prije i nakon Drugog svjetskog rata, kao i cinički svjetonazor spram života koji se revitalizira u posljednjem desetljeću.

INTRODUCTORY REMARKS ON THE CONCEPT OF CYNICISM

The presentation aims to discuss the concept of cynicism in the contemporary context on the example of a text written by Jacques Ellul. The viewpoint presented by Ellul in the article "Victoire d'Hitler?" (Hitlers Victory), published on 23th of June in 1945, will be compared to the contemporary propaganda of the far-right politics. The goal of the presentation is to examine the circumstances before and after the Second World War, as well as the cynical attitudes toward *life* that are being revitalised in the last decade.

FRANCO MANTI

*University of Genoa, Italy /
Sveučilište u Genovi, Italija*

A PLANETARY BIOETHICS FOR THE SONS OF THE EARTH

Bioethics as a discipline linking medicine and ethics appears limited today. The fundamental issues that have characterised the bioethical debate are now governed by laws or recommendations from states or supranational bodies. Moral theories applied to bioethics and their argumentative styles are well-

known. Bioethics seems to be reduced to self-referentiality. A paradigm shift seems necessary, made possible by a non-linear approach to the life sciences, where bioethics deals with moral issues relating to the *bios* in relation to ecological, economic, and social sustainability in a *glocal* perspective. Bioethics, therefore, contributes to the sharing of a civil ethos based on the affirmation of a new planetary consciousness in the awareness of the common destiny that unites us as the sons of the Earth that is our homeland.

PLANETARNA BIOETIKA ZA SINOVE ZEMLJE

Čini se da je bioetika kao disciplina koja povezuje medicinu i etiku danas ograničena. Temeljna pitanja koja su obilježila bioetičku raspravu sada su uređena zakonima ili preporukama država ili nadnacionalnih tijela. Moralne teorije primijenjene na bioetiku i njihovi argumentacijski stilovi dobro su poznati. Čini se da je bioetika svedena na autoreferencijalnost. Čini se da je nužna promjena paradigme, omogućena nelinearnim pristupom znanosti o životu, gdje se bioetika bavi moralnim pitanjima vezanima uz *bios* u odnosu na ekološku, ekonomsku i društvenu održivost u *globalnoj* perspektivi. Bioetika, dakle, doprinosi dijeljenju građanskoga etosa koji se temelji na afirmaciji nove planetarne svijesti u svjesnosti o zajedničkoj sudbini koja nas ujedinjuje kao sinove Zemlje koja je naša domovina.

**BRANISLAVA MEDIĆ BRKIĆ, KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ,
DRAGANA SREBRO, ALEKSANDAR VUJOVIĆ,
ANA OPANKOVIĆ, ANA JOTIĆ**

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Faculty of Medicine, University of Belgrade, Serbia*

FARMAKOGENETIKA I COVID-19: ETIČKI IZAZOVI I RAZMATRANJA

Farmakogenetika predstavlja znanost koja ispituje kako genetska varijabilnost može utjecati na ishode liječenja lijekovima. U doba pandemije COVID-19, takve bi analize mogle značajno poboljšati ishod terapije. S druge strane, nove i suvremene dijagnostičke procedure donose niz neriješenih pi-

tanja i etičkih dilema. Na primjer, za uspješno provođenje farmakogenetskih testova kod pacijenata pozitivnih na COVID-19 bit će potrebno znanje zdravstvenih radnika, odgovarajuće smjernice i zakonodavni okvir. Osim toga, ispitivanje genetskog materijala može biti neprihvatljivo iz vjerskih ili kulturnih razloga za pojedine pacijente. Posebno etičko pitanje jest da li je potrebno tražiti informiranu suglasnost za izvođenje takvih postupaka i kako ih izvesti u posebno osjetljivim grupama (djeca, trudnice, stariji ljudi itd.). Također, provođenje kliničkog farmakogenetskog ispitivanja predstavlja financijsko opterećenje za već opterećene sisteme javnoga zdravstva.

PHARMACOGENETICS AND COVID-19: ETHICAL CHALLENGES AND CONSIDERATIONS

Pharmacogenetics represents the science of understanding how genetic variability could influence drug treatment outcomes. In the era of the COVID-19 pandemic, such analyses could significantly improve the outcome of therapy. On the other hand, such new and modern diagnostic procedures bring a number of unresolved issues and ethical dilemmas. For example, the successful implementation of pharmacogenetic tests in COVID-19 positive patients will require knowledge of health-care workers, adequate guidelines and legislative framework. Additionally, the examination of genetic material may be unacceptable for religious or cultural reasons for individual patients. A particular ethical question is whether it is necessary to seek informed consent to perform such procedures and how to perform them in particularly vulnerable groups (children, pregnant women, older people, etc.). Also, the implementation of clinical pharmacogenetic testing poses a financial burden on already challenged public health-care systems.

ROBERTO MUŽIĆ¹, IVANA PAVIĆ ŠIMETIN¹, DANIJELA ŠTIMAC GRBIĆ^{1,2}

¹ Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, Hrvatska / Croatian Institute of Public Health, Zagreb, Croatia

² Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska / School of Medicine, University of Zagreb, Croatia

**OČUVANJE MENTALNOG ZDRAVLJA U
SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI**

Serije potresa, kao i pandemija virusa SARS-CoV-2, utječe na mentalno zdravlje stanovništva Sisačko-moslavačke županije u Republici Hrvatskoj. Retraumatzacija, dekompenzacija postojećih te začetak novih mentalnih poteškoća, zahtijevaju interdisciplinarnan pristup za adekvatnu biopsihosocijalnu intervenciju. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, u okviru Službe za školsku medicinu, mentalno zdravlje i prevenciju ovisnosti, pokrenuo je projekt za očuvanje mentalnog zdravlja u trajanju od 15. svibnja do 15. prosinca 2021. godine, koji se odvija u dvije faze. U prvoj fazi kvalitativno se analizirala potrebe za psihološkom i psihijatrijskom pomoći, dok se u drugoj fazi iste potrebe analiziraju kvantitativno. Cilj projekta je sustavno »zalječenje i liječenje« civilne psihotraume kroz pripremu odgovarajuće kombinacije psihološke i psihijatrijske podrške te psihoedukacije s kojom će se osnažiti pojedinac, ali i cjelokupna zajednica. Ovaj je rad prikaz postojećih rezultata, kao i najava daljnjih intervencija.

**PRESERVATION OF MENTAL HEALTH IN
SISAK-MOSLAVINA COUNTY**

The series of earthquakes, as well as the SARS-CoV-2 virus pandemic, affect the mental health of the population of Sisak-Moslavina County of the Republic of Croatia. Retraumatization, decompensation of existing and the beginning of new mental difficulties, require an interdisciplinary approach for adequate biopsychosocial intervention. The Croatian Institute of Public Health, within the Division for School Medicine, Mental Health and Addiction Prevention, has launched a project for the preservation of mental health from May 15 to December 15, 2021, which takes place in two phases. In the first phase, the needs for psychological and psychiatric help were analyzed quali-

tatively, while in the second phase, the same needs are going to be analyzed quantitatively. The goal of the project is the systematic “healing and treatment” of civil psychotrauma through the preparation of an appropriate combination of psychological and psychiatric support and psychoeducation with which the individual will be empowered, as well as the entire community. This paper is a review of existing results as well as an announcement of further interventions.

AMIR MUZUR, IVA RINČIĆ

Medicinski fakultet / Fakultet zdravstvenih studija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /

Faculty of Medicine / Faculty of Health Studies, University of Rijeka, Croatia

UKAZANJE IVANA ŠEGOTE U BESARABIJI GORNJOJ ILI KAKO MALA MOLDAVIJA RAZVIJA VELIKU BIOETIKU

Ponekad se u razmjerno malim ili izoliranim sredinama javljaju avangardne ideje, dostojne najvećih centara moći ili pameti. U Kišinjevu, u Moldaviji, pronašli smo, tako, skupinu koja još od kraja 1990-ih djeluje pri Katedri za filozofiju i bioetiku (pri čemu je ime katedre već dovoljno inovativno!) Državnog sveučilišta za medicinu i farmaciju »Nicolae Testemitanu«, i to tako da se, u punom razumijevanju sterilnosti (»dosade«, rekao bi Jonsen) bioetike sužene na medicinsku etiku, etička povjerenstva i kruti principalizam, opire angloameričkoj georgetownskoj doktrini originalnim ofilozofljenjem i širenjem bioetike na sveprožimljući »bios«. Pritom se ova skupina, koju je utemeljio Teodor Țirdea, a danas je vodi Vitalie Ojovanu, poznavajući i djelo Fritza Jahra, najviše oslanja na koncept globalne bioetike Vana Rensselaera Pottera i razradu ideje »noosfere« Vladimira Ivanoviča Vernadskog (1863. – 1945.). Nažalost, jezična orijentacija prema ruskom i rumunjskom osudila je ovu skupinu na širenje i testiranje vlastitih zamisli gotovo isključivo na konferencijama u Rusiji, Ukrajini, Bjelorusiji i Rumunjskoj. Uz poigravanje nekim povijesnim asocijacijama na lik i djelo Ivana Šegote u Rijeci, ovo kratko izvješće s puta pokušaj je da se izvornost moldavske skupine nagradi plasmanom na najvažniji bioetički forum jugoistočne Europe.

THE APPARITION OF IVAN ŠEGOTA IN UPPER BESSARABIA OR HOW SMALL MOLDAVIA DEVELOPS GREAT BIOETHICS

Sometimes avant-garde ideas, worthy of the greatest centers of power or intelligence, appear in relatively small or isolated environments. In Chişinău, Moldova, we found a group that has been active at the Department of Philosophy and Bioethics (the name of the department is already innovative enough!) of the Nicolae Testemitanu State University of Medicine and Pharmacy since the late 1990s. In a full understanding of the sterility (“boredom”, Jonsen would say) of bioethics narrowed to medical ethics, ethical commissions, and rigid principlism, the Moldova centre resists Anglo-American Georgetown doctrine by an original philosophisation and spreading bioethics to pervasive “bios”. This group, founded by Teodor Țirdea and now led by Vitalie Ojovanu, also knows the work of Fritz Jahr, and relies mostly on the concept of global bioethics by Van Rensselaer Potter and the elaboration of the idea of the “noosphere” by Vladimir Ivanovich Vernadsky (1863–1945). Unfortunately, the linguistic orientation towards Russian and Romanian condemned this group to spreading and testing their own ideas almost exclusively at conferences in Russia, Ukraine, Belarus and Romania. In addition to playing with some historical associations with the character and work of Ivan Šegota in Rijeka, this short trip report is an attempt to reward the originality of the Moldovan group by placing it at the most important bioethical forum in Southeast Europe.

MARIJANA NEUBERG, NIKOLA MIHINJAČ

*Sveučilišni centar Varaždin, Sveučilište Sjever, Hrvatska /
University Centre Varaždin, University North, Croatia*

VOLONTIRANJE – DODANA VRIJEDNOST U OBRAZOVANJU ZDRAVSTVENIH DJELATNIKA

Odabir sestričke, liječničke ili druge profesije iz područja biomedicine nudi pretpostavku da su pojedinci koji su odabrali to zanimanje empatičniji te time i skloniji pomaganju drugima. Uzmemo li tu pretpostavku kao točnu, možemo naslutiti da će obrazovna ustanova, npr. škola ili fakultet, puno lakše podučiti i pomoći u usvajanju stavova, znanja i vještina pojedinaca koji su se

odlučili za zanimanje medicinske sestre/tehničara. Cilj je ovog rada ispitati mišljenje studenata sestrinstva o volontiranju i istražiti njihovu uključenost u studentske aktivnosti u Republici Hrvatskoj, Republici Sloveniji i Republici Poljskoj. Također, cilj je rada istražiti učestalost volontiranja studenata tijekom sve tri akademske godine, na koji su način dobili informacije o volontiranju, ima li spol utjecaj na volontiranje te kakvo je njihovo mišljenje o organizaciji i promociji volontiranja u javnosti. Istraživanje je provedeno *online* od veljače do svibnja 2021. godine pomoću anketnog upitnika u *Google* obrascu, anonimno i dobrovoljno. Uzorak su činile osobe s preddiplomskog studija sestrinstva u Republici Hrvatskoj, Republici Sloveniji i Republici Poljskoj. Većina studenata ima pozitivan stav i razmišljanje o volontiranju te prepoznaju prednosti i mogućnosti koje ono nudi. Većina se studenata i sama bavi volonterskim radom, barem jednom godišnje, dok manji broj studenata volontira na dnevnoj bazi. Studenti sestrinstva najviše volontiraju u udrugama vezanima uz zdravlje i u zdravstvenim ustanovama, što značajno može utjecati na stjecanje novih sposobnosti, posebice onih vezanih uz svakodnevni rad i sestrišku profesiju.

VOLUNTEERING – AN ADDED VALUE IN THE EDUCATION OF HEALTH PROFESSIONALS

There is a common assumption that individuals who have decided to go into a nursing, medical or some other health profession in the field of biomedicine have a higher capacity to show empathy and are thus more inclined to help others. If we accept this assumption, we could also assume that it is much easier to teach students who have a genuine motivation for the nursing profession and help them acquire the necessary knowledge, skills and attitudes. The aim of this paper is to survey nursing students' opinions about volunteering and investigate their involvement in student activities in the Republic of Croatia, the Republic of Slovenia, and the Republic of Poland. Furthermore, the paper aims at determining how often students volunteer throughout their studies, how they typically receive information about volunteering and whether gender has an impact on volunteering. Finally, the authors examine students' opinions on the organization and promotion of volunteering in public. An online survey was carried out from February to May 2021. A survey questionnaire was designed using *Google* forms. Participation was anonymous and voluntary. The sample was drawn from students enrolled in undergraduate study programme in nurs-

ing in the Republic of Croatia, the Republic of Slovenia, and the Republic of Poland.

Most students demonstrate a positive attitude towards volunteering and recognise the benefits and opportunities it offers. Most of them volunteer at least once a year, while a smaller number of them volunteer on a daily basis. Nursing students volunteer mainly in health associations and health institutions, which can significantly improve acquisition of new skills, especially those needed in their daily work as nursing professionals.

IVANA PERIČIN¹, ALEKSANDAR FATIĆ²

*¹Institute of Practical Humanities, Belgrade, Serbia /
Institut za praktičnu humanistiku, Beograd, Srbija*

*²Institute of Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Serbia /
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Sveučilište u Beogradu, Srbija*

LIFE GOALS AND LIFE PLANS: THE PARALLEL BETWEEN MEANING OF LIFE AND LIFE PLAN

In this paper we will discuss the understanding of a life plan as a life structure, direction, as well as the meaning in the context of setting life goals. For the main framework of understanding the meaning of life, we will refer to Viktor Frankl's idea of meaningful life that he elaborates in logotherapy. Furthermore, in this paper we will also note upon the works by Gabor Maté, a contemporary Canadian psychiatrist, who believes that the initial point for contemporary society recovering is returning to authentic human needs and the true meaning of life. One of the crucial criteria for success, especially in Western society, is setting and fulfilling life goals. However, the part that usually remains untouched is the understanding of the value of patterns within goal selection and the true motives for their achievement. It is within that untouched space where we experience existential emptiness. In his works, Viktor Frankl explains that the existence of life's meaning acts as a necessary guide; the starting point and the point where we end. From his point of view, life's meaning is the main source of energy that brings us beyond all daily struggles. On the flip side, Gabor Maté explains criterias and values of contemporary society as the main source of stumbling of our authentic selves and our needs toward

pursuing and living as healthy individuals. Therefore, becoming aware of our authentic self and creating valuable compromises with the world around us in the frame of a meaningful life plan gives us the opportunity to establish one healthy balance between us and the world around us.

ŽIVOTNI CILJEVI I ŽIVOTNI PLANOVI: PARALELA IZMEĐU SMISLA ŽIVOTA I ŽIVOTNOGA PLANA

U ovom radu razmatrat ćemo značaj poimanja životnog plana kao strukture, smjera i smisla u kontekstu postavljanja životnih ciljeva. Kao glavni okvir tumačenja životnog smisla pozvat ćemo se na ideju smisla koju nam Viktor Frankl predstavlja u svom logoterapijskom pristupu. Također, u okviru rada osvrnut ćemo se na pristup Gabora Matéa, suvremenog kanadskog psihijatra koji vraćanje autentičnim čovjekovim potrebama i smislu vidi kao ključno polazište za ozdravljenje suvremenog društva. Postavljanje i ostvarivanje životnih ciljeva u suvremenom, osobito zapadnom društvu, predstavlja jedan od važnih kriterija uspješnosti. Međutim, ono što često ostaje netaknuto jest razumijevanje vrijednosnih uzroka za odabir nekog cilja i istinskih motiva njegova dostizanja. Upravo na tom mjestu ostaje prostor za doživljaj egzistencijalne praznine. Viktor Frankl u svojim djelima postojanje životnog smisla objašnjava kao neophodnu vodilju, točku s koje krećemo i u kojoj završavamo. Smisao je za njega izvor snage koji nas uzdiže iznad svakodnevne borbe. S druge strane, Gabor Maté kriterije i vrijednosti suvremenog društva vidi kao glavne izvore osujećivanja naše autentične ličnosti i zadovoljenja istinskih potreba koje su nam neophodne za zdrav život. Stoga nam osvješćivanje tog autentičnog sebstva i stvaranje vrijednosnog kompromisa sa svijetom oko nas u okviru smislenog životnog plana omogućava uspostavljanje zdrave ravnoteže između nas samih i svijeta oko nas.

LUKA PERUŠIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

GILBERT HOTTOIS AND THE IMPERATIVE OF TECHNICS

A scientifically intriguing persona, Gilbert Hottois (1946–2019) was a Belgian philosopher who, stimulated by social changes, in his middle phase of work became an important analyst of the contemporary technical-scientific development, and in his late phase became one of the pioneers of European bioethics. Hottois was one of the earliest analysts of the technoscientific epoch and possibly the coiner of technoscience. To the European bioethicists, especially communities growing around Fritz Jahr and integrative bioethics, Hottois could be especially interesting because of how he defined bioethics. Active during the same period in which American bioethics and philosophy of science developed and being fully aware of that development, nonetheless without quibbling Hottois defined bioethics in the spirit of Jahrian and integrative bioethics. The prefix *bio-* Hottois immediately connected with the wholeness of life, instead of with special issues caused by other scientific disciplines, emphasising that the questions of medicine and biotechnology are merely a fraction of the bioethical issues in the technoscientific epoch. In the presentation, I will describe an interesting Hottois' definition of the imperative of technics. Afterwards, by using arguments from other authors, I will attempt to briefly interpret why the imperative is possible.

GILBERT HOTTOIS I IMPERATIV TEHNIKE

Znanstveno intrigantna ličnost, Gilbert Hottois (1946. – 2019.) bio je belgijski filozof jezika koji je, potaknut društvenim promjenama na interesnu preorijentaciju, u srednjoj fazi stvaralačkog rada postao značajan analitičar suvremenog tehničko-znanstvenog razvoja, a u kasnoj je fazi postao jedan od europskih pionira bioetike. Hottois je jedan od najranijih analitičara tehnostnanstvene epohe i vjerojatno prvi tvorac nazivka *tehnoznanost*, a europskim bioetičarima, naročito zajednicama okupljenim oko Fritza Jahra i integrativne bioetike, mogao biti posebno zanimljiv po tome kako je odredio bioetiku. Djelejući usporedno s razvojem američke bioetike i filozofije znanosti i potpuno svjestan toga razvoja, Hottois je, međutim, bez okolišanja bioetiku odredio u

jahrovsko-integrativnom duhu i prefiks *bio-* odmah povezao s cjelinom života, a ne s posebnim problemima koje uzrokuju druge znanstvene discipline, istaknuvši da su pitanja medicine i biotehnologije tek djelić bioetičkog raspona problema u tehnoznanstvenoj epohi. U izlaganju ću iznijeti zanimljivo Hottotsovo određenje *imperativa tehnike* i pokušati uz pomoć argumenata drugih autora kratko rastumačiti zašto je taj imperativ moguć.

**JELENA PUĐAK, VLADIMIR IVANOVIĆ,
TIJANA TRAKO POLJAK**

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

***FRIDAYS FOR FUTURE HRVATSKA:
OBILJEŽJA I PUTANJA PRO-EKOLOŠKOG
POKRETA MLADIH***

Prosvjedi *Fridays for Future* (FFF), koji su inicijalno krenuli kao individualne akcije, ubrzo su se pretvorili u snažan globalni pokret mladih koji je okupio milijune mladih u prosvjedima diljem svijeta 2019. godine. U ovom izlaganju, na temelju provedenog kvalitativnog istraživanja u Hrvatskoj, prikazat ćemo podatke prikupljene intervjuima s 19 mladih organizatora i sudionika pokreta *FFF Hrvatska*. Istraživanje je provedeno u sklopu znanstvenog projekta »School Strike 4 Climate Croatia: ekološki stavovi i ekološki aktivizam učenika srednjih škola u gradu Zagrebu« (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2018. – 2019.). Polustrukturiranim intervjuima obuhvatili smo teme osobne motivacije za uključivanje u pokret, percepcije o ciljevima i uspjehu prosvjeda te koga sugovornici i sugovornice smatraju ključnim za ublažavanje destruktivnog učinka klimatskih promjena. To nam je pružilo važan uvid u to kako su se ovaj globalni fenomen i serija prosvjeda manifestirali u Hrvatskoj.

FRIDAYS FOR FUTURE CROATIA MOVEMENT: ASPECTS AND TRAJECTORY OF THE PRO-ENVIRONMENTAL YOUTH MOVEMENT

Fridays for Future (FFF) protests, that began as spread out individual actions, have quickly transformed into a powerful global youth movement that gathered millions of young people in 2019 worldwide protests. In this paper, based on the conducted qualitative research in Croatia, we will present data collected in interviews with 19 young organizers and participants of the *FFF Croatia* movement. This research was conducted as a part of a scientific project of the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb (2018–2019) titled “School Strike 4 Climate Croatia: Environmental Attitudes and Environmental Activism of Zagreb High School Students”. Semi-structured interviews encompassed topics such as personal motivation for organization or participation in the FFF strikes, perceptions of the goals and success of the protests and who the students considered crucial to dampen the destructive effects of climate change. This provided us important insights to see how this global phenomenon and the series of protests manifested themselves in Croatia.

SANDRA RADENović

*Fakultet sporta i fizičkog odgoja, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Faculty of Sport and Physical Education, University of Belgrade, Serbia*

»E-SPORTOVI« – BIOETIČKI I SOCIOLOŠKI ASPEKTI

Među suvremenim filozofima i bioetičarima sporta prisutne su žive rasprave o tome jesu li »e-sportovi« sportovi poput »tradicionalnih«, »klasičnih« sportova ili nisu. U ovom ćemo izlaganju pokušati dati odgovor na to pitanje imajući na umu neke fizičke aspekte »e-sportova«, kao i elemente svakog sportskog događaja (sportisti/igrači, treneri, publika), odnosno razmotrit ćemo »e-sportove« kroz prizmu sociologije sporta kao posebne sociološke discipline. Najprije, igranje igre podrazumijeva koordinaciju obiju ruku i vida. Neke igre zahtijevaju strategijsko razmišljanje, ali dominantno brzinu reakcije i preciznost upravljanja »mišem«. S druge strane, u nekim igrama za pobjedu jest ključno strategijsko razmišljanje. Između ovih dvaju tipova igara nalaze se

one igre u kojima je neophodno i fizičko naprezanje i strategijsko razmišljanje. Kao i kod »običnih« sportova, igrači, profesionalci, često pate od povreda kao i njihovi kolege iz »tradicionalnih« sportova. Iz perspektive sociologije sporta, »e-sportovi« imaju sva tri elementa svakog sportskog događaja, a to su: sportisti/igrači, treneri i publika. Kada je riječ o zaradama profesionalnih igrača, iza ogromnih novčanih nagrada krije se i ogromna gledanost, u čemu leži odgovor na goleme »plaće« profesionalnih igrača »e-sportova«. Sve navedeno govori u prilog tome da »e-sportašima«, to jest profesionalcima, trenerima i publici, nije potrebno znanstveno priznanje i/ili društvena potvrda da su »e-sportovi« sportovi. S druge strane, žive filozofske, sociološke i bioetičke rasprave o »e-sportovima« jesu značajne i potrebne kako bi se iz različitih perspektiva razmotrili brojni elementi ovog fenomena.

“E-SPORTS” – BIOETHICAL AND SOCIOLOGICAL ASPECTS

Among contemporary philosophers and bioethicists of sport, there are lively debates about whether “e-sports” are sports like “traditional”, “classic” sports or not. In this presentation, we will try to answer this question keeping in mind some physical aspects of “e-sports” as well as elements of each sports event (athletes/players, coaches, audience), in fact, we will consider “e-sports” through the prism of sociology of sport as a special sociological discipline. First of all, playing the game implies coordination of both hands and eyes. Some games require strategic thinking but predominantly reaction speed and precision of mouse control. On the other hand, in some games, strategic thinking is crucial for winning. Between these two types of games are those games in which both physical effort and strategic thinking are necessary. As in “ordinary” sports, players, professionals, often suffer from injuries like their colleagues from “traditional” sports. From the perspective of the sociology of sport, “e-sports” have all three elements of every sport event, namely: athletes/players, coaches and the audience. Regarding the earnings of professional players, behind the huge cash prizes lies a huge audience, which is the answer to the huge “salaries” of professional “e-sports” players. All of the above mentioned speaks in favor of the fact that “e-athletes”, i.e. professionals, coaches and the audience, do not need scientific recognition and/or social confirmation that “e-sports” are sports. On the other hand, lively philosophical, sociological and bioethical discussions about “e-sports” are impor-

tant and needed in order to consider numerous elements of this phenomenon from different perspectives.

IVA RINČIĆ, AMIR MUZUR

Medicinski fakultet / Fakultet zdravstvenih studija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /

Faculty of Medicine / Faculty of Health Studies, University of Rijeka, Croatia

NA ZAPADU NEŠTO NOVO: SUVREMENI TRENDVI U ŠPANJOLSKOJ BIOETICI

Poznato je da je upravo na španjolskome tlu, zahvaljujući Francescu Abelu i Fabru, koji 1976. u Barceloni osniva *Instituto Borja de Bioética*, nastala prva bioetička institucija u Europi. Ovaj institut ostao je do današnjih dana vjeran doktrini koju je Abel usvojio za svoga boravka u Georgetownu, pri *Kennedy Institute of Ethics*. I Javier Gafo Fernández s Papinskog sveučilišta u Comillasu, još jedan isusovac, od početka do kraja svoga života promicao je teologijsku bioetiku i biomedicinske teme, kao i brojni Abelovi i Gafovi učenici diljem zemlje. Pristup kirurga i političara Marcela Palacios Alonsa iz Gijóna bio je već, međutim, donekle drugačiji, prigrlljujući Potterovu izvornu globalnu bioetiku, kao i koncept psihijatra Diega Miguela Gracije Guilléna koji je, usvajajući principalizam, ipak koketirao s idejom ofilozofljene »mediteranske bioetike«. U ovom ćemo se radu koncentrirati na najnovije trendove u španjolskoj bioetici, među kojima dominantnom prepoznajemo »školu« Joséa Marije Garcíje Gómeza-Herasa, filozofa sa Sveučilišta u Salamanci i »oca« španjolske ekološke (bio)etike kojoj danas pripadaju katalonski biolog Ramón Maria Nogués i Carulla, moralna filozofkinja María Carmen Velayos Castelo i drugi. Osim ove, kao zanimljivu izdvajamo i struju koja se javlja pri barcelonskom Centru za bioetiku i pravo (pravnik Manuel Jesús López Baroni, filozofkinja Fabiola Leyton Donoso) i u Španjolsku uvodi ideje Fritza Jahra.

IN THE WEST SOMETHING NEW: CONTEMPORARY TRENDS IN SPANISH BIOETHICS

It is well known that the first bioethical institution in Europe was established on Spanish soil, thanks to Francesc Abel i Fabre, who founded the *Borja Institute of Bioethics* in Barcelona in 1976. This Institute has remained to this day faithful to the doctrine adopted by Abel during his stay in Georgetown, at the *Kennedy Institute of Ethics*. Javier Gafo Fernández of the Pontifical University of Comillas, another Jesuit, also promoted theological bioethics and biomedical topics from the beginning to the end of his life, as well as numerous disciples of Abel and Gaffo throughout the country. The approach of surgeon and politician Marcel Palacios Alonso from Gijón was, however, somewhat different, embracing Potter's original global bioethics, as well as the concept of psychiatrist Diego Miguel Gracia Guillén who, while adopting principlism, flirted with the idea of a philosophised "Mediterranean bioethics". In this paper we will concentrate on the latest trends in Spanish bioethics, among which the dominant is the "school" of José María García Gómez-Heras, a philosopher from the University of Salamanca and the "father" of Spanish ecological (bio) ethics to which the Catalan biologist Ramón Maria Nogués i Carulla belongs today, as well as the moral philosopher María Carmen Velayos Castelo and others. In addition to this, we highlight as interesting the current traced at the Barcelona Centre for Bioethics and Law (lawyer Manuel Jesús López Baroni, philosopher Fabiola Leyton Donoso) introducing the ideas of Fritz Jahr to Spain.

DARIJA RUPČIĆ KELAM, LIDIJA ŠTIMAC

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University
of Osijek, Croatia*

KINESTETIČKA EMPATIJA I VRIJEDNOST NEVERBALNE KOMUNIKACIJE U TERAPIJI PLESOM I POKRETOM

Evolucijski biolozi pokazali su da smo mi, ljudska bića, društvene životinje te da imamo prirodnu sposobnost za empatiju i suradnju. Ta radikalna

promjena razumijevanja o tome što i tko smo mi dovela nas je do različitih koncepcija i mogućnosti ostvarivanja boljeg društva, bolje organizacije javnog života i na taj način pokrenula val novih paradigmatiskih perspektiva kako bismo se bolje mogli pozabaviti problemima suvremene civilizacije. U diskurzivni centar rada postavljamo analizu samog tijela, koje je, postavljamo hipotezu, tradicionalno bivalo zanemareno i često stavljano na najnižu poziciju ontološke ljestvice pri mnogobrojnim filozofskim pokušajima kroz povijest. Naša će promišljanja ići u smjeru toga što su ples kao stajalište i mjesto otpora, tijelo, etika dodira i blizine, kinestetička empatija, te u skladu s time i što je terapija plesom i pokretom. Osvrnut ćemo se na kinestetičku empatiju kroz pitanje blizine, etike *dodira i kontakta (touch and contact)*. Svojim uvidima nastojat ćemo probuditi svijest o pokretu kako bismo ohrabрили svjesnu refleksiju o značenju te tzv. tihe dimenzije ponašanja i komunikacije kroz tijelo i pokret, neverbalne komunikacije.

KINESTHETIC EMPATHY AND THE VALUE OF NON-VERBAL COMMUNICATION IN DANCE/MOVEMENT THERAPY

Evolutionary biologists have shown that we, human beings, are social animals and that we have a natural capacity for empathy and cooperation. This radical change in understanding of what and who we are has led us to a different conceptions and possibilities of achieving a better society, better organization of public life and thus triggered a wave of new paradigmatic perspectives so that we can better address the problems of contemporary society. In the discursive centre of the paper we set the analysis of the body itself, which, according to many analyses, has traditionally been neglected and often placed at the lowest position of the ontological scale in many philosophical attempts throughout history. The main subject of the paper are the ethics of *touch and contact* (closeness), kinesthetic empathy, and accordingly, what is dance/movement therapy. We plan to address the kinesthetic empathy through the issue of closeness, ethics of touch and contact. In order to encourage conscious reflection of the meaning of dimensions of behavior and communication through body and movement, nonverbal communication, we will try to emphasise and awaken awareness of the the body trough the movement.

**KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ, BRANISLAVA MEDIĆ BRKIĆ,
DRAGANA SREBRO, ANA JOTIĆ, ANA OPANKOVIĆ,
ALEKSANDAR VUJOVIĆ**

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
Faculty of Medicine, University of Belgrade, Serbia*

**COVID-19 KOD TRUDNIH ŽENA:
ETIČKA PITANJA I DILEME**

Trudnice pripadaju vulnerabilnoj grupi u općoj populaciji, a dileme u vezi s infekcijom COVID-19 kod trudnica sve su veće. Neka od etičkih pitanja i dilema su: terapijske mogućnosti, klinička ispitivanja, sigurnost cjeliva, ishod trudnoće, vertikalno prenošenje na plod, psihološke dileme, društveno-ekonomski i kulturni faktori. Potencijalni štetni efekti različitih lijekova na razvoj fetusa i novorođenčeta od primarne su važnosti prije nego što se primijeni bilo koji tretman za infekciju virusom tijekom trudnoće, a trudnicama se ne treba uskratiti bilo koji potencijalno efikasan tretman usprkos teorijskim brigama vezanima za sigurnost fetusa. Odluke o upotrebi lijekova odobrenih za druge indikacije, kao i novih lijekova za liječenje COVID-19 u trudnoći, trebali bi usuglasiti pacijent i klinički tim, koji moraju uzeti u obzir sigurnost lijekova i za ženu i za fetus.

**COVID-19 IN PREGNANT WOMEN:
ETHICAL ISSUES AND DILEMMAS**

Pregnant women belong to the increased-risk population, and dilemmas have arisen regarding COVID-19 infection in pregnant women such as therapeutic options, clinical trials, vaccine safety, pregnancy outcomes, vertical transmission to babies, psychological dilemmas, socioeconomic and cultural factors. The potentially adverse effects of different drugs on fetal and neonatal development are of primary concern before administering any treatment of COVID-19 during pregnancy, and any potentially effective treatment should not be denied to pregnant women despite the theoretical concerns related to the safety of the fetus. Decisions regarding the use of drugs approved for other indications as well as investigational new drugs for the treatment of COVID-19 in pregnancy should be agreed on by the patient and clinical team who must consider the safety of the medication for both the woman and fetus.

**DRAGANA SREBRO¹, SONJA VUČKOVIĆ¹,
KATARINA SAVIĆ VUJOVIĆ¹, BRANISLAVA MEDIĆ BRKIĆ¹,
BRANKO DOŽIĆ², MILICA PROSTRAN¹**

¹ Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /

Faculty of Medicine, University of Belgrade, Serbia

² Stomatološki fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /

Faculty of Dental Medicine, University of Belgrade, Serbia

BOL KAO PETI VITALNI ZNAK

Poznato je da je bol jedan od najstarijih stresora. Prema definiciji Internacionalnog udruženja za proučavanje bola, bol se definira kao subjektivni osjećaj koji nastaje zbog stvarnog ili potencijalnog oštećenja tkiva. Bol je jedan od najčešćih razloga zbog kojeg se pacijenti javljaju liječniku. Bol, posebno kronični bol, utječe na kvalitetu života pacijenta narušavajući njegovo psihičko i fizičko stanje, što dodatno povećava troškove zdravstvene zaštite. Prevencija i liječenja bola zahtijeva multidisciplinarni pristup. Suvremena terapija bola, pored farmakoloških mjera, uključuje i nefarmakološke mjere (fizikalnu terapiju i dr.), kao i individualni pristup u liječenju. Iako je danas veliko medicinsko znanje o bolu i veliko ulaganje internacionalnih organizacija u edukacije o bolu, ipak nismo u stanju u potpunosti kontrolirati bol. Zbog svega gore navedenog danas se bol, uz puls, krvni tlak, temperaturu i disanje, smatra petim vitalnim znakom.

PAIN AS THE FIFTH VITAL SIGN

It is known that pain is one of the oldest stressors. According to the definition of the International Association for the Study of Pain, pain is defined as a subjective feeling that occurs due to actual or potential damage to the tissue. Pain is one of the most common reasons why patients report to a doctor. Pain, especially chronic pain, affects the quality of the patient's life, disrupting his psychological and physical condition, which additionally increases the costs of health care. Prevention and treatment of pain requires a multidisciplinary approach. Contemporary pain therapy besides pharmacological measures, includes non-pharmacological measures (physical therapy etc.), as well as individual treatment approaches. Although today there is great medical knowledge about the pain and great investment of international organizations in pain ed-

ucation, we are unable to fully control the pain. Due to all of the above, pain, with pulse, blood pressure, temperature and breathing, is considered the fifth vital sign today.

BRUNO ŠIMAC¹, JELENA PUĐAK², TIJANA TRAKO POLJAK¹

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /*

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

² *Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb, Hrvatska /*

Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb, Croatia

PRO-OKOLIŠNO PONAŠANJE HRVATSKIH STUDENATA ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Iako utjecaj pandemije COVID-19 na okoliš još nije sasvim jasan, neke su promjene u ponašanju ljudi imale pozitivan ekološki učinak. S druge strane, povećana upotreba jednokratne plastike, maski i dezinficijensa prijeti dodatno produbiti postojeće ekološke probleme. U ovom smo radu istražili promjene u životnim navikama studenata uslijed pojave pandemije, koje doprinose pozitivnom ili negativnom utjecaju na okoliš. Istraživanje je provedeno u sklopu znanstvenog projekta »Ekološko znanje, stavovi i ponašanje studentica i studenata u Hrvatskoj« (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2019. – 2020.) metodom *online*-ankete na prigodnom uzorku N=1245 studenata Sveučilišta u Osijeku, Splitu i Zagrebu. Promjena ponašanja za vrijeme pandemije najuočljivija je u povećanoj kupovini zaštitnih maski i dezinficijensa, učestalijem pješačenju, smanjenom korištenju javnog prijevoza i automobila te prestanku putovanja. Međutim, promjene u životnim navikama studenata prvenstveno su posljedica uvođenja epidemioloških ograničenja, a ne dugoročnijih promjena u pro-ekološkim stavovima.

PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIOUR OF CROATIAN STUDENTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Although the impact of the COVID-19 pandemic on the environment is still not clear, the changes in human behavior have had some positive effects on the environment. On the other hand, the increased use of disposable plas-

tics, masks, and disinfectants, due to pandemic control measures, may deepen existing environmental issues. In this paper, we examined the changes in students' lifestyle habits during the pandemic that contributed to a positive or negative impact on the environment. The research is part of a project "Environmental Knowledge, Attitudes and Behavior of Croatian Students" (Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, 2019–2020), and it was conducted using an online survey on a convenient sample of N=1245 students from three the University of Osijek, University of Split, and University of Zagreb. The change in behavior is most noticeable in the increased purchase of protective masks and disinfectants, more frequent walking, reduced use of public transport and personal vehicles, and a lack of travel in general. We conclude that the changes are primarily due to the introduction of epidemiological lockdown restrictions, rather than long-term changes in pro-environmental attitudes.

MATIJA MATO ŠKERBIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

TRANSRODNE ŽENE PROTIV ŽENA U SPORTU – SLUČAJ LAUREL HUBBARD NA OLIMPIJSKIM IGRAMA U TOKIJU

Autor razmatra slučaj Laurel Hubbard s Novog Zelanda, prve transrodne osobe (rođena kao Gavin, »prijelaz« u ženu izvršila 2012.) kojoj je dopušten nastup u ženskoj kategoriji u nekoj sportskoj disciplini na Olimpijskim igrama (Tokio, 2. 8. 2021., dizanje utega, kategorija +87 kg) – nakon ispunjenja svih uvjeta koje je postavio Međunarodni olimpijski komitet (MOK). U radu će autor najprije kritički razmotriti regulacije koje je donio MOK, a prema kojima je dopušten nastup Laurel Hubbard u prvom redu. Autor će potom regulacijama MOK-a suprostaviti argument poštenja ili *fair play*a u sportu, odnosno argument stjecanja nepravedne ili nepoštene natjecateljske prednosti. Također, autor će raspraviti argument inkluzije i ekskluzije u sportu i na Olimpijskim igrama. Pokazat će tako da je inkluzija Laurel Hubbard na Olimpijske igre zapravo eklatantan primjer (nepravedne i nepoštene) ekskluzije jedne ženske natjecateljice koja je napornim radom zaslužila nastup na Olimpijskim igrama.

Naposljetku, autor će problem postaviti na općeniti(ji) nivo i postaviti pitanje (mogućnosti) prihvaćanja transrodnih osoba u ženske kategorije u sportu.

TRANSGENDER WOMEN VS. WOMEN IN SPORT – THE CASE OF LAUREL HUBBARD AT THE TOKYO OLYMPICS

The author discusses the case of Laurel Hubbard from New Zealand, the first transgender person allowed to compete in a women's category in sports at the Olympic Games (OG). Namely, she was born as Gavin, and made the "transition" to female during 2012. After fulfilling all the requirements of the International Olympic Committee (IOC), she was allowed to compete in the discipline of weight-lifting, category +87 kg, at the Olympic Games in Tokyo on August 2, 2021. In this paper, the author will firstly critically consider the regulations enacted by the IOC under which Laurel Hubbard was allowed to compete. Then, the author will confront the IOC regulations with the argument of fairness or fair play in sports, and the argument of gaining an unfair or unfair competitive advantage. Also, the author will discuss the argument of inclusion and exclusion in sports and the OG. The author will show how the inclusion of Laurel Hubbard at the OG is actually a glaring example of the (unfair and unjust) exclusion of a female contestant who earned the place at the OG. Finally, the author will raise the issue to a more general level and pose a question of possible acceptance of transwomen in the women's categories in sports.

BERNARD ŠPOLJARIĆ

Zagreb, Croatia /

Zagreb, Hrvatska

THE INSEPARABILITY OF HUMAN FROM NATURE AND THE INTERNAL DYNAMICS OF BEINGNESS

The historical situation of human being and its existence as a species is characterized by technical and technological advancements, as means of attaining authentic position among multitude of beings, altogether perceived as nature, or as a surrounding environment. As much as it occurs as necessary and

inevitable in pragmatic sense, this initial perceptual division of nature to the human on one side and the environment as the rest of nature on the other side, is leading to an error of separation and alienation of human being from its cosmological habitus. As a result, there is a common misconception about human unnatural activities. Dealing with this matter requires a method that is capable of understanding human being as an integral part of nature, without losing the ecological perspective on what might be understood as contra-natural action, in order to develop responsibility awareness.

NEODVOJIVOST ČOVJEKA OD PRIRODE I UNUTARNJA DINAMIKA BIVSTVA

Povijesnu situiranost čovjeka i njegovo postojanje odlikuju tehnički i tehnološki napreci, kao sredstva stjecanja autentičnog položaja u mnoštvu bića, koja zajednički bivaju shvaćena kao priroda ili kao okružujući okoliš. Koliko god se u pragmatičnom smislu čini nužnom i neizbježnom, ova inicijalna opažajna podjela prirode na čovjeka s jedne te okoliš kao ostatak prirode s druge strane, vodi k pogrešci odvajanja i otuđenja ljudskog bića od njegovog kozmološkog staništa. Posljedica je uobičajena zabluda o čovjekovom neprirodnom djelovanju. Razrješavanje ovog problema traži metodu koja je sposobna razumijevati čovjeka kao sastavni dio prirode, a koja pritom neće izgubiti ekološku perspektivu u pogledu onoga što može biti shvaćeno kao protuprirodno djelovanje, s ciljem razvoja svijesti o odgovornosti.

DANIJELA TIOSAVLJEVIĆ

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija /
School of Medicine, University of Belgrade, Serbia*

EUTANAZIJA – LEGALNI I ETIČKI ASPEKTI

Eutanazija je jedna od onih velikih i značajnih etičkih tema u okviru koje se susreću, ujedinjuju ili razilaze stavovi predstavnika mnogih, kako znanstvenih tako i neznanstvenih disciplina. Zato što se tiče i zdravorazumskog mišljenja (*sensus communis*), tema eutanazije je kontroverzna, a i zato što može implicirati nastanak konflikta zbog potencijalnog sukoba između zakonom određenih, profesionalnih i osobnih vrijednosti. U izlaganju ćemo se posvetiti

iznošenju nekih od glavnih argumenata pristalica i oponenta eutanazije, zaključno sa zakonskim regulativama i stavom medicinske zajednice Republike Srbije u odnosu na nju.

EUTHANASIA – LEGAL AND ETHICAL ASPECTS

Euthanasia is one of those big and important ethical topics within which the attitudes of the representatives of many scientific, as well as non-scientific fields meet, unite and diverge. Seeing that it also concerns common sense (*sensus communis*), the topic of euthanasia is also controversial because it can imply the emergence of conflict due to the potential clash between legally defined, professional and personal values. In this presentation, we will explore some of the main arguments of the proponents and opponents of euthanasia, concluding with the legal regulations and the attitude of the medical community of the Republic of Serbia with regards to it.

**TIJANA TRAKO POLJAK, ANTONIJA BUKVIĆ-LETICA,
TEA TOMIĆ**

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

ETIČKE POZICIJE MLADIH U HRVATSKOJ PRI DAVANJU PRAVA ŽIVOTINJAMA I POSTUPANJU PREMA SU-SVIJETU

Suvremena rasprava oko uzroka i rješenja globalne ekološke krize vodi se i dalje između antropocentrizma, na čovjeka usmjerene ekološko-etičke orijentacije koja stoji u temeljima nastanka te krize, i ekocentrizma, koji se nudi kao njegova protuteža idejom o suživotu čovjeka i njegova su-svijeta. Međutim, u teoriji i praksi ispravnije je govoriti o spektru različitih pristupa između ovih dvaju pristupa. Stoga su u ovom radu operacionalizirane temeljne etičke pozicije za upitnik koji je ispitao etičke pozicije iz kojih hrvatski studenti polaze pri davanju prava životinjama i postupanju prema su-svijetu. Istraživanje je provedeno u sklopu dvaju znanstvenih projekata: »School Strike 4 Climate Croatia« (2018. – 2019.) i »Ekološko znanje, stavovi i ponašanje studenti-

ca i studenata u Hrvatskoj« (2019. – 2020.), Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, metodom *online* anketnog upitnika na prigodnom uzorku N=534 srednjoškolaca i N=1245 studenata sveučilišta u Osijeku, Splitu i Zagrebu. Rezultati se uspoređuju i s ranijim podacima na cjelokupnoj hrvatskoj populaciji (Cifrić, Trako Poljak, Bukvić-Letica i Tomić, 2018).

ETHICAL POSITIONS BEHIND GIVING THE RIGHTS TO ANIMALS AND BEHAVING TOWARD THE LIVING CO-WORLD AMONG YOUNG PEOPLE IN CROATIA

Contemporary debate over the causes and solutions of global ecological crisis is still open between anthropocentrism, human-oriented ecological-ethical orientation that lies at the roots of this crisis, and ecocentrism, which is offered as a counterbalance as the idea of human coexistence with the rest of the living co-world. However, in theory and practice, we actually talk about a spectrum of different approaches between the two. We have, therefore, operationalized some basic ethical positions for our research to examine the ethical positions behind giving the rights of animals and behaving toward the living co-world among young people in Croatia. The research was conducted as part of two scientific projects: “School Strike 4 Climate Croatia” (2018–2019) and “Environmental Knowledge, Attitudes and Behaviour of Students in Croatia” (2019–2020), Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, using the method of an online questionnaire on a sample of N=534 high school students and N=1245 students of the universities of Osijek, Split and Zagreb. The results are also compared with previous data on the entire Croatian population (Cifrić, Trako Poljak, Bukvić-Letica and Tomić, 2018).

MATIJA VIGATO

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

PERSPECTIVE-TAKING IN BIOETHICS

Perspective-taking is an act of perceiving or understanding from someone else’s perspective, i.e. an act of placing oneself in “someone else’s skin” or in

“someone else’s shoes”. It is an important concept in philosophy of mind and philosophy of emotions, and it can be encountered, among others, in play, art, and acting. Thomas Nagel asked himself “What Is It Like to Be a Bat?”, and we can equally ask ourselves what it is like to any other living being. This work will explore the role of such a skill in bioethics, especially in terms of biocentrism and taking non-human perspectives into account. Furthermore, the relationship between perspective-taking and pluri-perspectivity as the backbone of integrative bioethics will be examined, while separating between subjective point of view and nucleus of knowledge. In the end, by considering concepts such as perspective-taking, cognitive empathy, and bioethical sensibility, methodological suggestions will be given for using perspective-taking in bioethical education and bioethical research.

PREUZIMANJE PERSPEKTIVE U BIOETICI

Preuzimanje perspektive čin je percipiranja ili razumijevanja iz tuđe perspektive, tj. čin postavljanja »u tuđu kožu« ili »u tuđe cipele«. Bitan je koncept u filozofiji uma i filozofiji emocija, a može se susresti, među ostalim, u igri, umjetnosti i glumi. Thomas Nagel zapitao se »Kako je to biti šišmiš?«, a mi se jednako tako možemo zapitati kako je to biti ijedno drugo živo biće. Ovaj rad istraživat će ulogu takve vještine u bioetici, posebice u pogledu biocentrizma i uvažavanja ne-ljudskih perspektiva. Također, ispitat će se odnos preuzimanja perspektive i pluriperspektivnosti kao okosnice integrativne bioetike, razgraničujući između subjektivnog stajališta i jezgre znanja. Uz razmatranje koncepta kao što su preuzimanje iskustva, kognitivna empatija i bioetički senzibilitet, u konačnici će se ponuditi metodološki prijedlozi za korištenje preuzimanja perspektive u bioetičkom odgoju i bioetičkom istraživanju.

SAŠA ZAVRTNIK¹, JELENA LOBOREC¹, DAMIR ŽUBČIĆ²

*¹ Geotehnički fakultet u Varaždinu, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Geotechnical Engineering in Varaždin, University of Zagreb,
Croatia*

*² Veterinarski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Veterinary Medicine, University of Zagreb, Croatia*

NESTANAK PČELA – ZADIRANJE U TKANJE ŽIVOTA NA ZEMLJI

Izjava koja se pripisuje Albertu Einsteinu govori da, nakon što izumru pčele, čovječanstvu ostaje još samo četiri godine života. Ljudi kao jedna od mnoštva vrsta divne bioraznolikosti ovoga plavog planeta međuovisni su s drugim vrstama. Pomori pčela diljem svijeta nisu fikcija, već aktualna stvarnost koju se nipošto ne bi smjelo zanemariti i/ili zataškavati. Nestanak pčela uvjetovan je ljudskim neznanjem i nemarom, koji izviru iz kratkoročne koristi i mogućnosti zarade. Općoj ugroženosti pčela, njihova zdravlja, kvalitete njihovih proizvoda pa samim time i zdravlja ljudi direktno pridonose antropogeni utjecaji od kojih prednjače pesticidi i teški metali, promjene u staništima i klimatske promjene. Podaci posljednjih nekoliko desetljeća zabrinjavajući su i govore o znatnom padu broja pčelinjih zajednica, primjerice, od 1985. godine gubitak pčela medarica u Europi iznosi 25 %, dok u Americi od 2006. godine on iznosi čak 40 %. To se može i hoće odraziti na mnoge kultivirane biljne vrste, njihovu opstojnost i kvalitetu uroda, koje primarno oprašuju pčele. Isto je i sa samoniklim vrstama koje oprašuje mnoštvo kukaca od kojih prednjače pčele jer su one glavni oprašivači cvjetnjača i ključni čimbenik u održanju biološke raznolikosti brojnih ekosustava. Zato su pčele u neraskidivoj svezi s našim opstankom na Zemlji. One su vrlo korisni biološki pokazatelji onečišćenja prirode i okoliša i neophodne su za zdravi planet kao i zdravu ljudsku populaciju. Ukoliko želimo sačuvati život u obliku u kakvom ga poznajemo, potrebno je ozbiljno prionuti zaštiti pčela.

EXTINCTION OF BEES – TEARING THE WEAVING OF LIFE ON EARTH

Albert Einstein once said that when the bees die, humans have four years left to live. Humans are one of many beautiful species of vast biodiversity

on this blue planet and are interrelated with other species. Extinction of bees around the world is not a fiction but actual reality which should not be neglected or hushed. Disappearance of bees is a result of human ignorance and carelessness coming from short term benefit and possible profit. General endangerment of honey bees, their health, quality of their product as well as human health is under anthropogenic impact by pesticides and heavy metals, changes in habitats and climate changes. Data from last several decades show decrease in the number of honey bee colonies, for example, from 1985 European loss of honey bees is 25% while America has suffered loss of 40% from 2006. This can and will reflect on cultivated plants primarily pollinated by bees and on wild plant species pollinated by insects, mostly bees. That is why they are key factor in sustaining of biodiversity of many ecosystems inseparably connected to our own survival on Earth. Honey bees are very useful biological indicators of nature and environment pollution and are essential for healthy planet and healthy human population. If we want to protect the life in the form we now know it, we must seriously start to protect bees.

Okrugli stol
PANDEMIJA I BIOETIKA

Round Table
PANDEMIC AND BIOETHICS

SREĆKO GAJOVIĆ

Croatian Institute for Brain Research, School of Medicine, University of Zagreb, Croatia /

Hrvatski institut za istraživanje mozga, Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

**ZOMBIFICATION OF SOCIETY:
CAN A VIRUS TRANSFORM A HUMAN BEING?**

The current pandemic of COVID-19 disease prompted a wave of research on interactions of viruses and their human hosts. SARS-CoV-2 virus enters the nervous system and infects neurons interfering with their function, e.g., causing anosmia (loss of smell). Here we discuss a hypothetical scenario of a virus influencing human cognitive abilities. The current society is globally interconnected, and citizens act as consumers and producers of the various digital contents. The speed and rapid spread of the digital content sometimes is described as a wildfire or virality of the content. Subsequently, the eventual cognitive disorders in the digital society could have different consequences than previously imaginable. The sick persons can lose legal capacities acutely or permanently. However, the level of cognitive decline could be minimal, and legal action inappropriate. These dystopian scenarios in context of the digital society open (again) the question of humanity, human dignity, and human rights.

ZOMBIFIKACIJA DRUŠTVA: MOŽE LI VIRUS PROMIJENITI LJUDSKO BIĆE?

Trenutna pandemija bolesti COVID-19 potaknula je val istraživanja o međudjelovanjima virusa i ljudi, njihovih domaćina. SARS-CoV-2 virus ulazi u živčani sustav kako bi zarazio živčane stanice utječući na njihovo djelovanje, primjerice, dovodeći do gubitka njuha (anosmije). To otvara raspravu o izmišljenom zbivanju u kojem bi virus mogao djelovati na ljudske kognitivne sposobnosti. Današnje društvo je globalno povezano i pojedinci su kako korisnici tako i stvaraoci digitalnih sadržaja. Brzo i daleko širenje digitalnog sadržaja može imati potpuno drugačije posljedice nego što je nedavno bilo moguće i zamisliti. Bolesna osoba može zakonski izgubiti poslovnu sposobnost privremeno ili stalno. Međutim gubitak kognitivnih sposobnosti može biti neznatan, pa bi legalni postupak bio neprimjeren. Ovakvi distopijski scenariji u kontekstu digitalnog društva propituju (ponovno) načela ljudskog društva, ljudskosti i ljudskih prava.

MARCUS KNAUP

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Hagen, Germany /
Fakultet za humanističke i društvene znanosti, Sveučilište u Hagenu,
Njemačka*

THE CORONA CRISIS AS A NEW EPOCH? PHILOSOPHICAL CONSIDERATIONS

This paper considers the Corona crisis from an ethical-philosophical perspective. At first, different challenges and dynamics of this crisis are going to be discussed. Insofar as political decision-making for coping with the crisis happens frequently by referring to “the” sciences, light is shed on the tasks of the sciences in our modern knowledge society. The paper is going to argue in favour of a variety of perspectives, to be able to handle the crisis appropriately. In this context, light is shed on explicit and implicit basic social attitudes such as the attitude towards death, as well as the increasing medicalisation of life. Finally, the question about prospects which might be promising for the future is going to be raised.

KORONAKRIZA KAO NOVA EPOHA? FILOZOFSKA RAZMATRANJA

Ovaj rad razmatra koronakrizu iz etičko-filozofske perspektive. Najprije će se raspravljati o različitim izazovima i dinamici ove krize. U onoj mjeri u kojoj se donošenje političkih odluka za suočavanje s krizom često događa pozivanjem na »znanosti«, osvjetljava se zadatke znanosti u našem modernom društvu znanja. Rad će argumentirati u korist raznolikosti perspektiva, kako bismo se mogli primjereno nositi s krizom. U tom kontekstu, osvjetljava se eksplicitne i implicitne temeljne društvene stavove kao što je stav prema smrti, kao i sve veću medikalizaciju života. Na kraju će se postaviti pitanje o izgledima koji bi mogli biti obećavajući za budućnost.

VANJA KOPILAŠ¹, SREĆKO GAJOVIĆ²

¹ Faculty of Croatian Studies, Zagreb, Croatia /

Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

² Croatian Institute for Brain Research, School of Medicine, University of Zagreb, Croatia /

Hrvatski institut za istraživanje mozga, Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

MENTAL HEALTH DURING COVID-19 PANDEMIC

The COVID-19 pandemic immediately turned our lives upside down. Terms such as the “old normal” and “new normal” started to be adopted into everyday conversations. Novelties like facemasks, lockdowns, physical distancing, and other epidemiological measures were also introduced and enforced all around the globe. Above all, fear of getting infected became present everywhere and people did not want to take chances with this disease.

All these significant changes have disrupted our daily routines, and subsequently our mental well-being may be affected. So far, studies have shown existing negative effects of the COVID-19 pandemic on our mental health. However, the long-term consequences are still unknown, and it remains unclear how things will turn out. Here, we will discuss the potential cause and effect relationship, and what factors may play key roles as time goes on.

MENTALNO ZDRAVLJE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19

COVID-19 pandemija nam je odmah preokrenula živote. Pojmovi poput “starog normalnog” i “novog normalnog” počeli su se spominjati u svakodnevnim razgovorima. Diljem svijeta uvedene su i primijenjene novosti poput maski za lice, izolacije, fizičkog distanciranja i drugih epidemioloških mjera. Iznad svega, strah od zaraze postao je prisutan posvuda i ljudi nisu htjeli riskirati s ovom bolešću.

Sve te značajne promjene poremetile su našu dnevnu rutinu, a potencijalno bi mogle utjecati i na naše mentalno zdravlje. Dosadašnja istraživanja su pokazala postojeće negativne učinke COVID-19 pandemije na naše mentalno zdravlje. Međutim, dugoročne posljedice su još uvijek nepoznate, pa je i dalje nejasno kako će se stvari odvijati. Ovdje ćemo raspravljati o mogućoj uzročnoj-posljedičnoj vezi, te o tome koji čimbenici mogu odigrati ključnu ulogu kako vrijeme bude odmicalo.

LUDWIG KRÜGER

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Hagen, Germany / Fakultet za humanističke i društvene znanosti, Sveučilište u Hagenu, Njemačka

THE NEED FOR RATIONAL JUSTIFICATION OF FREEDOM RESTRICTING MEASURES IN THE COURSE OF THE CORONA EPIDEMIC IN GERMANY

The presentation will focus on an analysis of the freedom restricting measures that have been enacted in Germany in the course of the Corona epidemic. The question is not whether these measures were epidemiologically necessary, but what kind of justification is or would have been needed from the political side to be able to justify such measures within a free society. The thesis is that the people have not been sufficiently considered either as beings of freedom or as beings of reason.

POTREBA ZA RACIONALNIM OPRAVDANJEM MJERA KOJE OGRANIČAVAJU SLOBODU TIJEKOM EPIDEMIJE KORONAVIRUSA U NJEMAČKOJ

Izlaganje će se fokusirati na analizu mjera koje ograničavaju slobodu, a koje su u Njemačkoj bile na snazi tijekom epidemije koronavirusa. Ne postavlja se pitanje jesu li te mjere bile epidemiološki nužne, nego kakvo je opravdanje potrebno ili bi bilo potrebno s političke strane da bi se takve mjere mogle opravdati u slobodnome društvu. Teza je da ljudi nisu bili dovoljno uvažavani ni kao slobodna, ni kao umna bića.

**ZORAN TODOROVIĆ¹, DANIJELA TIOSAVLJEVIĆ¹,
SANDRA RADENOVIĆ²**

*¹School of Medicine, University of Belgrade, Serbia /
Medicinski fakultet, Sveučilište u Beogradu, Srbija*

*²Faculty of Sport and Physical Education, University of Belgrade, Serbia /
Fakultet sporta i fizičkog odgoja, Sveučilište u Beogradu, Srbija*

THE ORIGIN OF THE SARS-CoV-2 VIRUS AS A BIOETHICAL PROBLEM

In late 2019, the first cases of an acute respiratory disease, called COVID-19, appeared in Wuhan, China. Soon, in December 2019, SARS-CoV-2 virus was isolated, and the rest, unfortunately, is well known. There are several assumptions about the origin of the virus. Some are very bizarre (e.g. the virus came from the outer space) and the most important are: transmission from animals to humans and accidental release of an artificially created laboratory strain of the virus into the environment. An independent commission has examined all available allegations in detail, but we are still waiting for the outcome of this thriller. No matter which scenario is correct, the essential message that emerges from this global crisis that occasionally escalates into a catastrophe lies in the domain of bioethics. An anthropocentric concept that dominates our relationship to nature is represented by a character in the distorted mirror of Fukuyama's *The End of History and the Last Man*. More than anything, Elisabeth de Fontenay's claim that there are no two ethics, one for

the animals and the other for the humans, is imposed. Integrative bioethics has been developed within this framework for more than two decades.

PORIJEKLO VIRUSA SARS-CoV-2 KAO BIOETIČKI PROBLEM

Krajem 2019. godine u Wuhanu, u Kini, pojavili su se prvi slučajevi akutnog respiratornog oboljenja, nazvanog COVID-19. Uskoro, u prosincu 2019., izoliran je virus SARS-CoV-2, a ostalo je, nažalost, dobro poznato. Postoji više pretpostavki o porijeklu virusa. Neke su vrlo bizarne (npr. da je virus došao iz svemira), a najvažnije su: transmisija sa životinja na ljude i slučajno oslobađanje umjetno stvorenog laboratorijskog soja virusa u okoliš. Nezavisna komisija detaljno je ispitala sve dostupne navode, ali još uvijek čekamo rasplet ovog trilera. Bez obzira na to koji je scenarij točan, bitna poruka koja proizlazi iz ove globalne krize, koja povremeno prerasta u katastrofu, nalazi se u domeni bioetike. Antropocentrični koncept koji dominira u našem odnosu prema prirodi predstavlja lik u iskrivljenom ogledalu Fukuyamina djela *Kraj povijesti i posljednji čovjek*. Više od svega, nameće se tvrdnja Elisabeth de Fontenay da ne postoje dvije etike, jedna za životinje, a druga za ljude. Integrativna bioetika razvija se u tim okvirima više od dva desetljeća.

Studentska bioetička radionica
BIOETIKA, ODGOJ I OBRAZOVANJE
Plenarno predavanje

Student Bioethics Workshop
BIOETHICS, UPBRINGING AND EDUCATION
Plenary lecture

MATIJA MATO ŠKERBIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ČEMU BIOETIKA U ODGOJU I OBRAZOVANJU?

U prvom dijelu, autor će ponuditi argumentaciju za pitanje čemu filozofija u odgoju i obrazovanju. Iznijet će šest (grupa) argumenata koje naziva: 1) argument kritičkog i reflektivnog mišljenja; 2) argument rješavanja problema; 3) argument kreativnog i dizajniranog mišljenja; 4) argument donošenja odluka, odn. argumentacije i protuargumentacije; 5) argument ljudskog procvata i potrage za smislom; 6) argument životnih vrijednota. U drugom dijelu, kao nastavak i nadogradnju, autor će iznijeti četiri (grupe) argumen(a)ta za odgovor na pitanje čemu bioetika u odgoju i obrazovanju: 1) argument orijentacije; 2) argument odgovornosti; 3) argument bioetičkog senzibiliteta; 4) argument aktivnog djelovanja. Naposljetku, autor će upozoriti na filozofijske temelje i uporišta bioetike te konvergentnu narav dviju neraskidivo povezanih disciplina ili područja. Njihovu ulogu *za i u* životu pojedinaca unutar svakodnevice označene bio-tehnološkim i STEM inovacijama, autor nalazi presudnom. Ta se uloga najjasnije i najočitiije razotkriva i obistinjuje upravo unutar odgoja i obrazovanja.

WHY BIOETHICS IN UPRISING AND EDUCATION?

In the first part, the author will offer an argumentation for the question regarding why philosophy in upbringing and education. They will present six (groups of) arguments, entitled: 1) the argument of critical and reflective thinking; 2) problem-solving argument; 3) argument of creative and designed thinking; 4) argument of decision making, that is, arguments and counter-arguments; 5) the argument of human prosperity and the search for meaning; and 6) the argument of life values. In the second part, as a continuation and upgrade, the author will present four (groups of) arguments to answer the question of why bioethics in upbringing and education: 1) the argument of orientation; 2) argument of responsibility; 3) argument of bioethical sensibility; 4) argument of active action. Finally, the author will draw attention to the philosophical foundations and pillars of bioethics and the convergent nature of the two inextricably linked disciplines or areas. Their role *for* and *in* the lives of individuals within everyday life marked by bio-technological and STEM innovations, the author finds crucial. This role is most clearly and most evidently revealed and realised precisely within upbringing and education.

**Studentska bioetička radionica
BIOETIKA, ODGOJ I OBRAZOVANJE**

**Student Bioethics Workshop
BIOETHICS, UPBRINGING AND EDUCATION**

MARIJA BARIĆ ĐURĐEVIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

**FILOZOFIJA ODGOJA PAVLA
VUK-PAVLOVIĆA I BIOETIKA**

Pavao Vuk-Pavlović jedno je od najvećih imena hrvatske filozofije 20. stoljeća, a jedan od temeljnih filozofskih interesa bila mu je filozofija odgoja. U svojoj filozofiji odgoja, Vuk-Pavlović dotiče se pitanja slobode apostrofirajući da odgoj mora biti slobodan, a samim time i slobodonosan. Naime, Vuk-Pavlović smatra da ideologiji ne bi trebalo biti mjesta u odgojnom procesu jer politiziranje, stupajući na nepoznati teren odgoja, rezultira »izvančudorednim usidrenjem života«. U prvom poglavlju knjige *Ličnost i odgoj* (1932.), Vuk-Pavlović ističe da budućnosti ne postoji sama po sebi, kao neki entitet u prirodi, već da je ona ono što živeći sami stvaramo. Upravo se u ovom povijesnom trenutku ljudska civilizacija nalazi na pragu novih etičkih izazova uzrokovanih ekspanzijom znanosti, razvojem tehnike, ali i sustavnim podređivanjem svijeta ljudskoj vrsti. Stoga su ljudskoj civilizaciji potrebna nova etička promišljanja i pristupi. Primjerice, nikada prije pitanje opstanka života na Zemlji nije bilo toliko diskutabilno, a odgovor na njega neizvjesniji. Presudnu će ulogu u odgovaranju na potonje etičke izazove imati nove generacije, dok će ulaganje u odgoj postaviti kao najvažniji faktor i zalag za budućnost.

PAVAO VUK-PAVLOVIĆ'S PHILOSOPHY OF EDUCATION AND BIOETHICS

Pavao Vuk-Pavlović is one of the greatest names in Croatian philosophy of the 20th century, and one of his fundamental philosophical interests was the philosophy of education. In his philosophy of education, Vuk-Pavlović ponders about the issue of freedom, emphasising that education should be free, and thus freeing. Namely, Vuk-Pavlović thinks that ideology should not be involved in the educational process because politicisation, entering the unknown field of education, results in “amoral anchoring of life”. In the first chapter of the book *Ličnost i odgoj (Personality and Upbringing, 1932.)*, Vuk-Pavlović emphasises that the future does not exist in itself, as an entity in nature, but that it is that which we create by living. Exactly at this historic moment, human civilisation is on the threshold of new ethical challenges caused by the expansion of science, development of technics, but also systematic subordination of the world to the human race. Therefore, human civilisation needs new ethical reflections and approaches. For example, never before has the question of the survival of life on Earth been so debatable, and the answer more uncertain. New generations will have a crucial role in responding to the latter ethical challenges, while investing in education will be the most important factor and pledge for the future.

JURAJ BOBANOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

NEURALNI ČIPOVI – SVIJETLA BUDUĆNOST ILI PUT U PROPAST?

Elon Musk održao je konferenciju 2017. godine na kojoj je govorio o neuralnim čipovima koji bi se ugradili u ljudski mozak. Čipovi bi služili za pohranu informacija i ljudskih sjećanja, čime bi se napravio napredak u liječenju bolesti poput Alzheimerove i Parkinsonove bolesti. Trenutno se tehnika testira na majmunima. Međutim, Elon Musk pretpostavlja da će se kroz određeni vremenski period testiranje sprovesti i na ljudima. Na tom se tragu postavljaju pitanja: (I.) bismo li mogli u takve čipove ugraditi i određena znanja, poput

odličnog znanja matematike koje bi osobi podarilo apsolutno ovladavanje tim poljem informacija?; (II) bi li takvim čipovima u budućnosti došlo do razvitka čovječanstva?; (III) bi li takvi čipovi uzrokovali još veće segregacije po pitanju imovinskog statusa, ali i samih ljudskih međuodnosa?; te (IV) hoće li se takva tehnika zloupotrebjavati u svrhu stvaranja savršenog čovjeka, ratovanja i poticanja sukoba?

NEURAL CHIPS – BRIGHT FUTURE OR A WAY TO RUIN?

Elon Musk held a conference in 2017, during which he talked about neural chips that would be implanted in human brains. The chips would store information and human memories, thus making progress in treating diseases such as Alzheimer's and Parkinson's disease. Currently, the technic is being tested on monkeys. However, Elon Musk assumes that over a period of time testing will be performed on humans as well. Following this, several questions arise: (I) could certain knowledge be incorporated into such chips, such as an excellent knowledge of mathematics that would give a person absolute mastery of this field of information?; (II) would such chips lead to certain advances of humanity in the future?; (III) would such chips cause even greater segregation in property status, but also in human relationships as well?; and (IV) will such technics be misused for the purpose of creating perfect humans, warfare, and conflict-inciting?

ANA DARIA BOKAN

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

TIPOVI ODGOJA PO FORMAMA VLASTI MAXA WEBERA

U ovom izlaganju razmotrit ćemo tipove odgoja po formama vlasti Maxa Webera: (I) budući da »karizmatiku vlast« karakterizira dinamična osobnost vođe, ona se nužno dovodi u vezu s odgojem kojeg u povećanoj mjeri prati kultiviranje narcisoidnosti; (II) s druge strane, »tradicionalna vlast« nužno

podrazumijeva etabliranu tradiciju pa u odgojnom aspektu skromnost postaje jedna od ključnih vrlina, dok se transgresija protiv dominantnih vrijednosti kažnjava strože nego u bilo kojim drugim tipovima vlasti; (III) svojom vjerom u formalnu korektnost pravila kao najvišeg legitimnog autoriteta, »Legalno-Racionalna vlast« pokazat će se posebno osjetljiva na pravila. Stoga će u njoj dominirati odgoj tolerancije i korektnosti unutar sfere pravila. Nakon danog pregleda tipova odgoja koji prevladavaju u različitim formama vlasti, obratit ćemo pozornost na njihovu prilagodbu na suvremene izazove i problematiku koja iz njih proizlazi.

TYPES OF UPBRINGING ACCORDING TO MAX WEBER'S FORMS OF GOVERNMENT

In this presentation, the types of upbringing according to Max Weber's forms of government will be examined: (I) since "charismatic government" is characterised by the leader's dynamic personality, it is necessarily associated with an upbringing accompanied by cultivating narcissism; (II) on the other hand, "traditional government" necessarily implies an established tradition, and thus, in the educational context modesty becomes one of the key virtues, while transgression against dominant values is being punished more severely than in any other type of government; (III) by its faith in the formal correctness of the rules as the highest legitimate authority, the "Legal-Rational government" will prove to be particularly sensitive to rules. After giving an overview of different types of upbringing that prevail in different forms of government, we will focus on their adaptation to contemporary challenges and the problems that arise from them.

FILIP ČOTIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

UTJECAJ LATENTNIH POJAVA U ODGOJU NA MENTALNO ZDRAVLJE POJEDINCA

Budući da je odgoj interpersonalan, važno je razmatrati nenamjerne, latentne pojave u njemu. Imajući na umu važnost obitelji kao jezgre društvene

strukture, s obzirom na to da takve pojave utječu na oblikovanje stabilnosti mentalnog zdravlja pojedinaca, prijeko je potrebno navesti ključne točke diskursa o metodologiji odgoja kao bitne sastavnice referentnog okvira za istraživanje korelacije ovih dvaju fenomena. Pitanje je, odražavaju li naše latentnosti karakterne crte, jesu li dijelom ljudske osobnosti, ili se radi o nusproizvodu odgoja? Slijedeći Descartesovo načelo *clare et distincte*, cilj ovog izlaganja je razmotriti mogućnosti utjecaja latentnih pojava na mentalno zdravlje pojedinca.

THE INFLUENCE OF LATENT MANIFESTATIONS OF UPBRINGING ON THE MENTAL HEALTH OF AN INDIVIDUAL

Given the interpersonality of upbringing, it is important to consider its unintentional, latent manifestations. Having in mind the importance of family as the core of social structure, and considering that such manifestations influence the shaping of the stability of mental health of individuals, it is necessary to address the key points of the discourse on the methodology of upbringing as an important referential framework for the research on the correlation between the two phenomena. The question is, do latent manifestation reflect our character, are they a part of human personality, or by-product of upbringing? Following Descartes' rule *clare et distincte*, the aim of this presentation is to consider the possibility of influence of latent manifestations on the mental health of an individual.

JAN DEFRANČESKI

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

ODGOJNI ASPEKTI DUBINSKE EKOLOGIJE ARNEA NÆSSA

Arne Næss, norveški filozof i ekološki mislilac, idejni je začetnik dubinske ekologije. Riječ je o društvenom pokretu i filozofskoj disciplini usmjerenim na duboko propitivanje uzroka rastuće ekološke degradacije s ciljem razvijanja ekološke svijesti. Za razliku od tzv. »plitkih« ekologija (zaštita okoliša, raci-

onalno gospodarenje prirodnim resursima, borba protiv antiekološke djelatnosti itd.), Næssova je ekologija utemeljena na dubinskom, ekofilozofskom i samoodgojnom pristupu u promišljanju ekoloških pitanja, te etici okoliša koja podrazumijeva tri bitna principa: (I) princip egalitarizma biosfere; (II) princip samoostvarenja; i (III) princip bioraznolikosti i simbioze. Na tragu Næssovih promišljanja, cilj je izlaganja istaknuti odgojne aspekte dubinske ekologije te otvoriti pitanje mogućnosti dubinskog ekološkog odgoja.

EDUCATIONAL ASPECTS OF ARNE NÆSS' DEEP ECOLOGY

Arne Næss, a Norwegian philosopher and ecological thinker, is the originator of deep ecology. As a social movement and philosophical discipline, deep ecology examines the causes of ever-growing ecological degradation with the aim to encourage the development of ecological awareness. Unlike the so-called »shallow« ecologies (environment conservation, rational management of natural resources, fight against anti-ecological activities, etc.), Næss' ecology is based on a deep, eco-philosophical and self-educational approach to environmental problems, and his environmental ethics, which includes three essential principles: (I) the principle of egalitarianism of biosphere; (II) the principle of self-realisation; and (III) the principle of biodiversity and symbiosis. Referring to Næss' reflections, the aim of this presentation is to emphasise the educational aspects of deep ecology and to question the possibility of deep ecological education.

LORENA DOLINAR

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ODGOJ ZA BUDUĆNOST

Edgar Morin u knjizi *Odgoj za budućnost* govori o spoznajama koje bi trebale utjecati na pristup i primjenu odgoja. Morin naglašava da: (I) današnje društvo, kao i čitavi odgojno-obrazovni sustav karakterizira rascjepkanost znanja; (II) djeca uče puke činjenice koje ostaju nepovezane, dok je kontekst gotovo u potpunosti zaboravljen; (III) u odgoju je potrebno razvijati i potica-

ti solidarnost i razumijevanje; (IV) djecu je nužno poučavati metodama koje će pomoći objedinjavanju i sagledavanju cjeline. Da bi čovjek istovremeno mogao biti tjelesno, mentalno i društveno biće od velike je važnosti razviti spoznaje koje će osigurati čvrste temelje za adekvatan čovjekov odgoj i obrazovanje. U današnjem je svijetu prisutan problem gubitak vrijednosti, najviše moralnih. Kako Jukić u članku »Moralne vrijednosti kao osnova odgoja« navodi, »čovjek je suočen s neizvjesnošću i jedino može biti siguran u nesigurnost« (Jukić, 2013: 407). Ovaj nas citat navodi da se zapitamo: je li nesigurnost ono jedino sigurno što nam današnji svijet pruža? Možemo li uopće biti »sigurni« u moralnost i odgojno-obrazovne procese našeg vremena? Cilj je izlaganja pokušati se suočiti s navedenim pitanjima i razmotriti Morinove osnovne pretpostavke odgoja za budućnost.

EDUCATION FOR THE FUTURE

Edgar Morin in his book *Education for the Future* writes about insights that should influence the approach and application of education. Morin emphasises that: (I) today's society, as well as the entire educational system, is characterised by the fragmentation of knowledge; (II) children learn mere facts that remain unrelated, while their context is almost completely forgotten; (III) in education, solidarity and understanding need to be developed and encouraged; (IV) it is necessary to teach children methods that will help them to unite the facts and understand them as a whole. In order for a person to be a physical, mental and social being at the same time, it is of great importance to develop knowledge that will provide a solid foundation for adequate human upbringing and education. In today's world, there is a loss of values, especially moral. As Jukić claims in her paper "Moral values as the basis of education", "the human being is faced with uncertainty and can only be sure of insecurity" (Jukić, 2013: 407). This quote leads us to ask ourselves: is insecurity the only sure thing that the contemporary world offers us? Can we even be "sure" of the morality and educational processes of our time? The aim of the presentation is an attempt to deal with these issues and to examine Morin's basic assumptions of education for the future.

LUKA DRAGANIĆ

*Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia*

FANTAZIJA U SLUŽBI EKOLOGIJE

U ovom se izlaganju analizira stvaralaštvo Johna Ronalda Reuela Tolkiena s posebnim fokusom na *Gospodara prstenova*, njegovo kapitalno djelo. Cilj je pokušati pokazati da Tolkienov rad nije nužno osuđen na funkciju eskapističke zabave, nego da zbog osobine modernog mita, koji je sveprisutan u suvremenoj svijesti, nudi potencijalnu platformu za suočavanje s izazovima naše epohe. Ovo se izlaganje fokusira na jedan od njih, na suvremene izazove ekologije. Naime, »ekologija« podrazumijeva ukupnost odnosa među svim organizmima, prije svega čovjeka i njegova okoliša. Temeljna je teza izlaganja da je za uspješno uspostavljanje održivog suživota čovjeka i prirode presudan razvoj dobrog ukusa, koji nikako nije tek subjektivna kategorija, nego sposobnost koju je potrebno njegovati i svjesno razvijati, a sve s ciljem dostizanja suptilnosti koja omogućava razvijanje kriterija koji će ocjenu naših i tuđih djelovanja činiti argumentiranom i osviještenom. Jedan od ključnih kriterija za proučavanje Tolkienova djela, a o čemu će se podrobnije izlagati, jest ljepota.

FANTASY IN THE SERVICE OF ECOLOGY

In this presentation, we will analyse John Ronald Reuel Tolkien's literary work, with a special focus on *The Lord of the Rings*, his *magnum opus*. This presentation aims to show that Tolkien's work is not necessarily doomed to be escapist entertainment, but rather, because of the nature of modern myth, which is ubiquitous in contemporary consciousness, it offers a potential platform to face the challenges of our era. This presentation focuses on one of those challenges, on contemporary environmental challenges. Namely, "ecology" means the totality of the relationship between all organisms, primarily human beings and their environment. The basic idea of the presentation is that the development of good taste is crucial for the successful establishment of sustainable coexistence of humans and nature, which is by no means just a subjective category, rather an ability that has to be nurtured and consciously developed to make other actions reasoned and conscious. Beauty is one of the key criteria in the study of Tolkien's work, which will be discussed in more detail.

IVANA GAŠPARIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

UTJECAJ KOMUNIKACIJE NA OBLIKOVANJE UMA S POZICIJE MOĆI

Pozicija moći posjeduje širok raspon utjecaja, među kojima su najvažniji djelovanje na razvojni potencijal pojedinca uspostavljanjem modele odgoja i razvoja obrazovanja, te upravljanje komunikacijskim kanalima i društvenim mrežama koji oblikuju svakodnevicu. Premda pod društvenim ugovorom, pojedinac bi trebao zahtijevati određene slobode pri konzumaciji dobara i tehničkih proizvoda, a od države očekivati da osigura pravnu regulativu i sigurnost življenja. Međutim, pozicije moći, ukoliko smatraju da bi planiranje i ostvarivanje neke društvene situacije rezultiralo povoljnijim uvjetima trgovine ili utjerivanja određenih sustava vrijednosti u ciljne skupine, utoliko provode pažljivo osmišljenu javnu komunikaciju, u namjeni ostvarivanja održavanja pozitivnih pogleda zajednice. U kontekstu državnih i društvenih utjecaja ističe se jačanje i modificiranje odnosa na području sigurnosti i mogućnosti stvaranja struktura hiper-individualiziranih stvarnosti, stavljajući u fokus njene proizvode i pozitivne strane alijenacije, a ne osnove čovjekova dostojanstva koji uspostavlja spone vlastita života. Pojedinac u konsekventno nestabilnoj okolini ne može podnijeti pritisak od onih u poziciji zauzimanja kanala komunikacije koji nameću sustave vrijednosti u vlastitu korist, te tako uči i realizira umjetnu stvarnost.

THE INFLUENCE OF COMMUNICATION ON THE FORMING OF THE MIND FROM A POSITION OF POWER

The position of power has a wide range of influences, the most important of which are acting on the development potential of the individual by establishing and developing education models, and the management of communication channels and social networks that shape everyday life. Although under a social contract, the individual should demand certain freedoms in the consumption of goods and technical products and expect the state to provide legal regulations and protection of life. However, if the positions of power believe that planning and realising some social situation would result in more favourable conditions

for trade or imposing certain value systems on target groups, they could conduct carefully designed public communication in order to maintain positive community views. In the context of state and social influences, the emphasis is on strengthening and modifying relations in the field of security. The possibility of creating structures of hyper-individualised realities focuses on its products and the positive sides of alienation, rather than the foundations of human dignity that establishes its own terms of life. An individual in a consistently unstable environment cannot withstand pressure from those in a position who occupy communication channels that impose value systems for personal gain, and thus he is learning and realising artificial reality.

KARLA GRAŠIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

NAJRANIJI OBLICI OBRAZOVANJA

Vrtić je prvi oblik odgojno-obrazovne ustanove s kojim se dijete susreće. Bez obzira na prethodno pohađanje ili nepohađanje, predškolski je program obavezan, iako škole, zbog neusklađenosti sustava, ne uzimaju potvrdu o pohađanju kao uvjet za upis. Nažalost, djeca koja nisu pohađala predškolski program snose posljedice zbog nedostatka znanja kojeg su pohađatelji predškolskog programa stekli. Proces odgoja i obrazovanja u predškoli razvija se na četiri razvojna područja: (I) tjelesni razvoj i razvoj motorike; (II) socio-emocionalni razvoj i razvoj samostalnosti; (III) spoznajni razvoj; (IV) govor, komunikacija, izražavanje i stvaralaštvo. Pomoću njih dijete stječe osnovno znanje i pripremu za što bezbolniji prijelaz u osnovnu školu. Neki od elemenata koje bi dijete u svojoj 6. ili 7. godini života trebalo znati, a dobiva u predškoli su: a) analiza i sinteza riječi; b) pravilno držanje olovke; c) vođenje razgovora; d) samostalno izvršavanje svih razvojno primjerenih zadataka; e) čitko pisanje vlastitog imena; f) prepoznavanja i znanje čitanja vremena na satu.

THE EARLIEST FORMS OF EDUCATION

The first form of educational institution that the child encounters is kindergarten. Regardless of previous attendance or non-attendance, the preschool

program is mandatory, although schools, due to the inconsistency of the system, do not take a certificate of attendance as a condition for enrolment. Unfortunately, children who did not attend the preschool program suffer the consequences because of the lack of knowledge that the attendees acquired by attending the preschool program. The process of upbringing and education in preschool is developed in four development areas: (I) physical development and motor development; (II) socio-emotional development and development of independence; (III) cognitive development; (IV) speech, communication, expression and creativity. With their help, the child acquires basic knowledge and preparation for a painless transition to primary school. Some of the elements that a child in his 6th or 7th year of life should know, and they get in the preschool are: a) analysis and synthesis of words; b) correctly holding the pen; c) conducting a conversation; d) independent execution of all developmentally appropriate tasks; e) legible writing of one's own name; f) recognising and knowing how to read time.

MARTINA IVANOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of
Osijek, Croatia*

ČEMU JOŠ FILOZOFIJA U ŠKOLAMA?

U današnje se vrijeme često susrećemo s pitanjem važnosti filozofije, a time i važnosti njenog prisustva u školstvu. Susretanje s tim pitanjem odgovara razvoju svijeta koji se oslanja na užurbanost, maksimizaciju, produktivnost i profit. Ima li u takvom svijetu uopće mjesta za filozofiju? Ne samo da za filozofiju ima mjesta nego se njena prisutnost postavlja kao nužnost. Treba istaknuti da filozofija čovjeku daje oruđe čovječnosti, poticanjem kritičkog mišljenja, svijesti o logici i upućivanjem na promišljanja o pitanjima (bio)etike. Filozofija, odgoj i obrazovanje, inherentni su čovjeku i zbog toga uvijek suvremeni. Osim isticanja misli filozofa kroz povijest, proučavanjem filozofije nosimo se i s aktualnim problemima. Stoga, neupitno je da uz odgoj i obrazovanje nužno treba stajati i filozofija.

WHY IS PHILOSOPHY STILL IN SCHOOLS?

Nowadays, we often encounter the question regarding the relevance of philosophy, and thus the importance of its presence in the school system. Encountering this question corresponds with the development of the world that relies on rushing, maximisation, productivity and profit. Is there even any place for philosophy in such a world? Not only does philosophy have its place, it is in fact necessary. Philosophy provides human beings with the tools of humanity by encouraging critical thinking, awareness of logic and referring to thinking the (bio)ethical problems. Philosophy, upbringing and education are inherent to human beings and thus always contemporary. In addition to highlighting the thoughts of philosophers throughout history, by studying philosophy, we also deal with contemporary issues. Therefore, it is unquestionable that philosophy goes hand in hand with upbringing and education.

KLARA JURKOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of
Osijek, Croatia*

RAZGOVORI O SMRTI – GDJE I KAKO?

Tema smrti nerijetko biva zanemarena ili tek površno spomenuta u razgovorima. Iako se često susreće s različitim vrstama njene manifestacije, čovjek se sa smrću ne suočava na adekvatan način. Premda glavna misao ovog izlaganja nije bila potaknuta pandemijom COVID-19, smatram da je izazvano »izvanredno stanje« adekvatan trenutak za započinjanje diskursa o jednoj od mogućih posljedica ove bolesti – smrti. Naime, sada kada se smrt čini prisutnijom nego inače, postavlja se pitanje: treba li tema smrti u većoj mjeri biti zastupljena u odgojno-obrazovnim procesima? Ovo se izlaganje temelji na pretpostavci da se o smrti *može* i *treba* razgovarati s učenicima te da odrasli imaju odgovornost približiti temu smrti mlađim generacijama. Naime, učenici se s temom smrti susreću kroz razne predmete, od biologije do književnosti. Međutim, takvim raspravama nerijetko nedostaje jedna filozofska crta koja bi uvelike mogla pridonijeti cjelovitijem razumijevanju fenomena smrti. Vodeći se stoičkim mislima o životu i smrti, zaranjajući u dijelove antropologije smrti,

te pristupajući temi s pozicije života, cilj je ovog izlaganja istaknuti važnost razgovora o nečemu što se naizgled ne tiče ni živih ni mrtvih.

DISCUSSION ABOUT DEATH – WHERE AND HOW?

In conversations, the topic of death is often neglected or only lightly mentioned. Although human beings often encounter death in different forms of its manifestation, they do not deal with it adequately. Although the COVID-19 pandemic did not prompt the main idea of this presentation, I believe that the caused “state of emergency” is a suitable time to start a discourse about one of the possible consequences of this disease – death. Namely, now that death seems more present than usual, the question arises: should the topic of death be more present in educational processes? This presentation is based on the assumption that death *can* and *should* be discussed with students, and that adults have a responsibility to explain death to younger generations. Namely, students encounter the topic of death through various subjects, from biology to literature. However, such discussions often lack a philosophical feature that could greatly contribute to a better understanding of the phenomenon of death. Guided by stoic thoughts on life and death, delving into parts of the anthropology of death, and approaching the topic from the standpoint of life, the presentation aims to emphasise the importance of talking about something that does not seem to concern the living or the dead.

ANA KLASNIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

DRAGA, MODIFICIRAO SAM DJECU

U našim životima okruženi smo raznim tehničkim pomagalicama koja nam olakšavaju svakodnevni život. Primjerice, brzo dolazimo do željenih informacija, kao što i one brzo dolaze do nas. Takvo znanje koje prikupljamo može nam biti od koristi, no većina informacija koje kroz dan prikupljamo stvaraju nam metež misli zbog kojih nam nerijetko dođe da ugasimo mobitele i televizore. Ako informacijsko preopterećenje, u najmanju ruku, u ljudima izaziva frustraciju, onda ono zasigurno utječe i na najmlađe generacije koje se

»rađaju« sa svojim virtualnim »produžetkom«. Postavlja se pitanje: jesmo li izlaganjem djece informacijama, koje su zamorne čak i za odraslu osobu, modificirali svoju djecu da od rane dobi budu spremi za dodir s raznim sadržajima i informacijama? Premda je reguliranje vremena kojeg djeca provode ispred malih i velikih ekrana oduvijek bilo aktualno, također se valja pitati o prednostima i manama neizlaganja istim ili sličnim informacijama. Potičemo li time djetetovo učenje ili ga sputavamo u njegovu prirodnom razvoju?

DARLING, I MODIFIED THE CHILDREN

In our lives, we are surrounded by various technical apparatuses that make our daily lives easier. For example, we can quickly find the information we are interested in, just as they can quickly find us. Such acquired knowledge can be useful to us, but most information we collect during the day creates a confusion of thoughts often leading us to turn off our cell phones and TVs. If the information overload, at the very least, causes people frustration, then it certainly affects the youngest generations who are “born” with their virtual “extension”. The question arises: have we, by exposing children to information that is tedious even for an adult, modified our children to be ready to come into contact with different kinds of content and information from an early age? Although regulating the time children spend in front of small and large screens has always been a relevant topic, we should also ask ourselves about the advantages and disadvantages of not being exposed to the same or similar information. By exposing a child to various information, do we encourage the child’s learning or hinder their natural development?

NIKOLINA KOPRIVNJAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

ULOGA OBRAZOVANJA U OBLIKOVANJU SUTRAŠNJEG SVIJETA

Svijet u kojem živimo i djelujemo, okolina koju promatramo zbroj je svih kretnji i promjena koje se neprestano zbivaju. Društvo se usred takvih promjena često susreće s preprekama, podjelama i krizama. U ovom ćemo izlaganju

nastoji zauzeti stav da se društvo nalazi pred najvećim i najzahtjevnijim preprekama do sada, dok se naglasak stavlja na traženje rješenja. Oslanjajući se na klasične autore i teorije, branit ćemo teza da su obrazovanje i odgoj ključni faktori u savladavanju prepreka koje nam stoje na putu napretka. Obrazovanje danas ima znatno šire značenje, nego što je imalo prije nekoliko desetljeća, ima bitnu ulogu i značaj za ljudski život. Da bismo stvari stavili u perspektivu, kontekst vremena i prostora, govorit ćemo o konkretnim problemima i pokušajima njihova rješavanja. Sukladno tezi i stavu koje branimo, iznijet ćemo prijedlog reforme školstva u 21. stoljeću, kojim ćemo pokušati iscrtati ključne suvremene probleme odgoja i obrazovanja.

THE ROLE OF EDUCATION IN FORMING THE WORLD OF TOMORROW

The world in which we live and act, the environment that we observe, is the sum of all the motions and changes happening constantly. Amid such changes, society often encounters obstacles, segregations and crises. In this presentation, we will try to argue that society is facing the biggest and most demanding obstacles, and try to find a solution to the problem. By referring to classical authors and theories, we will argue that education and upbringing are key factors in overcoming the obstacles that stand in our way of progress. Contemporary education has a much broader meaning than it had a few decades ago, it has an essential role and significance for human life. To put things into perspective, the context of time and space, we will discuss concrete problems and try to find solutions for them. Following the thesis and position we argue, we will present a proposal for school reform in the 21st century, with which we will try to outline the main problems of contemporary education.

JANA KRSTIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Nišu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Niš, Serbia*

**PROBLEM POTENCIJALNE INDOKTRINACIJE PRILIKOM
UČENJA O ABORTUSU I EUTANAZIJI U OKVIRU
OSNOVNO- I SREDNJOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA
U REPUBLICI SRBIJI**

O problemima abortusa i eutanazije, najvažnijim suvremenim bioetičkim problemima, rijetko se kada govori u okviru osnovno- i srednjoškolskog obrazovanja. U Republici Srbiji, oni se spominju u okviru izbornog predmeta »vjerske nastave« i srednjoškolskim udžbenicima medicinske škole, odobrenim od strane Ministarstva obrazovanja. Osim zapostavljanja navedenih problema, u udžbenicima je moguće uočiti još jedan problem – problem vrijednosne i ideološke opterećenosti tijekom njihova predstavljanja učenicama i učenicima. Udžbenici koji se trenutno koriste su: (I) *Filozofija za četvrti razred medicinske škole* Olge Vučić; i (II) *Medicinska etika* Jovana Marića i Joane Marić. Ne ulazeći u diskutabilnu odluku o tome da se bioetička pitanja obrađuju isključivo u medicinskim školama i posljedicama koju ta odluka može imati, te način na koji se obrađuje povijest etičkih učenja u spomenutim udžbenicima, u ovom ćemo se izlaganju fokusirati na analizu načina na koji su izazovi, pitanja i problemi eutanazije i abortusa predstavljeni. Nastojat ćemo pokazati kako u tim dijelovima udžbenika, pisanim u duhu stare medicinske etike, autori nerijetko argumentiraju isključivo iz jedne perspektive, čini se one koju i sami zastupaju, koristeći argumentaciju koja je »zastarjela«. Cilj je izlaganja pokušati pokazati da ovakav način obrade bitnih bioetičkih pitanja ne smije biti prisutan u znanstvenim i stručnim krugovima, a pogotovo ne u udžbenicima koji su namijenjeni srednjoškolcima jer takva praksa može dovesti do indoktrinacije.

THE PROBLEM OF POTENTIAL INDOCTRINATION DURING LEARNING ABOUT ABORTION AND EUTHANASIA IN PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Abortion and euthanasia, the most important contemporary bioethical problems, are rarely discussed in primary and secondary schools. In the Republic of Serbia, abortion and euthanasia are mentioned in the elective course “religious instruction” and medical high school textbooks, approved by the Ministry of Education. In addition to neglecting the problems of abortion and euthanasia, it is possible to identify a much bigger problem – the educational problem of values and ideology when teaching students about abortion and euthanasia. The current textbooks in use are: (I) *Philosophy for the fourth grade of Medical School* by Olga Vučić; and (II) *Medical Ethics* by Jovan Marić and Joana Marić. Without debating the questionable decision that bioethical issues should be addressed only in medical schools, the consequences that this decision may have, and how the history of ethical teachings is addressed in the textbooks mentioned above, we will focus on analysing the way the challenges, issues and problems of euthanasia and abortion are presented. We will try to demonstrate that in some parts of the textbook, written in the old medical ethics spirit, the authors often argue exclusively from one perspective, which, it seems, they themselves represent, using arguments that are “outdated”. The aim of this presentation is to try to demonstrate that this way of dealing with important bioethical issues should not be present in scientific and professional circles, and especially not in textbooks intended for high school students, because such practices can lead to indoctrination.

DANIJELA MALI

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

ODGAJANJE »BEZ SPOLA«

Odgajanje »bez spola« sve je popularnije diljem svijeta. Iako u Hrvatskoj još nije zaživjelo, zemlje poput Austrije, Njemačke i Švedske prihvatile su i ozakonile »treći spol« koji se odnosi na međuspolne osobe. Roditelji koji

odgajaju djecu »bez spola« dopuštaju djetetu da samo odabere svoj spol, što jest i što će postati. Iako je takvo odgajanje oslobađajuće i za dijete i roditelje te potiče djetetovu kreativnost i širenje vidika, mnogi smatraju da je takav način odgoja proizvod roditeljske sebičnosti i nasilja nad djecom. Međutim, je li budućnost u kojoj će dijete »bez spola« biti slobodno i liberalno važnija od posljedica koje će na njega ostaviti (moguće) vršnjačko nasilje? Također, treba imati na umu i pitanje identiteta, točnije: jesu li djeca »bez spola« zbunjena? Ima li takva vrsta odgoja pozitivan ili negativan utjecaj na mentalno zdravlje djece? Cilj je ovog izlaganja pokušati pokazati kako odgajanje »bez spola« utječe na spolno neutralnu dijete, ali i s kojim se (mogućim) poteškoćama ono suočava kroz život.

“GENDER-FREE” UPBRINGING

“Gender-free” upbringing is becoming increasingly popular around the world. Although it has not yet taken root in Croatia, countries such as Austria, Germany and Sweden have accepted and legalised the “third gender” – the gender that refers to intersex people. Parents who raise “gender-free” children allow their child to choose their gender, what they are and what they will become. Although such upbringing is liberating for both the child and parents, and encourages the child’s creativity and thinking, many believe that such upbringing is a product of parental selfishness and child abuse. However, is a future in which a “genderless” child will be more free and liberal more important than the consequences that (possibly) peer violence will have on him or her? Also, the question of identity should be kept in mind, more precisely: are “genderless” children confused? Does this type of upbringing have a positive or negative impact on children’s mental health? This presentation aims to show how “gender-free” upbringing affects a gender-neutral child, and what (possible) difficulties he or she could face throughout life.

IVANA MARGALETIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ODGOJ ZA BUDUĆNOST

Edgar Morin u knjizi *Odgoj za budućnost* govori o spoznajama koje bi trebale utjecati na pristup i primjenu odgoja. Morin naglašava da: (I) današnje društvo, kao i čitavi odgojno-obrazovni sustav karakterizira rascjepkanost znanja; (II) djeca uče puke činjenice koje ostaju nepovezane, dok je kontekst gotovo u potpunosti zaboravljen; (III) u odgoju je potrebno razvijati i poticati solidarnost i razumijevanje; (IV) djecu je nužno poučavati metodama koje će pomoći objedinjavanju i sagledavanju cjeline. Da bi čovjek istovremeno mogao biti tjelesno, mentalno i društveno biće od velike je važnosti razviti spoznaje koje će osigurati čvrste temelje za adekvatan čovjekov odgoj i obrazovanje. U današnjem je svijetu prisutan problem gubitak vrijednosti, najviše moralnih. Kako Jukić u članku »Moralne vrijednosti kao osnova odgoja« navodi, »čovjek je suočen s neizvjesnošću i jedino može biti siguran u nesigurnost« (Jukić, 2013: 407). Ovaj nas citat navodi da se zapitamo: je li nesigurnost ono jedino sigurno što nam današnji svijet pruža? Možemo li uopće biti »sigurni« u moralnost i odgojno-obrazovne procese našeg vremena? Cilj je izlaganja pokušaj suočavanja s navedenim pitanjima i razmatranje Morinovih osnovnih pretpostavki odgoja za budućnost.

EDUCATION FOR THE FUTURE

Edgar Morin in his book *Education for the Future* writes about insights that should influence the approach and application of education. Morin emphasises that: (I) today's society, as well as the entire educational system, is characterised by the fragmentation of knowledge; (II) children learn mere facts that remain unrelated, while the context is almost completely forgotten; (III) in education, solidarity and understanding need to be developed and encouraged; (IV) it is necessary to teach children methods that will help them to unite the facts and understand them as a whole. In order for a person to be a physical, mental and social being at the same time, it is of great importance to develop knowledge that will provide a solid foundation for adequate human upbringing and education. In today's world, present is the loss of values, especially

moral. As Jukić claims in her paper “Moral values as the basis of education”, “the human being is faced with uncertainty and can only be sure of insecurity” (Jukić, 2013: 407). This quote leads us to ask ourselves: is insecurity the only sure thing that the contemporary world offers us? Can we even be “sure” of the morality and educational processes of our time? The aim of the presentation is an attempt to deal with these issues and to examine Morin’s basic assumptions of education for the future.

FRAN MIŠKIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

PRISTUP DEVIJANTNIM POJEDINCIMA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM SUSTAVU

U današnje je vrijeme problem devijantnosti u odgojno-obrazovnom sustavu gorući društveni problem, a koji je sve češće prisutan i u medijima – kako na razini učenika, tako i na razini prosvjetnih radnika. Devijantno ponašanje mladih prisutno je u svim odgojno-obrazovnim sustavima, pa tako i u hrvatskom. Međutim, nemaju svi sustavi jednak pristup devijantnim pojedincima. Gotovo svi sustavi teže suzbijanju devijantnog ponašanja, no ne pristupaju svi sustavi devijantnim pojedincima na jednak način. Naime, teorijski pristup problemu devijantnosti uvelike određuje način praktičkog pristupa devijantnim pojedincima. Pristup će nadalje utjecati na buduća ponašanja devijantnih pojedinaca, ali društveno mišljenje o njima samima. Budući da se društvo s vremenom mijenja i napreduje, isto bi tako i načini na koje se pristupa devijantnim pojedincima s vremenom trebalo mijenjati i unaprjeđivati.

APPROACH TO DEVIANT INDIVIDUALS IN EDUCATIONAL SYSTEM

Nowadays, the deviance problem in the educational system is a burning social problem, and increasingly more present in the media – both from students’ and educators’ perspectives. Young people’s deviant behaviour is present in all educational systems, including the Croatian educational system. However, not

all systems have equal approaches to deviant individuals. Almost all systems tend to suppress deviant behaviours, but not all systems approach deviant individuals in the same way. Namely, the theoretical approach to the problem of deviance largely determines the practical approach to deviant individuals. The approach will further influence the future behaviours of deviant individuals, and social opinion about them. As society changes and progresses over time, the approach to deviant individuals should change and improve too.

KARLA NJEGRIC

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

FILOZOFSKI ASPEKTI SLOBODE PRIKAZANI NA PRIMJERU ŠKOLE SUMMERHILL

Sloboda u odgoju oduvijek je bila izazov, kako za društveni sustav, tako i za pojedinca kao sudionika. Kroz povijest pratimo mnoge sustave koji su nastojali na različite načine ograničiti slobode odgajnika ili ih tako oblikovati i usmjeriti da bi odgajnik postao poželjan član društva u kojem obitava. Od vremena starih Grka, preko kršćanskog odgoja do 19. stoljeća pojedinca se nastojalo oblikovati u skladu s očekivanjem zajednice kojoj pripada. Tek s 19. stoljećem ulazimo u tzv. »stoljeće djeteta« u kojem se pokušavaju osmisliti sustavi koji prate razvoj pojedinca. No, je li uopće moguć odgojni sustav koji će u potpunosti biti individualiziran i prilagođen potrebama osobnosti samog pojedinca? Je li moguć i postoji li uopće odgoj u slobodi? Ova i mnoga druga pitanja bili su pokretači A. S. Neillu prilikom osnivanja škole Summerhill. Filozofski aspekt slobode iznimno je bitan, ako želimo govoriti o razvoju osobe. Namjera je izlaganja otvoriti pitanje odnosa slobode i odgoja po primjeru škole Summerhill i upoznati se s filozofskim stavovima o slobodnom odgoju A. S. Neila.

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF FREEDOM DEMONSTRATED ON THE EXAMPLE OF SUMMERHILL SCHOOL

Educational freedom has always been a challenge both for the educational system and for the individual participating. Throughout history, many educational systems have sought various ways to restrict the pupil's freedom, as well as to shape and direct them to become a respectable member of the society in which they lived. From the time of the ancient Greeks, through Christian upbringing to the 19th century, educational systems sought to shape individuals in accordance with the community expectations to which the individual belonged. Only with the 19th century do we enter the so-called "Century of the Child" where special educational systems that monitor the development of the individual emerged. But is an educational system that will be entirely individualised and modified to the personal needs of the individual even possible? Is an upbringing in freedom possible, and is there an upbringing in freedom at all? These and many other issues motivated A. S. Neill's founding of Summerhill School. The philosophical aspect of freedom is extremely important if we want to talk about the development of a person. The presentation aims to question the relationship between freedom and education following the example of Summerhill school, and to examine A. S. Neill's philosophical views on educational freedom.

ENA PAVIČIĆ

*Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska /
Department of Philosophy, University of Zadar, Croatia*

JE LI IGRA BITNA ZA ČOVJEKA?

Ponekad nam se čini da smo pri rođenju zaista *tabula rasa*. Imamo toliko toga za naučiti, a taj proces započinje čim prvi put zaplačemo. Instinkti nam na početku pomažu u savladavanju određenih izazova na koje nailazimo. Najčešće plačemo da bismo signalizirali kako nešto nije u redu. U toj smo fazi potpuno bespomoćni, no s vremenom postajemo samostalniji. Hodamo, govorimo i razmišljamo o onome što nas privlači i odbija. Ponašanje koje nas prati od samog početka jest igra. Promatrajući životinje, znanstvenici su došli

do zaključka da se mladunci životinja igraju s namjerom da razviju vještine koje će im kasnije omogućiti preživljavanje. Jasno je da igra pomaže i čovjeku u razvoju, npr. motorike, jer potiče razvoj onih vještina koje su nam prijeko potrebne, ali bez da smo u potpuno svjesni toga da zapravo učimo. No, postavlja se pitanje: uči li igra čovjeka isključivo preživljavanju? Cilj je izlaganja pokušati pronaći odgovor na postavljeno pitanje.

IS PLAY ESSENTIAL TO HUMAN BEINGS?

Sometimes it seems to us that we are truly born as *tabula rasa*. We have so much to learn, and the learning process began the first time we cried. In the beginning, instincts helped us to overcome certain challenges encountered. We usually cry to signal that something is wrong. At that stage of life, we are entirely helpless, but over time we become more independent. We walk, talk and think about what attracts and repels us. Play is the behaviour that accompanies us from the very beginning of our lives. By observing them, the scientists concluded that animal cubs are playing to develop skills that will enable them to survive later. Also, it is clear that play contributes to human development, e.g. motor skills, because it encourages the development of skills that we desperately need, but without being fully aware that we are actually learning. The question arises: does play teaches us only about survival? This presentation aims to try to find an answer to the above-mentioned question.

JOSIP PERIŠA

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

IMPLEMENTACIJA BIOETIKE U OSNOVNO- I SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

U ovom izlaganju nastojat ćemo pokazati potrebu i nužnost bioetike u osnovno- i srednjoškolskom obrazovanju. Kada kažemo »bioetika u osnovno- i srednjoškolskom obrazovanju«, onda pretpostavljamo sljedeće: (I) bioetiku kao zasebni predmet; te (II) pojavu bioetike sa svim njenim bitnim aspektima putem drugih srodnih predmeta. Pristupimo li jednom ili drugom mehanizmu pojave bioetike u školskim kurikulumima, važno je učenicima osvijestiti ono što

bioetika uistinu jest – znanstveno-kulturna, interdisciplinarna i pluriperspektivna disciplina čiji je meritum život u njegovoj cjelokupnosti. Zatim, važno je poticati razvijanje bioetičkog senzibiliteta kojega bi učenici trebali praktički primjenjivati. Razvoj argumentacije ići će dvjema linijama. Prva linija argumentacije bit će meta-argumentacijska implikacija iz samog povijesnog razvoja bioetike kako na američkom, tako i na europskom području. Sami je povijesni razvoj zahvaćanja svjetskopovijesnih problema epohe argument potrebe bioetike u široj svjetskoj, društvenoj zajednici, a samim time i školskoga obrazovanja. Teško je pronaći historijsku pojavu koja ne iziskuje intervenciju bioetike kao znanosti ili bioetičkoga senzibiliteta – od razvoja tehnike, medicinske problematike, klimatskih i okolišnih promjena do socijalne nepravde, odgoja, obrazovanja, umjetnosti itd. Zatim ćemo istaknuti bitne momente bioetike kao argument za implementaciju bioetike u školski i obrazovni sustav. Znanstvena i kulturna fundiranost, uz interdisciplinarnu osviještenost i pluriperspektivnu metodu zahvaćanja epohalnih problema, trebale bi biti dio svakog cjelovitog razvoja osobe, a poglavito učenika i učenica koji trebaju postati nosioci sadašnjosti i budućnosti.

IMPLEMENTATION OF BIOETHICS INTO PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION

In this presentation, we will argue about the necessity of bioethics in primary and secondary education. When we say “bioethics in primary and secondary education”, then we assume the following: (I) bioethics as a separate school subject; and (II) the emergence of bioethics with all its essential aspects through other related subjects. If we approach one or the other emerging mechanism of bioethics in school curricula, it is important to make students aware of what bioethics really is – a scientific-cultural, interdisciplinary, and pluriperspective discipline whose merits are life in its entirety. Also, it is important to encourage the development of bioethical sensibility, which students should put into practice. The development of the argumentation will go into two directions. The first direction of argumentation will be a meta-argumentative implication about the historical development of bioethics, both in American and European countries. The historical development of grasping worldwide historical problems is an argument in itself for the necessity of bioethics in broader world- and social community, and thus school education. It is difficult to imagine a historical phenomenon that does not require a bioethical

intervention as a science or bioethical sensibility – from the development of technics, medical issues, climate crisis and environmental crisis, to social injustice, upbringing, education, art, etc. After that, we will emphasise the essential moments of bioethics to try to argue for its implementation into school programmes. Scientific and cultural foundation, along with interdisciplinary awareness and pluriperspective method of tackling epochal problems, should be a part of every holistic human development, and especially pupils who need to become bearers of the present and the future.

KRISTIAN PETER

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

BENEFICIJE PRAKTICIRANJA BORILAČKIH VJEŠTINA I RAZLOZI ZA NJIHOVU IMPLEMENTACIJU U ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Činjenica je da fizička aktivnost ima mnoge beneficije, poput poboljšanja kondicije i snage. Međutim, što zapravo znamo o utjecaju specifičnih vrsta aktivnosti, poput borilačkih vještina? One su prakticirane tisućama godina u svrhu razvoja duhovnosti i sposobnosti samoobrane, no tek su odnedavno njihove beneficije postale predmet šireg znanstvenog interesa, a posebno beneficije na razvoj ljudskog mozga. Borilačke vještine spadaju pod vrstu AST-a (*Attention State Training*), što potvrđuje recentno istraživanje koje je otkrilo veze između prakticiranja i poboljšanje pozornosti. Podržavajući ovu ideju, dokazano je da praktikanti, specifično karatea pokazuju poboljšane rezultate kod multitaskinga. Na svijetu možemo pronaći mnogo vrsta borilačkih vještina, jedne su »meke« i meditativne, dok su druge »borbene« i intenzivnije. Drugim riječima, za svakoga tko želi osjetiti beneficije prakticiranja, poput poboljšane koncentracije, izoštravanje intuicije, reduciranje agresivnosti, poticanje društvenost i hrabrost, postoji adekvatna borilačka vještina.

BENEFITS OF MARTIAL ART PRACTICE AND REASONS FOR ITS IMPLEMENTATION INTO EDUCATIONAL INSTITUTIONS

It is a well-known fact that physical activity has many benefits, e.g. improving fitness and strength. However, what do we actually know about the impact that specific types of activities have, e.g. martial arts? Martial arts have been practised for thousands of years with the sole purpose of developing the ability of self-defence and spirituality, but only recently have their benefits become the subject of wider scientific interest, especially the benefits to human brain development. Martial arts can be classified as a type of AST (*Attention State Training*), which is confirmed by a recent study that found links between practising martial arts and improving human attention. Supporting this idea, it has been proven that practitioners, and specifically karate practitioners, show improved results in multitasking. We can find many types of martial arts in the world, some are “soft” and meditative, while others are “martial” and more intense. In other words, for anyone who wants to experience the benefits of practicing, e.g. improved concentration, sharpened intuition, reduced aggression, improved self-confidence and courage, there is an adequate martial art.

MARIJA PUĐAK

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

NASILJE MEĐU PREDŠKOLSKOM DJECOM

U istraživanju nasilja među predškolskom djecom interdisciplinarni pristup i pravovremena intervencija pokazali su se plodonosnim u uočavanju rizičnih čimbenika. Stavljen je naglasak na zajedničko djelovanje različitih razina djetetova ponašanja i kooperaciju odgajatelja, roditelja i stručnjaka. Rezultati istraživanja pokazali su da djeca rijetko razlikuju *peer victimization* i *bullying*. Naime, kako je pokazano, djeca ne poimaju nasilje kao djelovanje s intencijom ozljeđivanja koga ili čega, već nasilje razumiju kao puko svrhovito i racionalno djelovanje koje vodi kakvom osobnom cilju. Također, u istraživanju je ustanovljeno da se češće javljaju latentni oblici nasilja (izolacija i isključivanje, neprijateljski *body language*). Stoga, smatramo da u svakom

istraživanju nasilja među predškolskom djecom treba uzeti u obzir razvojnu fazu skupine, razinu kognitivnog, emocionalnog i mentalnog razvoja, kao i osigurati individualan pristup i edukaciju o rizičnim faktorima. Cilj je izlaganja razmotriti glavne rezultate istraživanja, kritički ih sagledati te skrenuti pozornost na moguće nenasilne prakse u razrješavanju konflikata.

VIOLENCE AMONG PRESCHOOL CHILDREN

In this presentation, we will talk about a research concerning violence among preschool children, a research in which an interdisciplinary approach and timely intervention have been proven fruitful in identifying risk factors. The research is focused on different cooperating levels of child behaviour, and the cooperation of educators, parents and professionals. The research results showed that children rarely distinguish *peer victimization* and *bullying*. Namely, as it has been shown in the research, children don't understand violence as an action with the intention to hurt someone or something, but rather as a mere purposeful and rational action that leads to some personal goal. Also, the research has emphasised that latent forms of violence (isolation and exclusion, hostile body language) occur more often. Therefore, we believe that any research concerning violence among preschool children should consider the experiment group's developmental stage, their level of cognitive, emotional and mental development. Such research should also provide an individual approach, information and education about risk factors. This presentation aims to examine the main results of the research, to critically evaluate them, and shed light on possible non-violent practices in conflict resolution.

MAGDALENA RIČKO

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

A CLOCKWORK ORANGE – POKAZATELJ PROBLEMA MLADIH PRIJESTUPNIKA

A Clockwork Orange, roman Anthonyja Burgessa, poznat je po filmskoj adaptaciji Stanlyeja Kubricka. Roman pripovijeda životnu priču mladića po imenu Alex koji u svrhu vlastite zabave čini razna kriminalna djela. Međutim,

Alex je u jednom trenutku uhapšen i tijekom služenja kazne podvrgnut eksperimentu njegova »preodgaja« kako bi, jednom kada izađe iz zatvora, bio osoba koja nikada više neće počiniti niti jedno kriminalno djelo. »Preodgoj«, nazvan »Ludovico eksperiment«, nastojao je pojedince pre-odgojiti u fizički nesposobne osobe za činjenje bilo kakvog kriminalnog djela. Iako to u teoriji zvuči idealno, kada se »ispravljeni« i »preodgojeni« Alex vratio u svijet u kojem za njega više nema mjesta, svijet koji se prema njemu odnosi na način na koji se on prije odnosio prema svijetu, ubrzo je nastao problem. Tako nam ovo umjetničko djelo pokazuje problem koji je prisutan i u realnome svijetu, van fikcije – problem neadekvatnih uvjeta i mogućnosti za promjenu načina života nakon odsluživanja korektivne kazne. Naime, u ustanovama za »preodgoj« i odsluživanje korektivnih kazni mladi prijestupnici ne stječu vještine i znanja za bolji, produktivniji i sretniji nastavak života. Tako mladi prijestupnici dolaze u doticaj sa zakonskim sustavom koji je u svojoj biti istovjetan prijestupničkom ponašanju, samo što je jedno ponašanje nije zakonski prihvatljivo, dok drugo jest.

***A CLOCKWORK ORANGE* – AN INDICATOR OF THE PROBLEM OF YOUNG CRIMINAL OFFENDERS**

A Clockwork Orange, a novel by Anthony Burgess, is best known for its film adaptation by Stanley Kubrick. The novel narrates the life story of a young man named Alex who commits various crimes for his own entertainment. However, at one point, Alex was arrested and subjected to a “re-education” experiment while serving his sentence, so that once he was released from prison, he would never commit a crime again. “Re-education” called the “Ludovico experiment”, sought to re-educate individuals to be physically incapable of committing any crime. Although this sounds ideal, when the “corrected” and “re-educated” Alex was released from prison he had no longer a place in the outside world. The world treated him the same way he used to treat people around him, soon a problem arose. Thus, this work of art shows us a problem that is present in the real world, outside fiction – the problem of inadequate conditions and opportunities to change the way of life after serving a corrective sentence. Namely, in institutions for “re-education” and serving corrective sentences, young offenders do not acquire the skills and knowledge for a better, more productive and happier life. Thus, young offenders come into contact with a legal system essentially identical to delinquent behaviour, except that one behaviour is not legally acceptable while the other is.

JOSIP TIŠLAR

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

TIPOVI ODGOJA PO FORMAMA VLASTI MAXA WEBERA

U ovom izlaganju razmotrit ćemo tipove odgoja po formama vlasti Maxa Webera: (I) budući da »karizmatiku vlast« karakterizira dinamična osobnost vođe, ona se nužno dovodi u vezu s odgojem kojeg u povećanoj mjeri prati kultiviranje narcisoidnosti; (II) s druge strane, »tradicionalna vlast« nužno podrazumijeva etabliranu tradiciju pa u odgojnom aspektu skromnost postaje jedna od ključnih vrlina, dok se transgresija protiv dominantnih vrijednosti kažnjava strože nego u bilo kojim drugim tipovima vlasti; (III) svojom vjerom u formalnu korektnost pravila kao najvišeg legitimnog autoriteta, »Legalno-Racionalna vlast« pokazat će se posebno osjetljiva na pravila. Stoga će u njoj dominirati odgoj tolerancije i korektnosti unutar sfere pravila. Nakon danog pregleda tipova odgoja koji prevladavaju u različitim formama vlasti, obratit ćemo pozornost na njihovu prilagodbu na suvremene izazove i problematiku koja iz toga proizlazi.

TYPES OF UPBRINGING ACCORDING TO MAX WEBER'S FORMS OF GOVERNMENT

In this presentation, the types of upbringing according to Max Weber's forms of government will be examined: (I) since "charismatic government" is characterised by the leader's dynamic personality, it is necessarily associated with an upbringing accompanied by cultivating narcissism; (II) on the other hand, "traditional government" necessarily implies an established tradition, and thus, in the educational context modesty becomes one of the key virtues, while transgression against dominant values is being punished more severely than in any other type of government; (III) by its faith in the formal correctness of the rules as the highest legitimate authority, the "Legal-Rational government" will prove to be particularly sensitive to the rules. After giving an overview of different types of upbringing that prevail in different forms of government, we will focus on their adaptation to contemporary challenges and the problems that arise from them.

MATEA TUNJIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

MOŽE LI SE MORAL USVOJITI UČENJEM?

Naslov izlaganja sadrži pitanje koje je okupiralo još antičke filozofe u promišljanjima o moralnom ponašanju i životnom djelovanju uopće. Pitanje otvara brojna potpitanja, manje ili više vezana uz glavno, na koja se možda neće moći sa sigurnošću odgovoriti, nego će, naprotiv, doći do otvaranja drugih pitanja. Neka od njih mogu se pronaći kod etičara s kojima se susrećemo tijekom proučavanja, a neka se javljaju prirodno i potiču čovjeka na promišljanje. Je li vrlina poučljiva? Je li vrlina znanje ili vještina? Rađa li se čovjek s vrlinom ili je mora steći kroz život? Je li je moguće steći moral učenjem? Ako je znanje vještina, na koji je način moguće naučiti djelovati moralno? S druge strane, ako bi se moral promatrao kao urođen, treba li se svakodnevno vježbati moralno djelovati? Naposljetku, javlja se središnje pitanje našeg interesa: zašto bi čovjek uopće trebao (učiti) djelovati moralno? Pored toga, ako se u obzir uzmu metode – načini na koje se stječe moral – u današnje se vrijeme treba promotriti i mjesto na kojemu se one provode. Prije svega, u raspravu ulaze škole i druge odgojno-obrazovne ustanove s ciljem proučavanja poveznica između njih i morala. Cilj je izlaganja ponuditi odgovore na postavljena pitanja, ali i potaknuti na raspravu o rješenjima mnogih aktualnih problema današnjice.

CAN MORALITY BE ACQUIRED BY LEARNING?

The title of this presentation expresses a question that has bothered even ancient philosophers in their reflections on moral behaviour and life action in general. The question opens up many sub-questions, more or less related to the main question, which may or may not be answered with certainty, but, on the contrary, other issues will be discussed. Some of the questions are ethical dilemmas, which we encountered during our philosophy study, and some of them occur naturally and encourage people to think. Is virtue instructive? Is virtue knowledge or skill? Are human beings born with virtue or must we acquire them through life? Is it possible to acquire morality by learning? If knowledge is a skill, how is it possible to learn to act morally? On the other hand, if morality were to be viewed as something innate, should morality be

practised on a daily basis? Finally, a central question arises: why should human beings learn to act morally (at all)? In addition, if we consider the methods – the ways in which morality is acquired, nowadays we should consider the places where they are carried out. First of all, schools and other educational institutions should be taken into consideration with the aim of studying the connections between them and morality. The presentation aims to offer answers to the above-mentioned questions, but also to encourage a discussion about solutions to many contemporary problems.

MATIJA VIGATO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

MOŽE LI PREUZIMANJE PERSPEKTIVA NE-LJUDSKIH ŽIVOTINJA DOPRINIJETI SAMOODGOJU?

Uvažavanje tuđih perspektiva bitan je etički element, koji se u slučaju bioteike odnosi i na perspektive neljudskih životinja. Preuzimanje perspektive, kao čin postavljanja sebe u »tuđu kožu« ili u »tuđe cipele«, tj. čin percipiranja ili razumijevanja iz tuđe perspektive, pritom može imati bitnu ulogu. Thomas Nagel slavno je postavio pitanje »Kako je to biti šišmiš?«, a mi se jednako tako možemo pitati kako je to biti mrav, majmun, vjeverica ili gnjida. Međutim, kakav utjecaj taj čin ima na nas same? Dovodi li takvo iskakanje iz samoga sebe do porinuća u sebe, takvo nastojanje razumijevanja tuđe perspektive do boljeg razumijevanja vlastite? U ovom izlaganju pokušat će se odgovoriti na pitanje pokriva li preuzimanje perspektiva neljudskih životinja određene kategorije samoodgoja, pri čemu će se razmotriti koncepti kao što su samoznanje, kognitivna empatija, biocentrizam i bioetički senzibilitet.

CAN TAKING PERSPECTIVES OF NON-HUMAN ANIMALS CONTRIBUTE TO SELF-UPBRINGING?

Respect for others' perspectives is an important ethical element, which in the case of bioethics also refers to perspectives of non-human animals. Perspective-taking, as an act of placing oneself in "someone else's skin" or in

“someone else’s shoes”, i.e. an act of perceiving or understanding from someone else’s perspective, can play an important role in it. Thomas Nagel famously asked the question “What Is It Like to Be a Bat?”, and we can equally ask ourselves what it is like to be an ant, a monkey, a squirrel or a nit. However, what impact does this act have on ourselves? Does that kind of jumping out of oneself lead to immersion in oneself? Does such an effort to understand someone else’s perspective lead to a better understanding of one’s own? In this presentation, an attempt will be made to answer whether taking perspectives of non-human animals covers certain categories of self-education, while considering concepts such as self-knowledge, cognitive empathy, biocentrism, and bioethical sensibility.

MIHAEL VRBANC

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

MISLI O ODGOJU I OBRAZOVANJU U FILOZOFIJI FRIEDRICHA SCHILLERA

Cilj je izlaganja prikazati misli i ideje kroz – akademski vrlo širolik, no za filozofiju iznimno važan – život Friedricha Schillera. Pomoću preglednog prikaza širokog spektra tema o kojima je Schiller promišljao, namjera je objediniti misli i ideje koje su posvećene odgoju i obrazovanju čovjeka. Za Schillera, bio bi to intelektualni trud koji čovjek treba uložiti u svojevršno pomirenje i izjednačavanje svih dijelova čovjekova bića, tako da u skladu budu njegova »Priroda« i »razum«. Nastojat ću objasniti i što vjerodostojnije izložiti navedene pojmove onako, kako ih razumijeva Schiller. U središtu pozornosti nalazi se i čovjekova uloga u društvu te implikacije koje obrazovanje ima na njegovo djelovanje unutar zajednice, kao i oblikovanje same zajednice. Budući da je filozofija kroz cijelu svoju povijest bila odgojna, ako je i za Schillera, u njegovoj filozofiji, veliki dio duhovnog napora uloženo upravo na taj segment čovjekova bića, dijela u kojem čovjek, samorazvijanjem i samooblikovanjem, pruža sebi mogućnost za življenje u skladu sa svojom vrijednošću. Kalibracija društva i odnosi u društvu ne mogu biti naprosto poboljšani, oni moraju biti rezultat sofisticiranog i kulturnog (filozofski odgojenog i obrazovanog) čovjeka.

THOUGHTS ON EDUCATION AND UPBRINGING IN FRIEDRICH SCHILLER'S PHILOSOPHY

The presentation aims to exhibit thoughts and ideas through – academically very broad, but for philosophy extremely important – life of Friedrich Schiller. By using an overview of the wide range of topics that Schiller pondered about, the intention is to bring together thoughts and ideas dedicated to the upbringing and education of human beings. For Schiller, it is an intellectual effort that humans should invest in reconciliation and equalisation of all parts of the human being, so that their “Nature” and “reason” are in harmony. I will try to explain and present the above-mentioned concepts as authentic as possible, as Schiller understood them. The focus of this presentation is also on human’s role in society and the implications that education has for their actions within the community, as well as the shaping of the community itself. Since philosophy has been educational throughout its history, as in Schiller’s philosophy, much of the spiritual effort was invested into human being, the part in which humans, by self-development and self-formation, allow themselves the opportunity to live in harmony with their values. The calibration of society and relations in society cannot be simply improved, they must be the result of a sophisticated and cultured (philosophically educated) human being.

Studentska bioetička radionica
BIOETIKA, ODGOJ I OBRAZOVANJE
Radionice

Student Bioethics Workshop
BIOETHICS, UPBRINGING AND EDUCATION
Workshops

STUDENTSKA DEBATNA RADIONICA
»(BIO)ETIKA RASPRAVE«

Studentska debatna radionica »(Bio)etika rasprave« sastojat će se od tri dijela: (I) teorijskog uvoda; (II) debata; i (III) završnog osvrta i evaluacije. Teorijski uvod čini kratko i informativno predavanje o debati, s posebnim naglaskom na njezin temeljni dio – argument. Tako će u predavanju biti istaknute bitne odrednice argumenta, njegova primjena, efektivni mehanizmi i ekstenzija. Također, iznijet će se glavne karakteristike kvalitetnog govora, persuazije (moć uvjeravanja), retoričkih vještina, šireg općeg znanja, tj. poznavanja zadane teze. Drugi dio radionice sastojat će se od samog debatiranja. Sudionici radionice bit će podijeljeni u dvije skupine te će sudjelovati u osmišljavanju i održavanju kratkog debatnog govora o tezama usko vezanim uz glavnu temu 16. *Studentske bioetičke radionice* »Bioetiku, odgoj i obrazovanje«. Tako će se, primjerice, određene teze izravno ticati bioetike kao nastavnog predmeta u školskom sustavu, potrebe kazne u odgojnim ustanovama, pitanja nastavnog predmeta filozofije u strukovnim školama i sl. Treći dio radionice bit će posvećen kritičkom osvrta i evaluaciji kako ranije održanih debata, tako i novootvorenih pitanja i problema iz nastupnih govora sudionika.

STUDENT DEBATE WORKSHOP “(BIO)ETHICS OF DISCUSSION”

The student debate workshop “(Bio)ethics of discussion” will be held in three parts: (I) theoretical introduction; (II) debate; and (III) final review and evaluation. The theoretical introduction consists of a short and informative lecture on the debate, with special emphasis on its fundamental part – the argument. Thus, the lecture will point out the essential characterizations of a valid argument, its application, effective mechanisms and extension. Also, in the lecture the main characteristics of a quality speech, persuasion (power of persuasion), rhetorical skills, broader general knowledge, i.e. knowledge of a given thesis will be presented. The debate will be the second part of the workshop. The workshop participants will be divided into two groups. They will participate in conceptualizing and holding a short debate speech about the theses closely related to the main topic of the 16th *Student Bioethics Workshop* “Bioethics, Upbringing and Education”. For example, certain theses will be directly concerned with bioethics as a subject in the school system, the necessity of punishment in educational institutions, the problem of philosophy in vocational schools, etc. A critical review and evaluation of previous debates will be the third part of the workshop, where also newly raised questions and problems from the participant’s debate speeches will be discussed.

BIOETHICS AND CHILL – BIOETIKA I ALTERNATIVNE PEDAGOGIJE

»*Bioethics and Chill* – bioetika i alternativne pedagogije« interaktivna je radionica u formi filmske projekcije s popratnom diskusijom. Polaznici radionice imat će priliku pogledati tri kratkometražna i edukativna filma o trima alternativnim pedagoškim školama (Waldorf, Summerhill i Montessori). Nakon kratkog upoznavanja s glavnim karakteristikama alternativnih škola i vrtića, uslijedit će popratna rasprava s unaprijed pripremljenim pitanjima za diskusiju, koju će moderirati studenti Organizacijskog tima 16. *Studentske bioetičke radionice* »Bioetika, odgoj i obrazovanje«. Cilj je radionice kritički razmotriti osnovne pretpostavke navedenih škola, usporediti alternativne i tradicionalne strategije učenja i poučavanja te potaknuti raspravu o dobrim, lošim i potencijalno štetnim stranama alternativnih pedagogija.

BIOETHICS AND CHILL – BIOETHICS AND ALTERNATIVE PEDAGOGIES

“*Bioethics and Chill* – Bioethics and Alternative Pedagogies” is an interactive workshop in the form of a film projection with accompanying discussion. Workshop participants will have the opportunity to watch three short and educational films about three alternative pedagogical schools (Waldorf, Summerhill and Montessori). After a brief introduction to the main characteristics of the above-mentioned alternative schools and kindergartens, there will be an accompanying discussion with pre-prepared questions for discussion. The discussion will be moderated by students from the Organization Team of the 16th *Student Bioethics Workshop “Bioethics and Education”*. The workshop aims to critically examine the basic assumptions of the schools mentioned above, to compare alternative and traditional learning and teaching strategies, and encourage discussion about the pros and cons, and potentially harmful aspects of alternative pedagogies.

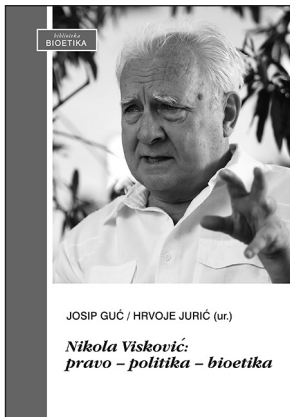
**predstavljanje
recentnih
bioetičkih
izdanja**

**presentation of
recent bioethical
publications**

Predstavljanje recentnih bioetičkih izdanja održat će se u ponedjeljak, 11. listopada 2021., u Velom Lošinju (hotel *Punta*, dvorana A), s početkom u 21 sat. Bit će predstavljena sljedeća izdanja:

Presentation of recent bioethical publications will be held on Monday, October 11, 2021, in Veli Lošinj (*Punta* Hotel, Hall A), at 9:00 p.m. The following publications will be presented:

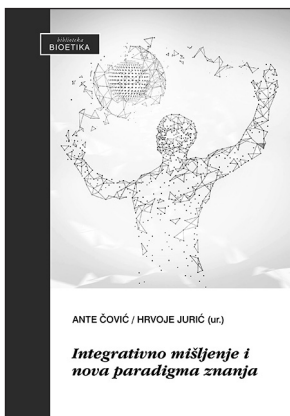
Josip Guć, Hrvoje Jurić (ur./eds.):

Nikola Visković: pravo – politika – bioetika

[*Nikola Visković: Law – Politics – Bioethics*]

Zagreb, Split: Pergamena, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Centar za integrativnu bioetiku, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, 2020

Predstavljatelj / Presenter: Ivica Kelam

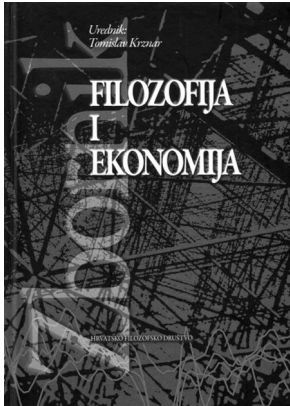
Ante Čović, Hrvoje Jurić (ur./eds.):

Integrativno mišljenje i nova paradigma znanja

[*Integrative Thinking and New Paradigm of Knowledge*]

Zagreb: Pergamena, Hrvatsko filozofsko društvo, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, 2019

Predstavljateljica / Presenter: Lidija Knorr

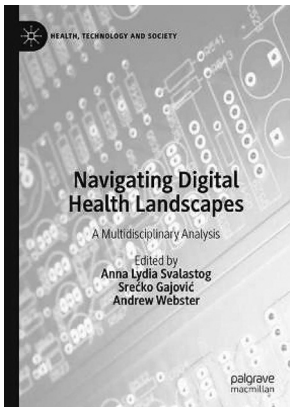
Tomislav Krznar (ur./ed.):

Filozofija i ekonomija

[*Philosophy and Economy*]

Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2020

Predstavljачica / Presenter: Lidija Knorr

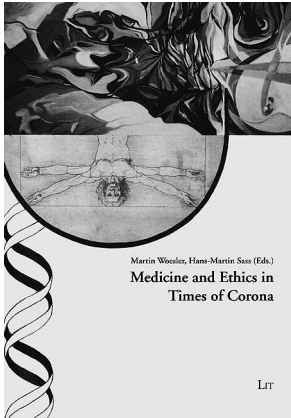
Anna Lydia Svalastog, Srećko Gajović, Andrew Webster (eds./ur.):

Navigating Digital Health Landscapes: A Multidisciplinary Analysis

[*Navigacija krajolicima digitalnog zdravlja: multidisciplinarna analiza*]

Singapore: Palgrave MacMillan, 2021

Predstavljач / Presenter: Vanja Kopilaš

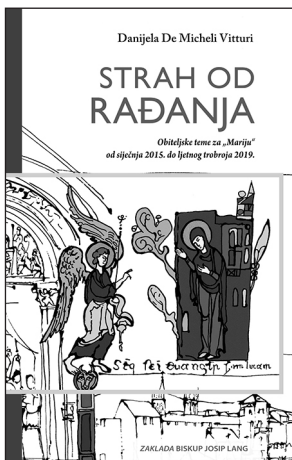
Martin Woesler, Hans-Martin Sass (eds./ur.):
Medicine and Ethics in Times of Corona
&
Medizin und Ethik in Zeiten von Corona
[*Medicina i etika u vremenu korone*]
Berlin: LIT Verlag, 2020

Predstavljatelj / Presenter: Marko Kos

Hrvoje Jurić:
Pandemija kao simptom
[*Pandemic as a Symptom*]
Zagreb: DAF, 2021

Predstavljateljica / Presenter: Matija Vigato

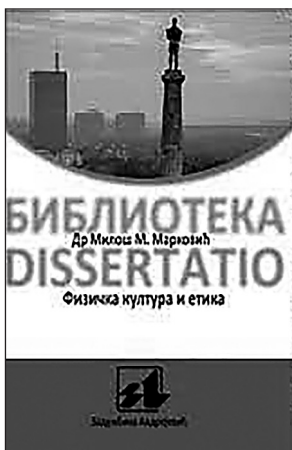
Danijela De Micheli Vitturi:

Strah od rađanja

[*Fear of Childbirth*]

Zagreb: Zaklada Biskup Josip Lang, 2019

Predstavljачica / Presenter: Anita Dučkić Sertić

Miloš Marković:

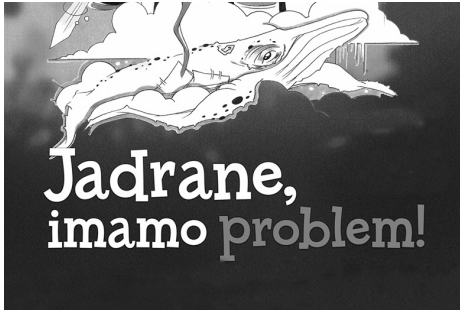
Fizička kultura i etika

[*Physical Culture and Ethics*]

Beograd: Zadužbina Andrejević, 2019

Predstavljач / Presenter: Matija Mato Škerbić

**Posada Mediteranskog dana
obale 2020:**

Jadrane, imamo problem!

[*Adriatic, We Have a Problem!*]

Split: PAP/RAC, 2020

Predstavljач / Presenter: Josip Guć

**adresar
sudionika**

**addresses of the
participants**

SIMPOZIJ I OKRUGLI STOL
SYMPOSIUM AND ROUND TABLE

Frano Barbir

Sveučilište u Splitu
Fakultet elektrotehnike, strojarstva i
brodogradnje
R. Boškovića 32
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: fbarbir@fesb.hr

Luisella Battaglia

V. Righetti 4
IT–16145 Genova
Italy
e-mail: battaglialuisella@gmail.com

Toni Buterin

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: toni.buterin@uniri.hr

Igor Čatić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet strojarstva i brodogradnje
Ivana Lučića 5, P. P. 102
HR–10002 Zagreb
Croatia
e-mail: igor.catic@fsb.hr

Bruno Ćurko

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: bcurko@ffst.hr

Jan Defrančeski

Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za integrativnu
bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jan1161996@gmail.com

Danijela De Micheli Vitturi

Nazorov prilaz 20
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: danijela.dmv@gmail.com

Robert Doričić

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: robert.doricic@uniri.hr

Anita Dučkić Sertić

Babonićeva 121
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: anitaduckic@gmail.com

Julija Erhardt

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Biološki odsjek
Rooseveltov trg 6
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jerhardt@biol.pmf.hr

Igor Eterović

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: igor.eterovic@medri.uniri.hr

Aleksandar Fatić

Univerzitet u Beogradu
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Kraljice Natalije 45
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: starac.sa.reke@gmail.com

Srećko Gajović

Sveučilište u Zagrebu
Medicinski fakultet
Hrvatski institut za istraživanje mozga
Šalata 12
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: srecko.gajovic@hiim.hr

Josip Guć

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Centar za integrativnu bioetiku
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: jguc@ffst.hr

Thomas Sören Hoffmann

FernUniversität in Hagen
Fakultät für Kultur- und
Sozialwissenschaften
Lehrgebiet Philosophie II
Universitätsstraße 33
DE–58097 Hagen
Germany
e-mail: thomas.hoffmann@fernuni-
hagen.de

Vladimir Ivanović
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: vivanovi@ffzg.hr

Luka Janeš
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ljanes@unizg.hr

Hrvoje Jurić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@ffzg.hr

Eleni Kalokairinou
Post Office Box 76 169
GR–17110 Nea Smyrni, Athens
Greece
e-mail: ekalo@edlit.auth.gr

Ivica Kelam
Sveučilište J. J. Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne
znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: kelamivica@gmail.com

Ksenija Klasnić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: kklasnic@ffzg.hr

Marcus Knaup
FernUniversität in Hagen
Fakultät für Kultur- und
Sozialwissenschaften
Lehrgebiet Philosophie II
Universitätsstraße 33
DE–58097 Hagen
Germany
e-mail:
marcus.knaup@fernuni-hagen.de

Lidija Knorr
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Centar za integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lidijaknorr@gmail.com

Vanja Kopilaš
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Sveučilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: vkopilas@hrstud.hr

Marko Kos

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: markokos.mail@gmail.com

Ludwig Krüger

FernUniversität in Hagen
Fakultät für Kultur- und
Sozialwissenschaften
Lehrgebiet Philosophie II
Universitätsstraße 33
DE–58097 Hagen
Germany
e-mail: ludwig.krueger@fernuni-
hagen.de

Franco Manti

Università degli Studi di Genova
Dipartimento di Scienze della
Formazione
Corso A. Podestà 2
IT–16128 Genova
Italy
e-mail: franco.manti@unige.it

Branislava Medić Brkić

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Institut za farmakologiju,
kliničku farmakologiju i toksikologiju
Dr Subotića St. 1
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: brankicamedic@gmail.com

Amir Muzur

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: amir.muzur@medri.uniri.hr

Roberto Mužić

Hrvatski zavod za javno zdravstvo
Rockefellerova 7
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: roberto.muzic@hzjz.hr

Marijana Neuberg

Sveučilište Sjever
104. brigade 3
HR–42000 Varaždin
Croatia
e-mail: mneuberg@unin.hr

Ivana Peričin

Institut za praktičnu humanistiku
Kraljice Natalije 45
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: ivanapericin@yahoo.com

Luka Perušić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lperusic@yahoo.com

Sandra Radenović

Univerzitet u Beogradu
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
Blagoja Parovića 156
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: sandra.radenovic@fsfv.bg.ac.rs

Iva Rinčić

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Branchetta 20
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: iva.rincic@medri.uniri.hr

Darija Rupčić Kelam

Sveučilište J. J. Strossmayera u
Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: darijarupcic@gmail.com

Katarina Savić Vujović

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Institut za farmakologiju,
kliničku farmakologiju i toksikologiju
Dr Subotića St. 1
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: katarinasavicvujovic@gmail.com

Dragana Srebro

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Institut za farmakologiju,
kliničku farmakologiju i toksikologiju
Dr Subotića St. 1
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: srebrodragana1@gmail.com

Matija Mato Škerbić

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Sveučilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijaskerbic@gmail.com

Bernard Špoljarić

Avenija Dubrava 240
HR–10040 Zagreb
Croatia
e-mail: bernard.spoljar@gmail.com

Lidija Štimac

Sveučilište J. J. Strossmayera u
Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: stimaclidija80@gmail.com

Danijela Tiosavljević

Klinički centar Srbije
Klinika za psihijatriju
Pasterova 2
RS–11000 Beograd
Serbia
e-mail: tiosavljevic.danijela@gmail.com

Zoran Todorović

Univerzitet u Beogradu
Medicinski fakultet
Institut za farmakologiju,
kliničku farmakologiju i toksikologiju
Dr Subotića starijeg 1, P. fah 38
RS–11129 Beograd
Serbia
e-mail: zoran.todorovic@med.bg.ac.rs

Tea Tomić

Lička 1B
HR–35000 Slavonski Brod
Croatia
e-mail: aet.tomic@gmail.com

Tijana Trako Poljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ttrako@ffzg.hr

Matija Vigato

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijavigato@gmail.com

Saša Zavrtnik

Sveučilište u Zagrebu
Geotehnički fakultet u Varaždinu
Hallerova aleja 7
HR–42000 Varaždin
Croatia
e-mail: zasada_life@hotmail.com

**Studentska bioetička radionica
BIOETIKA, ODGOJ I OBRAZOVANJE**

**Student Bioethics Workshop
BIOETHICS, UPBRINGING AND EDUCATION**

Marija Barić Đurđević

Sveučilište u Zagrebu
Hrvatski studiji
Sveučilišni kampus Borongaj
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mbaricdur@hrstud.hr

Juraj Bobanović

Nikole Škrleca 1
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: juraj.bobanovic@gmail.com

Ana Daria Bokan

Kuti 2, Haviđić selo
HR-10253 Donji Dragonožec
Croatia
e-mail: anadariabokan@gmail.com

Filip Čotić

Gornjodragonoška cesta 102
HR-10257 Brezovica
Croatia
e-mail: filipcotic1624@gmail.com

Jan Defrančeski

Josipa Kozarca 30
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jan1161996@gmail.com

Lorena Dolinar

Vladimira Varičaka 4
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: dolinar1510@gmail.com

Luka Draganić

Lastovska ulica 36
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: luka.draganic95@gmail.com

Ivana Gašparić

Veselka Tenžere 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivngasparic@gmail.com

Karla Grašić

Glavna 8
HR-40321 Mala Subotica
Croatia
e-mail: karla.grasic@gmail.com

Martina Ivanović

Ivana Gorana Kovačića 6
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: martinaivanovic@hotmail.com

Klara Jurković

Čavlički kraj 108
HR-35000 Slavonski Brod
Croatia
e-mail: kjurkovic@mail.com

Ana Klasnić

Sopnička 65
HR-10040 Zagreb
Croatia
e-mail: anaklasnic123@gmail.com

Nikolina Koprivnjak

Hrvoja Macanovića 49
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lina.kopi11@gmail.com

Jana Krstić

Zorana Radosavljevića Čupe 6
RS-18107 Donja Vrežina (Niš)
Serbia
e-mail: janakrstic73@gmail.com

Danijela Mali

Koledinečka 5
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mali.danijela9@gmail.com

Ivana Margaletić

Svetog Mateja 111
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivana.m1003@gmail.com

Fran Miškić

Božidara Magovca 20
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: fran.miskic@gmail.com

Karla Njegrić

Mate Balote 18B
HR-23000 Zadar
Croatia
e-mail: karlaschuh@gmail.com

Ena Pavičić

Ante Kovačića 35
HR-43000 Bjelovar
Croatia
e-mail: ena5991@hotmail.com

Josip Periša

Dragutina Mandla 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: perisa.josip2@gmail.com

Kristian Peter

1. Vrtić 1
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: kristian.peter3@gmail.com

Mihael Vrbanc

Aleja Blaža Jurišića 65
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mihaelvrban@gmail.com

Marija Puđak

Vugrovečka cesta 10A
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: marshmell66@gmail.com

Magdalena Ričko

Odranska 2
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: magda.ricko@gmail.com

Josip Tišlar

Letinčićeve 66
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: zoh1112@gmail.com

Matea Tunjić

Zagorska 80
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mateatunjic90@gmail.com

Matija Vigato

Jurja Habelića 2
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijavigato@gmail.com

donatori

donors

**STALNI DONATORI *LOŠINJSKIH DANA BIOETIKE* /
REGULAR DONORS OF THE *LOŠINJ DAYS OF BIOETHICS***

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske /
Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia

Primorsko-goranska županija /
Primorje-Gorski Kotar County

**OVOGODIŠNJI DONATORI *LOŠINJSKIH DANA BIOETIKE* /
THIS YEAR'S DONORS OF THE *LOŠINJ DAYS OF BIOETHICS***

Studentski zbor Sveučilišta u Zagrebu /
University of Zagreb Student Union

Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu /
University of Zagreb Student Center

Jadranka grupa, Mali Lošinj

Lošinjska plovidba – Holding d.d., Mali Lošinj

Pergamena d.o.o., Zagreb

Grafomark d.o.o., Zagreb

Hrvatska sveučilišna naklada d.o.o., Zagreb

Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb

Naklada Ceres d.o.o., Zagreb

Verbum d.o.o, Split

IZDAVAČ / PUBLISHER

Hrvatsko filozofsko društvo / Croatian Philosophical Society

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Bruno Ćurko

UREDNICI / EDITORS

Hrvoje Jurić, Jan Defrančeski

PRIJEVODI I KOREKTURA / TRANSLATIONS AND PROOFREADING

Jan Defrančeski, Hrvoje Jurić, Lidija Knorr, Mira Matijević, Luka Perušić

DIZAJN NASLOVNICE / COVER DESIGN

Bernardić studio, Zagreb

SLIKA NA NASLOVNICI / COVER ILLUSTRATION

Brončani kip antičkog atlete Apoksiomena (iz 4. st. pr. Kr.),
pronađen 1999. godine u lošinjskom akvatoriju

(Fotodokumentacija Hrvatskog restauratorskog zavoda, snimio: Vid Barac)

Bronze statue of ancient Greek athlete Apoxiomenos (from 4th century B.C.),
found in 1999 in the seascape of Lošinj

(Photo-documentation of Croatian Conservation Institute,
photograph by Vid Barac)

PRIJELOM TEKSTA I TISAK / LAYOUT AND PRINT

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA / VOLUME

500